

การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงลอ จังหวัดพะเยา

นางสาวจักรวิดา จันทนวางกูร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository(CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

LANDSCAPE CONSERVATION AND DEVELOPMENT GUIDELINES FOR WIANG LOR,
PAYAO PROVINCE

Miss Jakwida Chantanawarangkul

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Landscape Architecture Program in Landscape Architecture

Department of Landscape Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2011

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงล่อ จังหวัดพะเยา
โดย	นางสาวจักรวิดา จันทนรวงกูร
สาขาวิชา	ภูมิสถาปัตยกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.นงนัฐ ไชศิริ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

.....คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ นิลุบล คล่องเวสสะ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.นงนัฐ ไชศิริ)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.วิภากร ธรรมวิมล)

จักรวิดา จันทนวางกูร : การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงลอ จังหวัดพะเยา. (LANDSCAPE CONSERVATION AND DEVELOPMENT GUIDELINES FOR WIANG LOR, PAYAO PROVINCE) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ.ดร.นงนัฐ ใสศิริ, 142 หน้า.

โบราณสถานเวียงลอเป็นแหล่งโบราณคดีแห่งใหม่ในจังหวัดพะเยา มีเนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ มีแม่น้ำอิงไหลผ่านกลางเมือง ในสมัยล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 20-23) เวียงลอมีความสำคัญในการเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างระหว่างเมืองต่างๆ แต่ในปัจจุบันเวียงลอได้กลายเป็นเมืองร้าง มีเพียงซากโบราณสถาน และแนวคูน้ำ-คันดินปรากฏให้เห็นอยู่ท่ามกลางนาข้าว พื้นที่รกร้างและชุมชน จะเห็นได้ว่าเวียงลอนั้นมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และเสี่ยงต่อการถูกคุกคาม จึงจำเป็นต้องมีการจัดการพื้นที่ในด้านกายภาพ

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การวิเคราะห์เปรียบเทียบจากภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน, การสำรวจพื้นที่, การสัมภาษณ์คนท้องถิ่น และศึกษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ พบว่าเวียงลอนั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การที่แม่น้ำอิงเปลี่ยนเส้นทางมาไหลผ่านกลางเวียง ส่งผลให้โบราณสถานหลายแห่งในเวียงลอเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วม, การกัดเซาะพังทลายของตลิ่งที่ส่งผลให้แนวคูน้ำ-คันดินบางส่วนหายไป, การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่มีการขยายตัวของชุมชนและการรุกกล้าของพื้นที่นาข้าว ส่งผลให้ซากโบราณสถานและพื้นที่ธรรมชาติริมน้ำถูกทำลาย แนวคูน้ำ-คันดิน ถูกรุกกล้าเป็นที่อยู่อาศัยและนาข้าว คูน้ำมีสภาพตื้นเขินจากการทับถมของตะกอน หากปล่อยให้มีการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ต่อไป อาจทำให้โบราณสถานเสื่อมสภาพหรือถูกทำลายลงได้

เนื่องจากเวียงลอนั้นมีคุณค่าจากโบราณสถานและแหล่งที่ตั้ง ดังนั้นจึงต้องทำการศึกษาในระดับภาพรวมของพื้นที่ รวมทั้งเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์ เช่น การอนุรักษ์พื้นที่แนวคูน้ำ-คันดินเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม, การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งในอนาคตหากการขุดค้นโบราณสถานเสร็จสิ้น วิทยานิพนธ์นี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยในรายละเอียดต่อไป

ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรมลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรมลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
 ปีการศึกษา 2554.....

5374103925 : MAJOR LANDSCAPE ARCHITECTURE

KEYWORDS : WIANG LOR

JAKWIDA CHANTANAWARANGKUL : LANDSCAPE CONSERVATION AND DEVELOPMENT GUIDELINES FOR WIANG LOR, PAYAO PROVINCE. ADVISOR : ASSOC. PROF. NAVANATH OSIRI, Ph.D., 142 pp.

Wiang Lor has been a recent archeological site in Payao province. It is approximately 300 Rai in area where *the Ing River* divided up the city. In Lanna period (B.C.20-23), Wiang Lor was one of the significant cities providing communications between adjacent cities. It is now a deserted town that the physical remains, the moat and the dike nestle in a rice field, neglected area and local communities. As a result of this, Wiang Lor has represented a historic value and the historic site is in danger of being intruded. It is important to issue guidelines for physical area management.

This study employs a variety of data collections such as the comparison of aerial photograph from the past to the present, site survey, interview with local residents and the study of historical documents. From the investigation, the physical surrounding of Wiang Lor has constantly changed as time went by. There are many problems relating to: *The Ing River* is now flowing through the middle of Wiang Lor site. Therefore, the archaeological site may be inundated. The erosion of the riverbank leads to the collapse of the moat and the dike. The land use change due to the expansion of agricultural area and the encroachment of residential development. Without the guideline, the archeological site can be physically degraded or even destroyed.

As the value of the physical remains and archeological site, this study focuses on the macro scale and suggests the landscape conservation and development guidelines (e.g. the conservation of the moat and the dike for flood prevention and the land use planning), and to be an outline for the future study in landscape planning and detail design if the excavation is finished.

Department : Landscape Architecture.....

Student Signature

Field of Study : Landscape Architecture.....

Advisor's Signature

Academic Year : 2011.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของ รองศาสตราจารย์ ดร.นงนัฐ โอศิริ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้คำปรึกษา ข้อชี้แนะ และความช่วยเหลือในหลายสิ่งหลายอย่างจนกระทั่งลุล่วงไปได้ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ นิรุบล คล่องเวสสะ ประธานสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.วิภากร ธรรมวิมล กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และคณาจารย์ทุกท่านในภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม ที่ได้สละเวลาให้ความรู้ และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์สำหรับการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์ทั้งสิ้น

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรมทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ คุณชนาธิป สุตติสงกรานต์ เจ้าพนักงานประชาสัมพันธ์เทศบาลตำบลเวียงลอ ที่สละเวลาให้ความอนุเคราะห์ ทั้งด้านข้อมูล ประสานงานกับชาวบ้านในชุมชน และร่วมลงสำรวจพื้นที่ภาคสนามกับผู้วิจัยแม้ว่าการเข้าถึงพื้นที่จะยากลำบาก

ขอขอบคุณ พ่อหลวงมนัส เวียงลอ ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านลอ และชาวบ้านเวียงลอทุกท่านที่ได้เอ่ยนามมา ณ ที่นี้ สำหรับความอนุเคราะห์ข้อมูล และให้ความช่วยเหลือเรื่องพาหนะในการลงพื้นที่

ขอขอบคุณ คุณนทพร เกตุวัฒนาธร และคุณโยษิตา คำวงษา ผู้ร่วมเดินทางลงพื้นที่เก็บข้อมูลสำรวจภาคสนามกับผู้วิจัยมาตั้งแต่ต้น คอยให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ และให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่เสมอมา

ขอขอบคุณ คุณสุพิชญา รักปัญญา ผู้ที่คอยให้คำปรึกษา เตือนสติ และให้ความช่วยเหลือในทุกเรื่อง

ขอขอบพระคุณ คุณนันทวุฒิ และคุณจำเนียร จันทนวางกูร ครอบครัวที่คอยให้คำปรึกษา และเป็นกำลังใจมาโดยตลอด

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพ.....	ฑ
สารบัญแผนที่.....	ด
สารบัญแผนผัง.....	ต
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	2
1.3.1 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา.....	2
1.3.2 ขอบเขตของเนื้อหา.....	2
1.4 นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง.....	2
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.6 ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย.....	5
บทที่ 2 เอกสาร ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษา	
2.1 กฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่โบราณสถาน.....	9

2.1.1 กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานและ แหล่งที่ตั้ง (The Venice Charter 1964).....	9
2.1.2 กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี ค.ศ.1990 (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage 1990).....	9
2.1.3 กฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น ค.ศ.1999 (Charter on the Built Vernacular Heritage 1999).....	10
2.1.4 กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมือง ประวัติศาสตร์ (Washington Charter 1987).....	10
2.1.5 The Burra Charter (The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance 1999).....	11
2.2 แนวคิดเรื่ององค์ประกอบของเมืองเก่า.....	13
2.2.1 องค์ประกอบของเมืองเก่า.....	13
2.2.2 องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนโบราณล้านนา.....	15
2.3 รูปแบบคู่มือ – คันทินรอบชุมชนโบราณ.....	15
2.3.1 กลุ่มที่ไม่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ.....	16
2.3.2 กลุ่มที่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ.....	16
2.4 แนวทางพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรมในพื้นที่ประวัติศาสตร์.....	17
2.5 แนวคิดด้านการสื่อความหมาย.....	18
2.6 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม.....	21
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	22
2.8 กรณีศึกษา.....	23

2.8.1	กรณีศึกษาในประเทศ : โครงการวางผังและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะเมือง โบราณเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2548.....	23
2.8.2	กรณีศึกษาในต่างประเทศ : แผนการจัดการกำแพงแอนโทไนน์ (The Antonine Wall Management Plan 2007-2012).....	28
บทที่ 3	พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคม	
3.1	ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของเมืองโบราณเวียงลอ.....	31
3.2	สภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน.....	33
3.2.1	ลักษณะทางสังคมในปัจจุบัน.....	33
3.2.2	ลักษณะทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน.....	34
3.2.3	ความเชื่อในปัจจุบัน.....	34
3.3	การขุดค้นทางโบราณคดี.....	35
3.3.1	โบราณสถานเวียงลอฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง.....	37
3.3.2	โบราณสถานเวียงลอฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง.....	38
บทที่ 4	สภาพปัจจุบันของพื้นที่	
4.1	ที่ตั้ง และลักษณะทางกายภาพ.....	49
4.1.1	สภาพภูมิประเทศ.....	49
4.1.2	ธรณีวิทยา.....	51
4.1.3	สภาพภูมิอากาศ.....	51
4.1.4	ปริมาณน้ำฝน.....	53
4.1.5	ลักษณะพืชพรรณ.....	54

4.2 การเข้าถึง / เส้นทางสัญจรภายในพื้นที่.....	54
4.3 การรับรู้และมุมมอง.....	57
4.3.1 การรับรู้ในการเข้าถึงเขตพื้นที่โบราณสถานเวียงลอ.....	57
4.3.2 การรับรู้ทิศทาง.....	57
4.3.3 จุดหมายตา (Landmark).....	57
4.4 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งโบราณสถานเวียงลอ.....	58
4.4.1 การเปลี่ยนเส้นทางของแม่น้ำอิง.....	58
4.4.2 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน.....	60
4.4.3 การระบายน้ำของพื้นที่.....	64
4.4.4 การกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง.....	65
4.4.5 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์.....	67
4.5 สภาพปัจจุบันของโบราณสถาน.....	70
4.5.1 สภาพโบราณสถานในปัจจุบัน.....	70
4.5.2 กิจกรรม.....	71
4.6 การประเมินคุณค่าโบราณสถานเวียงลอ.....	73
4.7 สภาพปัญหาในพื้นที่.....	74
4.7.1 ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ.....	74
4.7.2 ปัญหาการใช้ที่ดิน.....	74
4.7.3 ปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์.....	76
4.7.4 ปัญหาด้านภูมิสถาปัตยกรรม.....	77
4.7.5 ปัญหาด้านการจัดการ.....	79

บทที่ 5	แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์	
5.1	กรอบความคิดหลัก.....	80
5.2	แนวความคิดป้องกันและแก้ไขปัญหาหน้าท่วม.....	81
5.3	แนวความคิดป้องกันและแก้ไขการกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง.....	84
5.3.1	การใช้แผ่นใยสังเคราะห์ (Geotextile) ร่วมกับการปลูกหญ้าแฝก.....	86
5.3.2	การใช้หินทิ้งร่วมกับการปลูกพืชพรรณ (Joint planting).....	87
5.3.3	การใช้แผงกิ่งไม้ป้องกันลาดตลิ่ง (Brush Mattress).....	88
5.4	แนวความคิดใช้ที่ดิน.....	88
5.4.1	การใช้ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน.....	88
5.4.2	การใช้ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม.....	89
5.4.3	การใช้ที่ดินเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว การจัดเส้นทางสัญจร.....	89
5.5	แนวความคิดปรับปรุงและพัฒนาสภาพภูมิทัศน์.....	93
5.5.1	การรับรู้และมุมมอง.....	93
5.5.2	การสื่อความหมายด้านกายภาพ.....	93
5.5.3	การใช้พืชพรรณในงานภูมิทัศน์.....	95
5.6	แนวคิดในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว.....	97
5.6.1	ทางบก.....	97
5.6.2	ทางน้ำ.....	97
5.7	แนวความคิดพัฒนาอาคารและองค์ประกอบต่างๆ.....	100
5.8	ผังแสดงแนวคิดในการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอบ (Conceptual Plan).....	101
5.9	บทสรุป.....	107

5.10 ข้อเสนอแนะ.....	110
รายการอ้างอิง.....	111
ภาคผนวก.....	115
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	142

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
3-1	โบราณสถานภายในเวียงล่อ.....	40
4-1	ประเพณีประจำปีที่เกิดขึ้นในโบราณสถานเวียงล่อ.....	71
5-1	ข้อมูลทางอุทกวิทยาของแม่น้ำอิง.....	89
5-2	ระยะปลูกที่เหมาะสมสำหรับพันธุ์ไม้ป่าบางชนิด.....	101
5-3	เขตการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงล่อ.....	106

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1-1	(ซ้าย) สะพานข้ามแม่น้ำอิงเชื่อมโบราณสถานเวียงลอทั้งสองฝั่ง และ(ขวา) วัดพระธาตุศรีปิงเมือง โบราณสถานที่สำคัญของเวียงลอ.....	3
1-2	(ซ้าย) สภาพแวดล้อมของโบราณสถานเวียงลอที่เป็นนาข้าว และ (ขวา) โบราณสถานที่แทรกตัวอยู่ในพื้นที่นาข้าว.....	3
1-3	โบราณวัตถุที่ขุดพบนำมาเก็บรวบรวมไว้ในศูนย์ข้อมูลเวียงลอ.....	4
1-4	ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2554 แสดงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา.....	4
2-1	รูปแบบคูน้ำ – คันดินกลุ่มที่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ.....	16
2-2	รูปแบบคูน้ำ – คันดินกลุ่มที่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ.....	17
2-3	(ขวา) ฐานของกำแพง และ (ซ้าย) คูน้ำคันดิน.....	28
2-4	ป้อมปราการในปัจจุบัน และภาพวาดสันนิษฐานแสดงลักษณะของป้อมปราการ	28
2-5	ค่ายคนงานในปัจจุบัน และภาพวาดสันนิษฐานแสดงลักษณะของค่ายคนงาน....	29
3-1	(ซ้าย) ชาวบ้านกำลังเก็บเกี่ยวข้าว และ(ขวา) ชาวบ้านพายเรือหาปลาในลำน้ำ...	34
3-2	ดงหอย (หอยเสื่อบ้าน, หอยผีบ้าน) หรือศาลบรรพบุรุษ ศาลเจ้าที่เจ้าทาง เป็นพื้นที่ต้นไม้มรณตั้งอยู่ใจกลางชุมชน บริเวณใกล้กับศาลหลักเมือง.....	35
4-1	ชุดดินในพื้นที่โบราณสถานเวียงลอ (กลุ่มชุดดินที่ 15).....	51
4-2	บรรยากาศสองข้างถนนในฤดูร้อน (ซ้าย) ต้นทองกวาว และ (ขวา) ต้นขี้เหล็ก.....	52
4-3	บรรยากาศของโบราณสถานเวียงลอในฤดูหนาว.....	52
4-4	ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด – ต่ำสุดจังหวัดพะเยา.....	53
4-5	น้ำท่วมชุมชนในฤดูฝน.....	53
4-6	พันธุ์ไม้ที่พบได้ทั่วไปในโบราณสถานเวียงลอ (ซ้าย) สัก และ(ขวา) ประดู่ป่า.....	54

ภาพที่	หน้า	
4-7	เส้นทางเข้าถึงโบราณสถานเวียงลอ (ซ้าย) ถนน รพช. บ้านน้ำจุ่น-ศรีเมืองชุม บริเวณหน้าวัดพระธาตุศรีปิงเมือง และ (ขวา) ทางหลวงหมายเลข 1126 จุ่น-ป่าแดด บริเวณหน้าวัดพระธาตุหนองห้า.....	55
4-8	เส้นทางสัญจรในโบราณสถานเวียงลอ (ซ้าย) ฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง และ(ขวา) ฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง.....	55
4-9	ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2520 แสดงร่องรอยของแม่น้ำอิงสายเก่า.....	59
4-10	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณเวียงลอ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2497-2545.....	61
4-11	ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2520 แสดงแนวคันดินรับน้ำและแนวแม่น้ำอิง (เก่า)	64
4-12	แนวกำแพงเมืองขณะทำการขุดแต่งใน ปี พ.ศ.2547.....	68
4-13	คูน้ำ-คันดิน (แนวกำแพงเมือง) ฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง ในปัจจุบันคูน้ำมีสภาพตื้นเขิน มีวัชพืชขึ้นปกคลุม.....	68
4-14	คูน้ำ-คันดิน (แนวกำแพงเมือง) ฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง ในปัจจุบันคูน้ำ มีสภาพตื้นเขิน แนวกำแพงชั้นในและชั้นนอกมีไม้ยืนต้นและวัชพืชขึ้นปกคลุม.....	68
4-15	ประเพณีบูชาพญาลอจัดขึ้นที่วัดพระธาตุศรีปิงเมือง.....	71
4-16	(ซ้าย) บ้านเรือนสร้างอยู่ชิดกับแนวคูน้ำ-คันดิน และ(ขวา) บ้านเรือนสร้างอยู่ชิดกับโบราณสถานทุ่งศรีปิงเมือง.....	75
4-17	การรูกกล้าของพื้นที่นาข้าวและการเผาถางโบราณสถานวัดกุ่มกุ่ม.....	76
4-18	ตัวอย่างการใช้พืชพรรณในงานภูมิทัศน์ที่บดบังคุณค่าของบ่อน้ำโบราณ บริเวณศูนย์ข้อมูลเวียงลอ วัดพระธาตุศรีปิงเมือง.....	76
4-19	(ซ้าย) มุมมองด้านหน้าทางเข้าวัดพระธาตุศรีปิงเมือง และ(ขวา) ถนนดินที่เฉอะแฉะในฤดูฝน.....	77
5-1	สภาพแวดล้อมของแม่น้ำอิงช่วงที่ไหลผ่านโบราณสถานเวียงลอ.....	85
5-2	รูปตัดขวางลำน้ำอิงและแนวคิดของพื้นที่ฉนวนริมฝั่งน้ำ (Riparian Buffers).....	86

ภาพที่		หน้า
5-3	การใช้แผ่นใยสังเคราะห์ (Geotextile) ร่วมกับการปลูกหญ้าแฝก.....	87
5-4	การใช้หินทิ้งร่วมกับการปลูกพืชพรรณ (Joint planting).....	87
5-5	การใช้แผงกิ่งไม้ป้องกันลาดตลิ่ง (Brush Mattress).....	87
5-6	ปัจจุบันนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มทัศนศึกษาและชมรมจักรยาน.....	98
5-7	(ซ้าย) แพขนานยนต์ และ(ขวา) ทัศนียภาพที่ยังคงความเป็นธรรมชาติ ของแม่น้ำอิง.....	98

สารบัญแผนที่

แผนที่		หน้า
4-1	แสดงตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานเวียงลอ.....	50
4-2	เส้นทางหมายเลข R3A ที่มีแผนจะตัดผ่านทางทิศตะวันออก ของโบราณสถานเวียงลอ.....	63

สารบัญแผนผัง

แผนผัง		หน้า
1-1	แสดงขั้นตอนดำเนินการวิจัย.....	8
2-1	ผังแนวคิดกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเวียงกุมกาม.....	27
3-1	แสดงตำแหน่งของโบราณสถานภายในโบราณสถานเวียงลอ.....	36
4-1	แสดงการเข้าถึงและเส้นทางสัญจรของโบราณสถานเวียงลอ.....	56
4-2	การใช้ประโยชน์ที่ดินของโบราณสถานเวียงลอในปัจจุบัน.....	62
4-3	แสดงพื้นที่เสี่ยงต่อการกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง.....	66
4-4	แสดงสภาพปัจจุบันของแนวคูน้ำ – คันดิน.....	69
4-5	แสดงสภาพปัจจุบันของโบราณสถานภายในโบราณสถานเวียงลอ.....	72
5-1	การระบายน้ำของพื้นที่บริเวณโบราณสถานเวียงลอ.....	83
5-2	แสดงแนวคิดการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโบราณสถานเวียงลอ.....	92
5-3	แสดงแนวคิดการจัดเส้นทางเข้าชมโบราณสถานเวียงลอ.....	99
5-4	ผังแสดงแนวคิดในการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอ.....	106
5-5	สรุปปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงลอ.....	108

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โบราณสถานเวียงลอตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลล่อ และตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา เนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ มีแม่น้ำอิงไหลผ่านกลางเมือง ในสมัยล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 20-23) เวียงล่อเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างเมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงของ เมืองเทิง เมืองพะเยา และเมืองน่าน ล้านช้าง ดังปรากฏในตำนานพระเจ้าทองทิพย์ วัดสวนตาล เมืองน่านว่า ในสมัยพระเจ้าติโลกราช พ.ศ.1993 คราวที่เสด็จไปตีเมืองน่านยกทัพผ่านเมืองล่อและตั้งขุนนางครองเมืองล่อ เวียงล่อจึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญและมีผู้คนอยู่อาศัยมาตลอดสมัยล้านนา¹ จนถึงสมัยกรุงธนบุรีจึงถูกพระยาภาวภิบาลแห่งเมืองเชียงใหม่ยกทัพไปตีและกวาดต้อนผู้คนลงไปตอนล่างทั้งหมด เวียงล่อจึงกลายเป็นเมืองร้าง มีเพียงซากโบราณสถาน คูน้ำ คันดิน แนวกำแพงเมือง และบ่อน้ำก่ออิฐ เป็นร่องรอยหลักฐานปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน พื้นที่โดยรอบโบราณสถานเวียงล่อในปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำไร่ทำนาของชาวบ้านและพื้นที่รกร้าง ส่วนบริเวณตัวโบราณสถานที่อยู่ภายในเวียงล่อนั้น ทางกรมศิลปากรได้เข้ามาทำการขุดแต่งในปี พ.ศ.2547-2548 ผลการขุดค้นทางโบราณคดียังมีการพบหลักฐานโครงกระดูกที่ได้ฐานของวัดโบราณ พบเครื่องปั้นดินเผา และเศษภาชนะดินเผาอื่นๆ โดยได้นำหลักฐานเหล่านี้มาเก็บไว้ในศูนย์ข้อมูลเวียงล่อ ในเขตพื้นที่อุโบสถ วัดพระธาตุศรีปังเมือง

จะเห็นว่าโบราณสถานเวียงล่อนั้นมีศักยภาพในการพัฒนาทั้งในแง่ของความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดพะเยา ซึ่งในปัจจุบันโบราณสถานเวียงล่อนั้นยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากรจึงยังไม่มีแผนพัฒนาที่เป็นรูปธรรมแต่อย่างใด ทำให้เสี่ยงต่อการถูกคุกคามจากปัจจัยต่างๆ เช่น ภัยธรรมชาติจากการที่มีแม่น้ำอิงไหลผ่านกลางที่ตั้ง, การขยายตัวของชุมชนหรือพื้นที่เกษตรกรรม และการท่องเที่ยวที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนในอนาคต ดังนั้นวิทยานิพนธ์นี้จึงเสนอแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงล่อ ให้คงไว้ซึ่งหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และดำเนินไปในทิศทางที่เหมาะสม

¹ จังหวัดพะเยา, แหล่งท่องเที่ยว [ออนไลน์], 6 มิถุนายน 2554. แหล่งที่มา <http://www.visitphayao.com/th>

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในด้านต่างๆของโบราณสถานเวียงลอ ทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคม
- 1.2.2 เพื่อเสนอแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงลอและพื้นที่โดยรอบ
- 1.2.3 เพื่อเสนอแนวทางในการวางผังบริเวณพื้นที่โบราณสถานเวียงลอ

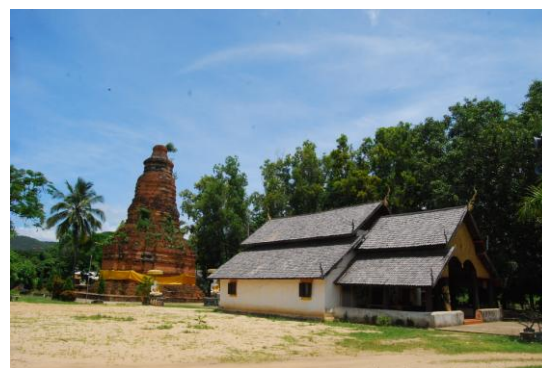
1.3 ขอบเขตของการวิจัย

- 1.3.1 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา คือ โบราณสถานเวียงลอ และชุมชนใกล้เคียง (บ้านเวียงลอ) ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลลอ และตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา มีเนื้อที่ประมาณ 300 ไร่
- 1.3.2 ขอบเขตของเนื้อหา ศึกษาในเรื่องต่างๆ ดังนี้
 - การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคมของโบราณสถานเวียงลอและพื้นที่โดยรอบ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิประเทศตามธรรมชาติ, การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำอิง, การใช้ประโยชน์ที่ดิน, การขยายตัวของชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม
 - การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์พื้นที่โบราณสถานที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาในปัจจุบัน และส่งเสริมคุณค่าของโบราณสถานให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต
 - การวางแผนการใช้ที่ดินบริเวณโดยรอบโบราณสถาน (เช่น การกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน, ระยะเวลาถอนจากแม่น้ำ ชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม) และแนวคิดการวางผังบริเวณในพื้นที่โบราณสถาน (เช่น ระยะเวลาถอนจากโบราณสถาน, องค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม, การใช้ต้นไม้ในเขตโบราณสถาน)

1.4 นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

“โบราณสถานเวียงลอ” หมายถึง พื้นที่เมืองโบราณ อยู่บริเวณรอยต่อระหว่างตำบลลอและตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา โดยมีแม่น้ำอิงไหลผ่านกลาง แบ่งออกเป็น

- 1) โบราณสถานเวียงล่อที่อยู่ทางเหนือของแม่น้ำอิง ประกอบด้วย แนวคู-กำแพงเมือง, โบราณสถานในเขตคู-กำแพงเมือง และ โบราณสถานนอกเขตคู-กำแพงเมือง ทางทิศเหนือของแม่น้ำอิง
- 2) โบราณสถานเวียงล่อที่อยู่ทางใต้ของแม่น้ำอิง ประกอบด้วย แนวคู-กำแพงเมือง, โบราณสถานในเขตคู-กำแพงเมือง และ โบราณสถานนอกเขตคู-กำแพงเมือง ทางทิศใต้ของแม่น้ำอิง
- 3) พื้นที่โดยรอบโบราณสถาน ในที่นี้หมายถึง พื้นที่เกษตรกรรม และชุมชนบ้านเวียงล่อ ตำบลล่อ จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 1-1 (ซ้าย) สะพานข้ามแม่น้ำอิงเชื่อมโบราณสถานเวียงล่อทั้งสองฝั่ง และ(ขวา) วัดพระธาตุศรีปิงเมือง โบราณสถานที่สำคัญของเวียงล่อ

ภาพที่ 1-2 (ซ้าย) สภาพแวดล้อมของโบราณสถานเวียงล่อที่เป็นนาข้าว และ(ขวา) โบราณสถานที่แทรกตัวอยู่ในพื้นที่นาข้าว

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 ได้แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์ เพื่อให้เทศบาลตำบลเวียงลอสามารถนำไปทำการปรับปรุงพื้นที่โบราณสถานเวียงลอต่อไปได้จริงในอนาคต
- 1.5.2 เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาด้านอื่นๆของโบราณสถานเวียงลอ เช่น การออกแบบวางผังบริเวณเฉพาะพื้นที่ การออกแบบรายละเอียดทางภูมิทัศน์ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน เป็นต้น

1.6 ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

1.6.1 ขั้นการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 1) ศึกษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ในสมัยล้านนา เช่น จดหมายเหตุ, พงศาวดาร, ตำนาน จากหอจดหมายเหตุ, หอสมุดมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตพะเยา, หอสมุดประชาชน จ.พะเยา หรือจังหวัดอื่นที่อยู่ในกลุ่มอารยธรรมล้านนาตะวันตกอีก 4 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง
- 2) ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวางผัง, การอนุรักษ์และการพัฒนาภูมิทัศน์อุทยานประวัติศาสตร์และแหล่งโบราณคดี
- 3) ศึกษาจากกรณีศึกษาในประเทศ คือ โครงการวางผังและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะเมืองโบราณเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2548 และกรณีศึกษาในต่างประเทศ คือ แผนการจัดการกำแพงแอนโทไนน์ ประเทศสกอตแลนด์ (The Antonine Wall Management Plan 2007-2012)

1.6.2 ขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์นำไปสู่การออกแบบวางผัง แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ข้อมูลระดับมหภาค (Macro Scale หรือ ในระดับการใช้ที่ดินโดยรอบ) และข้อมูลระดับจุลภาค (Micro Scale หรือ ในระดับพื้นที่โบราณสถาน)

- 1) ข้อมูลระดับมหภาค (Macro Scale) หรือ ในระดับการใช้ที่ดินโดยรอบ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ดังนี้

- ข้อมูลจากแผนที่ หรือภาพถ่ายทางอากาศ (ปี พ.ศ.2495 จนถึงปัจจุบัน) นำมาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิประเทศตามธรรมชาติ, การใช้ประโยชน์ที่ดิน, การขยายตัวของชุมชน ผลจากการวิเคราะห์ดังกล่าวทำให้สามารถคาดการณ์ถึงแนวโน้มหรือปัจจัยต่างๆที่อาจคุกคามโบราณสถานเวียงลอในอนาคต
 - ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ ลักษณะทางธรณีวิทยา ภูมิอากาศ ปริมาณน้ำฝน ลักษณะพืชพรรณท้องถิ่น
 - การใช้ที่ดิน และสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน เพื่อดูว่ามีความสัมพันธ์กับพื้นที่โบราณสถานและชุมชนอย่างไร ทำให้เห็นแนวโน้มของการพัฒนาที่มีผลต่อการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคต
 - การเข้าถึงบริเวณ การสัญจรยานพาหนะและการสัญจรคนเดินในพื้นที่โบราณสถานและบริเวณโดยรอบ พร้อมระบุสภาพปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน
 - อุทกวิทยาของแม่น้ำอิง, การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำอิงจากอดีต-ปัจจุบัน มีผลเชื่อมโยงกับการวางแผนการใช้ที่ดิน, การจัดระบบระบายน้ำในพื้นที่สามารถป้องกันอันตรายและความเสียหายจากภัยธรรมชาติที่มีต่อโบราณสถานเวียงลอและชุมชน
- 2) ข้อมูลระดับจุลภาค (Micro Scale) หรือ ในระดับพื้นที่โบราณสถาน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ดังนี้
- จัดทำผังของโบราณสถานในปัจจุบัน ระบุตำแหน่งสิ่งก่อสร้าง และองค์ประกอบทาง ภูมิทัศน์อื่นๆ เช่น บ่อน้ำโบราณ, ถนน
 - การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยทำการบันทึกข้อมูลจากการสำรวจ ดังนี้
 - (1) ประเมินสภาพปัจจุบันของโบราณสถานและสภาพแวดล้อมโดยรอบว่ามีสภาพดีหรือทรุดโทรม เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวางผังบริเวณ เช่น การเว้นระยะถอยร่นในกรณีที่มีความทรุดโทรมมาก เพื่อป้องกันการสร้างความเสียหายแก่ตัวโบราณสถาน เป็นต้น

(2) การใช้งานพื้นที่โบราณสถานเวียงลอโดยชุมชน เช่น เทศกาลประจำปี, พิธีกรรมทางศาสนา

(3) วิว และมุมมอง ตำแหน่งที่มีวิวและมุมมองที่ดีควรแก่การอนุรักษ์หรือเน้นให้เด่นขึ้น

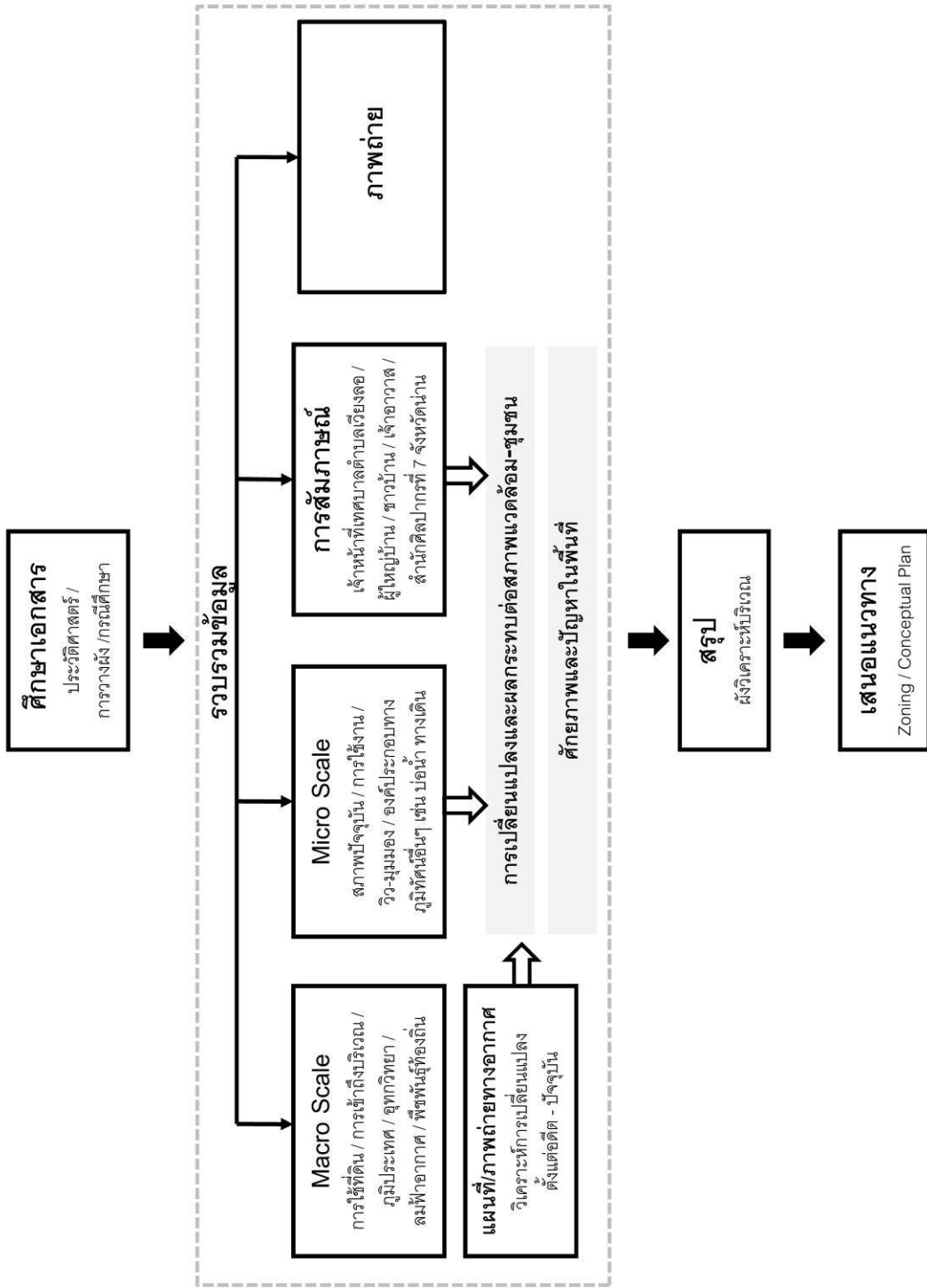
3) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เช่น ประวัติศาสตร์-ยุคสมัยของโบราณสถาน, คุณค่าต่อชุมชน, พี่พันทู้อองถิ่น และปัญหาของพื้นที่ในแต่ละฤดูกาล เป็นต้น โดยข้อมูลดังกล่าวได้มาจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเวียงลอ, เจ้าพนักงานประชาสัมพันธ์ตำบลเวียงลอ, ชาวบ้านในชุมชน, เจ้าอาวาสวัดในโบราณสถานที่ยังมีการใช้งาน เช่น วัดพระธาตุศรีปิงเมือง และจากหน่วยงานรับผิดชอบโบราณสถานเวียงลอ คือ สำนักศิลปากรที่ 7 จังหวัดน่าน

4) ข้อมูลจากภาพถ่าย ใช้กล้องดิจิตอลในการบันทึก โดยถ่ายรูปของสภาพโบราณสถานโดยรวม และถ่ายส่วนรายละเอียด หรือส่วนที่มีความพิเศษโดดเด่นโดยอิงกับข้อมูลการบันทึกในแบบฟอร์มให้มีความสัมพันธ์กัน พร้อมทั้งบันทึกเลขกำกับภาพลงในแบบฟอร์มการสำรวจด้วย

1.6.3 ขั้นการสรุป โดยนำข้อมูลระดับมหภาค (Macro Scale) และข้อมูลระดับจุลภาค (Micro Scale) มาทำการสรุปสภาพปัจจุบันและสภาพแวดล้อมโดยรอบ, วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่มีต่อโบราณสถานและชุมชน, วิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาในพื้นที่ จัดทำผังแสดงการวิเคราะห์บริเวณ (Site Analysis)

1.6.4 ขั้นตอนการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา

- 1) แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงลอ
- 2) ทำผังการใช้ที่ดินในระดับชุมชนและพื้นที่โดยรอบ (Zoning)
- 3) ผังแสดงแนวความคิดในการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอ (Conceptual Plan)

แผนผังที่ 1-1 แสดงขั้นตอนดำเนินการวิจัย

บทที่ 2

เอกสาร ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษา

2.1 กฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่โบราณสถาน

2.1.1 กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานและแหล่งที่ตั้ง (The Venice Charter 1964)

กฎบัตรนี้มุ่งเน้นไปที่การอนุรักษ์โบราณสถาน โดยคุ้มครองโบราณสถานในฐานะที่เป็นงานศิลปะไม่น้อยไปกว่าความเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์โบราณสถานไม่ได้อนุรักษ์เพียงสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสงวนรักษาบริเวณแหล่งที่ตั้งในขอบเขตที่เหมาะสมกับขนาดของโบราณสถานด้วย เช่น พื้นที่เมืองหรือชนบทซึ่งเป็นแหล่งที่พบหลักฐานของอารยธรรม พัฒนาการที่สำคัญ หรือเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ และโบราณสถานไม่สามารถแยกออกจากแหล่งที่ตั้งที่โบราณสถานนั้นถูกสร้างขึ้น จึงไม่ควรเคลื่อนย้ายแยกออกจากแหล่งที่ตั้ง จะต้องดูแลรักษาแหล่งที่ตั้งเพื่อรักษาความกลมกลืน ทำให้แหล่งโบราณสถานนั้นมีภาพรวมที่ชัดเจนและมีสภาพที่เหมาะสมในการนำเสนอ

2.1.2 กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี ค.ศ.1990 (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage 1990)

จัดทำโดยคณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อการจัดการมรดกทางโบราณคดี (ICAHM) และได้รับความเห็นชอบจากการประชุมสามัญของสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ ครั้งที่ 9 ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในปี ค.ศ.1990 ได้ให้นิยามว่า “มรดกทางโบราณคดี” นั้นหมายถึง “ส่วนของมรดกที่เป็นวัตถุที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นตามวิธีการทางโบราณคดีประกอบด้วยร่องรอยทั้งหมดที่แสดงถึงความมีอยู่ของมนุษย์ และรวมทั้งสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกของกิจกรรมของมนุษย์ โครงสร้างที่ถูกละทิ้งและซากที่คงเหลืออยู่ทั้งหลาย (รวมถึงแหล่งโบราณคดีใต้ดินและแหล่งโบราณคดีใต้น้ำ) พร้อมทั้งโบราณวัตถุที่อาจเคลื่อนย้ายได้ซึ่งเป็นส่วนประกอบของแหล่งโบราณสถานนั้น” โดยจะต้องมีการกำหนดนโยบายในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางโบราณคดีที่สัมพันธ์และเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายด้านอื่นๆ ด้วย เช่น นโยบายการใช้ที่ดิน

นโยบายทางสังคมวัฒนธรรม กฎบัตรนี้สนับสนุนให้มีการอนุรักษ์สงวนรักษาโบราณสถานไว้ ณ ตำแหน่งบริบทเดิมที่ค้นพบ และต้องมีการจัดการที่เหมาะสมไม่นำเสนอโดยพล่อยให้อยู่ในสภาพหลังขูดค้น ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นให้เป็นผู้บำรุงรักษามรดกทางโบราณคดี

2.1.3 กฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น ค.ศ.1999 (Charter on the Built Vernacular Heritage 1999)

กฎบัตรนี้ได้เพิ่มเติมจากเนื้อหาในกฎบัตรเวนิซ โดยให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น เพราะมองว่าแม้ว่าจะมีลักษณะที่ไม่เป็นทางการเท่าโบราณสถาน แต่ก็มิจะเบียบแบบแผนที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคม สิ่งก่อสร้างเหล่านี้เกิดจากประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ จึงแสดงถึงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชน และแสดงออกถึงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่ แนวทางในการอนุรักษ์จึงต้องคำนึงถึง ที่ตั้ง ภูมิทัศน์ และวัฒนธรรม มีการกล่าวถึงการใช้วัสดุและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมว่า วัสดุใหม่ที่ใช้จะต้องคงลักษณะเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง ภาพลักษณ์ พื้นผิวสัมผัสและรูปทรงจากของเดิมในอดีต

2.1.4 กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ (Washington Charter 1987)

กฎบัตรนี้ให้ความสำคัญกับแหล่งที่ตั้งและสภาพแวดล้อมโดยรอบเช่นกัน กล่าวถึงแนวคิดในการอนุรักษ์ว่าจะต้องครอบคลุมพื้นที่ชุมชนหรือย่านประวัติศาสตร์ และสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้นทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น เพราะพื้นที่เหล่านี้มีมิติของวัฒนธรรมประเพณีซ่อนอยู่ โดยมีหลักการและวัตถุประสงค์สรุปได้ดังนี้

- 1) การอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ ต้องถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายการพัฒนาด้านอื่นๆ ในทุกระดับ เช่น นโยบายด้านการวางผังเมือง ด้านเศรษฐกิจและสังคม
- 2) คำนึงถึงความเป็นของดั้งเดิมของเมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ สงวนรักษาองค์ประกอบที่แสดงถึงลักษณะทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ รูปแบบแผนผังของเมืองที่เห็นได้จากการแบ่งพื้นที่ดินและโครงข่ายถนน, ความสัมพันธ์ระหว่างอาคารและพื้นที่สีเขียวและพื้นที่โล่ง, รูปลักษณะภายใน

และภายนอกของอาคารที่เห็นได้จากสัดส่วน ขนาด รูปแบบ การก่อสร้าง วัสดุ สี และการตกแต่ง, ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งที่ตั้งและสภาพแวดล้อม โดยรอบทั้งที่เป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น, การใช้สอยที่หลากหลายที่มีอยู่ในชุมชน

- 3) การวางแผนอนุรักษ์ ต้องอาศัยความร่วมมือกันจากหลายสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น โบราณคดี ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม สังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ เพราะถือว่ามี ความเกี่ยวข้องโดยตรงเป็นอันดับแรก
- 4) การประยุกต์การใช้สอยและกิจกรรมใหม่ให้เข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน ควรมีความกลมกลืนไม่ขัดแย้งกับลักษณะของชุมชนเมืองประวัติศาสตร์
- 5) ต้องมีการควบคุมการจราจรภายในชุมชนเมืองประวัติศาสตร์และวางผัง กำหนดพื้นที่จอดรถ เพื่อป้องกันความเสียหายแก่สิ่งปลูกสร้างทาง ประวัติศาสตร์ และสภาพแวดล้อมโดยรอบ
- 6) แนวถนนทางหลวงสายหลักในผังเมือง จะต้องไม่ผ่านเข้าไปในพื้นที่ชุมชน เมืองประวัติศาสตร์ หรือปรับปรุงเส้นทางเข้าถึงจากพื้นที่ให้ออกไปสู่ทางหลัก เหล่านั้นแทนที่จะผ่านโดยตรง
- 7) ชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองจากภัยธรรมชาติและ สิ่งรบกวนต่างๆ เช่น มลภาวะ แสงสั่นสะเทือน โดยมาตรการในการป้องกัน ควรประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมมีความเฉพาะเจาะจงในแต่ละพื้นที่

2.1.5 The Burra Charter (The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance 1999)

เป็นกฎบัตรที่ว่าด้วยการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage places) ของประเทศออสเตรเลีย กฎบัตรนี้สามารถนำไปปรับใช้กับมรดกทาง วัฒนธรรมทุกรูปแบบ ทั้งที่เป็นธรรมชาติ สถานที่ที่มีความเป็นพื้นถิ่น มีความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์หรือมีคุณค่าทางวัฒนธรรม ที่แสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัย นั้น และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชุมชนและภูมิภาคนั้น สะท้อนให้เห็นความเป็นไปในอดีต มีความล้ำค่าอย่างที่ไม่สามารถหาสิ่งใดมาแทนได้ ด้วยเหตุนี้มรดกทางวัฒนธรรมจึงควร

ต้องได้รับการอนุรักษ์เพื่อคนในยุคปัจจุบันและอนาคต โดยในการอนุรักษ์นั้นจะพยายามไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยไม่จำเป็น หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้น้อยที่สุด เพื่อรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมให้คงอยู่

การให้ความสำคัญกับแหล่งที่ตั้ง (Setting) อาคารสิ่งก่อสร้างรวมถึงองค์ประกอบอื่นๆที่อยู่ในสถานที่ ควรตั้งอยู่ ณ ตำแหน่งเดิมในประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนตำแหน่งที่ตั้งนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ นอกจากพิจารณาแล้วว่าไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเนื้อหาในปัจจุบัน จึงสามารถทำการเคลื่อนย้ายได้ แต่ต้องไปอยู่ในสถานที่ตั้งเดิมที่มีการใช้งานที่เหมาะสม ต้องคำนึงถึงมุมมองที่ดีของที่ตั้ง รวมถึงรักษาสิ่งอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของสถานที่ ดังนั้นจึงไม่ควรมีการก่อสร้าง, การรื้อถอน, การต่อเติม หรือการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อที่ตั้งและความสัมพันธ์ดังกล่าว

ความสำคัญทางวัฒนธรรม (Cultural significance) หมายถึง คุณค่าทางความงาม, คุณค่าทางประวัติศาสตร์, คุณค่าทางวิชาการ, คุณค่าทางสังคม หรือคุณค่าทางจิตใจ ในอดีตและปัจจุบันไปจนถึงอนาคต ซึ่งความสำคัญทางวัฒนธรรมนี้เกิดจากการรวมตัวกันของโครงสร้าง (Fabric), ที่ตั้ง (Setting), การใช้ประโยชน์ (Use) และความหมาย (Meanings) มีความสัมพันธ์กันเกิดเป็น “สถานที่ (Place)” โดยสถานที่จะมีระดับของคุณค่าที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มคน มีการกล่าวถึงการประเมินคุณค่าของสถานที่ ว่าสถานที่นั้นมีความโดดเด่นในด้านใด เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรักษาคุณค่าดังกล่าวไว้ให้คงอยู่ในอนาคต สถานที่หนึ่งอาจมีคุณค่าได้หลายด้าน เช่น คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียภาพ เป็นต้น โดย Burra Charter ได้แบ่งคุณค่าออกเป็น 4 ด้าน คือ

1) คุณค่าทางสุนทรียภาพ (Aesthetic value)

เป็นคุณค่าทางสุนทรียภาพความงามของสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม การวางผัง ศิลปกรรมตกแต่ง และความเป็นเลิศของฝีมือช่าง¹ เกี่ยวข้องกับการรับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัส ได้แก่ รูปทรง, ขนาด, สี, พื้นผิวและวัสดุ รวมถึงกลิ่น, เสียง, การใช้งานสถานที่ และทุกสิ่งทุกอย่างที่รวมเป็นบรรยากาศของสถานที่นั้น

¹ วสุ โปษะนันท์, ลักษณะแห่งการก่อสร้าง สิ่งบ่งชี้ความเป็นโบราณสถาน[ออนไลน์], 1 มีนาคม 2552. แหล่งที่มา <http://vasuposh.blogspot.com/2009/03/i.html>

2) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historic value)

สถานที่ที่จะมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพราะสถานที่เหล่านั้นเคยมีความสำคัญหรือเป็นความสำคัญที่เกิดขึ้นจากบุคคลในอดีต, เหตุการณ์ หรือกิจกรรมที่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ หรือมีแนวคิดในการก่อสร้างที่สะท้อนถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละยุคสมัย แม้ว่าสถานที่นั้นจะมีอยู่หรือไม่มีอยู่ในปัจจุบันก็ตาม

3) คุณค่าทางวิชาการ (Scientific value)

คุณค่าทางวิชาการนั้น ขึ้นอยู่กับความเป็นของแท้ที่แสดงถึงความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล พิจารณาจากความเป็นตัวอย่างของลักษณะการก่อสร้างที่พบได้ยาก การเป็นตัวแทนของยุคสมัยหรือสถานที่ ซึ่งมีส่วนทำให้ข้อมูลนั้นมีความถูกต้องสมบูรณ์ ตรงกับความเป็นจริงเพิ่มขึ้น

4) คุณค่าทางสังคม (Social value)

เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของจิตใจ ความเชื่อ การเมือง ประเทศชาติ หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งที่เป็นของกลุ่มคนส่วนใหญ่ หรือเฉพาะกลุ่ม

จากการศึกษาแนวคิดตามกฎบัตรข้างต้นทั้งหมด จะเห็นได้ว่าการกล่าวถึงความสำคัญของแหล่งที่ตั้งและสภาพแวดล้อมโดยรอบของพื้นที่ด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้น การอนุรักษ์จึงมิใช่เป็นเพียงการสงวนรักษาเฉพาะโบราณสถาน หรืออาคารสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังต้องรวมถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบทั้งทางธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ทุกส่วนผสมกลมกลืนกัน และมีภาพรวมที่ชัดเจน

2.2 แนวคิดเรื่ององค์ประกอบของเมืองเก่า

2.2.1 องค์ประกอบของเมืองเก่า เป็นสิ่งที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำให้ประชาชนสามารถศึกษาวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานได้ชัดเจนขึ้น² องค์ประกอบของเมืองเก่าประกอบด้วย

² สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย(กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 9.

- 1) กำแพงเมือง – คูเมือง และป้อม เป็นองค์ประกอบในการแสดงขอบเขตเมือง และป้องกันศัตรู ในแต่ละเมืองจะมีกำแพงเมือง – คูเมืองแตกต่างกันที่ จำนวนชั้นและวัสดุก่อสร้าง บ้างก็เป็นดิน อิฐ หรือศิลาแลง กำแพงเมือง – คูเมืองนั้นได้สิทธิ์ตามกฎหมายให้กระทรวงการคลังเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์โดยมี กรมธนารักษ์เป็นเจ้าหน้าที่ดูแล รักษา คุ้มครอง ป้องกันและจัดการตาม อำนาจหน้าที่ทางกฎหมาย
- 2) แบบแผนโครงข่ายคมนาคมในเมืองเก่า ในอดีตแม่น้ำ ลำคลองมีความสำคัญ ต่อการสัญจรทางน้ำ และการสัญจรทางบกในอดีตใช้เป็นทางเดินเท้า ทาง เหวียน รถม้า ที่เป็นพาหนะความเร็วต่ำ ทางเหล่านี้จึงมีขนาดเล็ก แคบ คด เคี้ยวไปตามบ้านเรือน ดังนั้นในการพัฒนาพื้นที่ที่มีแบบแผนโครงข่าย คมนาคมในอดีตที่ชัดเจน ไม่ควรเปลี่ยนแปลงแนวถนนหรือขยายถนนเพื่อ รักษาเนื้อเมืองเดิมไว้ เพราะถือว่าบรยากาศและสภาพแวดล้อมเดิมของ เมืองสำคัญที่สุด
- 3) ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่า เช่น พระปรางค์ เจดีย์ อนุสาวรีย์ ที่หมายตาที่ มีความเด่นมากจะเป็นที่หมายตาลึก มักเป็นที่ที่มีความสำคัญ มีประโยชน์ ใช้สอย หรืออาจเป็นสัญลักษณ์ที่คนนึกถึงเมื่อกล่าวถึงเมืองนั้นๆ เช่น เมื่อพูด ถึงจังหวัดนครปฐม ก็จักนึกถึงพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น ความเด่นชัดของที่ หมายตานั้นขึ้นอยู่กับความสำคัญของพื้นที่ ขนาดของที่หมายตา และการจัด สภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความเด่นให้แก่ที่หมายตา ดังนั้นต้องระมัดระวังการ เกิดที่หมายตาใหม่โดยไม่ได้ตั้งใจ เช่น อาคารสูงบังบังที่หมายตาเดิม จึงต้อง ทำการกำหนดตำแหน่ง ขนาด และความเด่นของที่หมายตาลึกและที่หมาย ตารองของเมือง
- 4) ธรรมชาติในเมืองเก่า เป็นสิ่งที่มาคู่กันกับโบราณสถาน หรืออาคาร สิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ ดังเห็นได้จากเนื้อหาในหลายกฎบัตรที่ เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ซึ่งหากไม่ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติร่วมกับ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม สภาพแวดล้อมโดยรวมก็จะเสื่อมโทรม แลดูแข็ง กระด้าง

2.2.2 องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนโบราณล้านนา³ ที่ควรพิจารณามีดังนี้

- 1) องค์ประกอบที่แสดงขอบเขตเมือง เช่น กำแพงเมือง คูเมือง ป้อม
- 2) องค์ประกอบเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี เช่น สะดือเมือง เสาหลักเมือง ศาล
- 3) องค์ประกอบที่เกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธศาสนา เช่น วัดร้าง วัดที่ยังมีการใช้งาน มีการประกอบพิธีหรือกิจกรรมต่างๆที่วัด
- 4) องค์ประกอบที่เกี่ยวกับการพัฒนาทางสังคมและประวัติศาสตร์การเมือง เช่น คู่ม้าเมือง สุสาน ลานเมือง
- 5) องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับระบบจัดการน้ำ เช่น หนองน้ำ ลำเหมือง ฝาย
- 6) องค์ประกอบทางภูมิทัศน์เมือง เช่น ต้นไม้ใหญ่ ต้นไม้ที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์
- 7) องค์ประกอบเกี่ยวกับระบบการผลิตทางการเกษตร เช่น ทุ่งข้าว ร่องนา
- 8) องค์ประกอบของกลุ่มอาคาร เช่น กลุ่มเรือน กลุ่มวัด
- 9) องค์ประกอบของพื้นที่ว่างสาธารณะที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคม เช่น ช่างเมือง ลานวัด

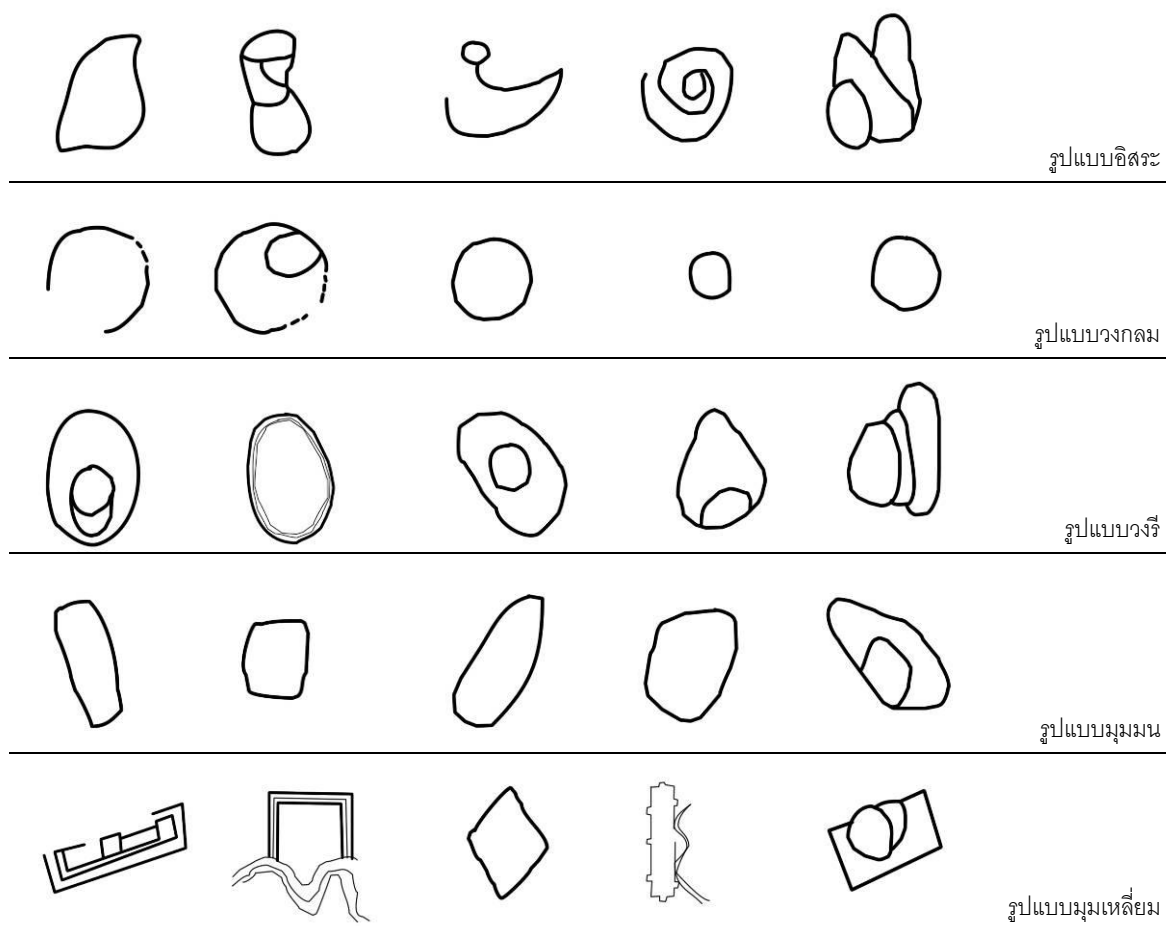
2.3 รูปแบบคูน้ำ - คันดินรอบชุมชนโบราณ

เวียงลอนนั้นก็เป็นชุมชนโบราณแห่งหนึ่งที่มีคูน้ำ - คันดินล้อมรอบ ดังนั้นในการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงลักษณะรูปแบบและคุณประโยชน์ที่แท้จริงของคูน้ำ - คันดินของเวียงลอนเสียก่อน ซึ่งโดยทั่วไปการขุดคูน้ำ - คันดินล้อมรอบชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงขอบเขตของแหล่งชุมชน การป้องกันศัตรูภายนอก เพื่อใช้ในการคมนาคมทางน้ำ หรือเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในชุมชน คูน้ำ - คันดินที่พบในประเทศไทยสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ไม่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ และ กลุ่มที่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ⁴

³ สิริวิมล สมจิตร. "การอนุรักษ์และพัฒนาเวียงพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

⁴ ทิวา ศุภจรรยา. "ชุมชนโบราณในเมืองไทยจากหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศ," สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ 15 (2534)

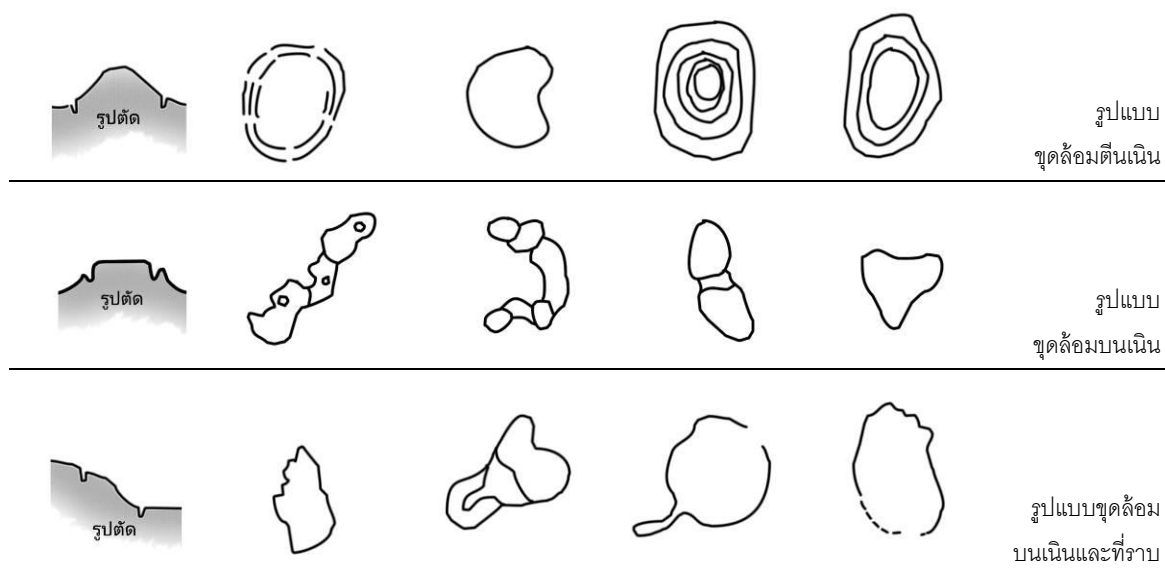
2.3.1 กลุ่มที่ไม่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ ส่วนใหญ่พบอยู่บนที่ราบ ใช้ประโยชน์ในการระบายน้ำ กักเก็บน้ำ มีการเชื่อมโยงกับทางน้ำธรรมชาติ หรือคูคลองที่ขุดขึ้นภายนอก คุณค้ดินในรูปแบบนี้ สามารถแบ่งออกเป็นรูปแบบย่อยตามความหลากหลายของรูปร่างได้อีก 5 แบบ คือ รูปแบบอิสระ รูปแบบวงกลม รูปแบบวงรี รูปแบบมุมมน รูปแบบมุมเหลี่ยม

ภาพที่ 2-1 รูปแบบคุน้ำ – ค้ดินกลุ่มที่ไม่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ
ที่มา: สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 15

2.3.2 กลุ่มที่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ คุณค้ดินจะมีรูปร่างเป็นไปตามภูมิประเทศที่ขุดคุ้ดินล้อมรอบ ซึ่งส่วนใหญ่มีสภาพภูมิประเทศเป็นเนินสูงกว่าพื้นที่โดยรอบ สามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบคุ้ดินขุดล้อมรอบตีนเนิน พบเฉพาะที่ราบภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้ประโยชน์ในการกักเก็บน้ำ 2) รูปแบบคุ้ดินขุดล้อมบนเนิน พบเฉพาะดินแดนล้านนาเท่านั้น บริเวณที่ขุดคุ้ดินจะอยู่สูงประมาณ 20-40 เมตร จาก

พื้นที่ราบโดยรอบ เสมือนเป็นป้อมป้องกันศัตรู และ 3) รูปแบบคูคันดินขุดล้อมรอบทั้งบนเนินและที่ราบ ชุมชนที่มีคูคันดินรูปแบบนี้มักเป็นชุมชนขนาดใหญ่ พบเฉพาะในดินแดนล้านนาเช่นกัน คูบริเวณเนินเขาจะแคบและชัน ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการกักเก็บน้ำ ส่วนคูบริเวณที่ราบจะใช้กักเก็บน้ำ

ภาพที่ 2-2 รูปแบบคูน้ำ – คันดินกลุ่มที่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ
ที่มา: สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 15

จากรูปแบบคูน้ำ – คันดินที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ารูปแบบผังของเวียงลอนั้นจัดอยู่ในกลุ่มคูน้ำ – คันดินที่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ ที่มีเส้นทางกรไหลของแม่น้ำอิง (เก่า) เป็นตัวกำหนดรูปร่างของกำแพงเมือง โดยมีรูปแบบของคูคันดินที่ขุดล้อมรอบทั้งบนเนินและที่ราบ โดยคูคันดินบนเนินจะอยู่บริเวณเชิงเขาของวัดพระธาตุนานาคซึ่งเป็นโบราณสถานแห่งเดียวในเวียงลอนที่พบสร้างอยู่บนเนินเขา

2.4 แนวทางพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรมในพื้นที่ประวัติศาสตร์⁵

⁵ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 2 แนวคิดและหลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูเมืองเก่า(กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 62.

การจัดการภูมิสถาปัตยกรรมในย่านเมืองเก่า แบ่งตามลักษณะทางกายภาพและประโยชน์ใช้สอยได้ ดังนี้

- 1) พื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หมายถึง บริเวณที่นอกเหนือจากอาคารหรือที่อยู่อาศัย แต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เช่น คูเมือง กำแพงเมือง ป้อม ธารน้ำโบราณ ประกอบด้วยส่วนที่เป็นสิ่งก่อสร้างและพื้นที่ว่างโดยรอบ ควรออกแบบภูมิทัศน์ให้มีความเรียบง่าย มีป้ายสื่อความหมายที่ไม่บดบังมุมมองสิ่งก่อสร้างสำคัญ
- 2) ทางสัญจร หากเป็นเส้นทางสัญจรที่มีความสำคัญตั้งแต่อดีต ควรรักษาไว้ทั้งรูปแบบ โครงข่าย ความกว้าง ความยาว
- 3) อุปกรณ์ระดับถนน เช่น ม้านั่ง โคมไฟ ถังขยะ ควรมีลักษณะเรียบง่าย คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ไม่จำเป็นต้องออกแบบจากรูปแบบสถาปัตยกรรมในอดีตเสมอเพราะอาจดูแลรักชยาก และทำให้เกิดความสับสนระหว่างของใหม่ของเก่า
- 4) ที่ว่างและพื้นที่สีเขียว มีประโยชน์ทั้งการเป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ และรักษาสภาพแวดล้อม โดยมีหลักการสำคัญ คือ การเลือกใช้พรรณไม้พื้นถิ่นหรือตามประเพณีความเชื่อในพื้นที่ การให้ร่มเงา และการส่งเสริมมุมมอง
- 5) พื้นที่ว่างระหว่างอาคาร ต้องคำนึงถึงระยะถอยร่น เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของภูมิทัศน์เมือง
- 6) ป้ายสัญลักษณ์ เช่น ลำดับแรกที่สำคัญต่อความปลอดภัย คือ ป้ายจราจรนอกเหนือจากนั้น เช่น ป้ายบอกทาง ป้ายโฆษณา ต้องไม่รบกวนภูมิทัศน์และบดบังมุมมองของป้ายจราจร
- 7) แหล่งน้ำ เช่น แม่น้ำ คลอง หนอง บึง ควรอนุรักษ์หรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ เพราะมีความสำคัญหลายด้านทั้งการอุปโภคบริโภค การเป็นเส้นทางสัญจร การเป็นพื้นที่นันทนาการและรักษาสภาพแวดล้อม ตลอดจนการป้องกันน้ำท่วม

2.5 แนวคิดด้านการสื่อความหมาย

จากกฎบัตรอโคโมสว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรม (The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites,

2007) ได้กล่าวถึงการสื่อความหมายและการนำเสนอ ว่าเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยสร้างความประทับใจและความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม ดังนั้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว จะต้องประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้

- แหล่งมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Site) หมายถึง พื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น แหล่งตั้งถิ่นฐาน แหล่งโบราณคดี สถาปัตยกรรมหรือสิ่งก่อสร้าง
- การสื่อความหมาย (Interpretation) เป็นกิจกรรมที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม ซึ่งอาจเป็นสิ่งพิมพ์ การบรรยาย คู่มือ หรือกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในชุมชน
- การนำเสนอ (Presentation) เป็นการสื่อสารเน้นในด้านเนื้อหาของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ผ่านการเรียบเรียงมาแล้ว การนำเสนอสามารถทำได้หลายวิธี เช่น ป้าย การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ การนำเที่ยว การบรรยาย หรือการใช้สื่อมัลติมีเดีย
- โครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย (Interpretive Infrastructure) หมายถึง วัตถุประสงค์ที่ตั้งกับที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และพื้นที่เพื่อใช้รองรับการสื่อความหมายและการนำเสนอ เช่น ชุมน ทางเดิน ป้ายสื่อความหมาย
- ผู้สื่อความหมาย-วิทยากร (Site Interpreter) คือบุคคลที่มีหน้าที่สื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของแหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้นๆให้แก่ประชาชนทั่วไป

หลักการของการสื่อความหมายมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 7 ข้อ คือ

2.5.1 การเข้าถึงและการทำความเข้าใจ (Access and Understanding)

จะต้องสร้างความเข้าใจและความประทับใจ โดยคำนึงถึงผู้รับข้อมูลที่หลากหลาย ให้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม โดยให้ข้อมูลความรู้ตามสภาพความจริง สามารถเข้าถึงทางกายภาพหรือจับต้องได้ กระตุ้นให้เกิดความสนใจและการเรียนรู้ต่อไป

2.5.2 ความเชื่อถือได้ของแหล่งข้อมูล (Soundness of Information Sources)

ต้องสื่อความหมายจากข้อมูลที่ได้รับการยอมรับและรับรองเป็นลายลักษณ์อักษร และข้อมูลนั้นต้องมาจากการศึกษาวิเคราะห์ด้านสภาพแวดล้อม ด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และด้านสถาปัตยกรรมมาโดยละเอียด

2.5.3 การให้ความสนใจกับที่ตั้งและบริบท (Attention to Setting and Context)

ที่ตั้งและบริบทต่างๆ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ สภาพภูมิทัศน์โดยรอบ สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ นั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับแหล่งมรดกวัฒนธรรมในระดับ กว้าง จึงต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ทุกแง่มุม เพื่อเป็นการปกป้องและรักษาคุณค่าของ แหล่งมรดกวัฒนธรรม

2.5.4 สงวนรักษาความเป็นของแท้ (Preservation of Authenticity)

สื่อความหมายโดยใช้เนื้อหาและองค์ประกอบ จากเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมที่แท้จริงของแหล่งมรดกนั้นๆ โครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย เช่น ชุม ทางเดิน ป้ายสื่อความหมาย จะต้องคำนึงถึงรูปแบบลักษณะที่เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมและไม่เปลี่ยนแปลงเนื้อหาหรือคุณค่าที่มีอยู่เดิมของแหล่งมรดกวัฒนธรรม

2.5.5 วางแผนเพื่อความยั่งยืน (Planning for Sustainability)

มีการพิจารณาปัจจัยทั้งหมดที่จะส่งผลกระทบต่อมรดกวัฒนธรรม เช่น จำนวน นักท่องเที่ยวที่อาจส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ มีการจัดการใน ระยะยาว โดยให้การสื่อความหมายและการนำเสนอเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการอนุรักษ์ เช่น การให้ประชาชนทราบถึงปัญหาที่แหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้นประสบอยู่ และความ พยายามที่จะอนุรักษ์เอาไว้

2.5.6 คำนึงถึงความเป็นองค์รวม (Inclusiveness)

รวบรวมข้อมูลและข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญของหลากหลายสาขาวิชาชีพ รวมทั้ง ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และจัดทำโปรแกรมการสื่อความหมายร่วมกัน

2.5.7 การศึกษาวิจัย, การประเมิน และการฝึกอบรม (Research, Evaluation, and Training)

การสื่อความหมายอาจมีการเปลี่ยนแปลง มีความชัดเจนและถูกต้องขึ้นได้หากมี หลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือการศึกษาทางวิชาการใหม่ๆ มาสนับสนุน ควรมีการให้ผู้ เข้าชมได้ประเมินผลเพื่อทราบข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในการสื่อความหมายและการนำเสนอ

นอกจากนี้ยังต้องมีการพัฒนาเทคนิคการสื่อความหมาย ให้ทันสมัยเทคโนโลยี และเหมาะสมกับสังคมในขณะนั้น

2.6 แนวคิดด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

“การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” หมายถึง “การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี”⁶ จากกฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (International Cultural Tourism Charter 1999) มีหลักการโดยสรุป ดังนี้

2.6.1 การท่องเที่ยว เป็นวิถีทางสำคัญที่จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม จึงต้องสร้างโอกาสให้ทั้งประชาชนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์รับรู้ และเข้าใจในวัฒนธรรม รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆที่หลากหลาย โดยอาศัยกิจกรรมการสื่อความหมาย

2.6.2 การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบที่ยั่งยืน การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องไม่ส่งผลกระทบต่อมรดกทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน ในขณะที่สนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงต้องคำนึงถึงหลายมิติ ทั้งด้านสุนทรียภาพ สังคมวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมธรรมชาติ

2.6.3 การให้ความเคารพในความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เช่น อาจมีการจำกัดมรดกทางวัฒนธรรมบางอย่างที่มีคุณค่าลึกซึ้งเกินกว่าที่จะให้บุคคลภายนอกเข้าไปแตะต้องได้

2.6.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ต้องก่อให้เกิดการกระจายรายได้ สร้างผลตอบแทนแก่ชุมชนท้องถิ่น

⁶ กระทรวงวัฒนธรรม, การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม[ออนไลน์], 6 มิถุนายน 2554. แหล่งที่มา <http://www.m-culture.go.th>

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุวีณา นิยมคำ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเวียงลอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม⁷ พบว่าเวียงลอมีศักยภาพหลายอย่างที่สามารพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่

- เวียงลอเป็นทางผ่านในเส้นทางท่องเที่ยวสำคัญที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาในฤดูหนาว คือ ภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย และภูลังกา จังหวัดพะเยา
- เวียงลอมีระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน (ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์สาธารณะ สถานีอนามัย ไปรษณีย์ ร้านค้า และร้านอาหารของชุมชน) เพียงพอที่จะรองรับสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว
- เวียงลอมีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว อันได้แก่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ, โบราณสถาน, ประเพณีประจำปี และวิถีชีวิตที่เป็นชนบท เนื่องจากการที่เวียงลอมีแม่น้ำอิงไหลผ่าน มีทรัพยากรสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ มีทัศนียภาพสวยงาม ทางผู้วิจัยจึงได้มีการเสนอให้จัดการท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางน้ำ เช่น เส้นทางจักรยานชมทิวทัศน์ ชมขอบเขตของเมืองโบราณ, กิจกรรมการพายเรือ, กิจกรรมประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

จุดอ่อนหรือปัญหาสำคัญของเวียงลอที่งานวิจัยนี้ได้กล่าวไว้และยังพบปัญหาดังกล่าวอยู่ในปัจจุบัน คือ เวียงลอยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวที่จำเป็น เช่น ห้องน้ำ ที่พักร้านอาหารและเครื่องดื่ม, ปัญหาน้ำท่วม ซึ่งแม้ว่าในฤดูฝนจะเป็นช่วงที่ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยว แต่ส่งผลกระทบต่อตรงกับชาวบ้านและโบราณสถาน

สิริวิมล สมจิตร ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาเวียงพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง⁸ โดยงานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาสภาพปัจจุบันของเวียงพระธาตุลำปางหลวงในด้านต่างๆที่อาจนำมาปรับใช้เป็นข้อพิจารณาในการวางแผนพัฒนาพื้นที่อื่นๆ ได้แก่ ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐาน, ที่ตั้งและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน, การใช้ประโยชน์ที่ดิน, เอกลักษณ์ของชุมชนและสถาปัตยกรรม, สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง สรุปเป็นประเด็นปัญหาและนำมากำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหา

⁷ สุวีณา นิยมคำ, “ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเวียงลอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547).

⁸ สิริวิมล สมจิตร, “การอนุรักษ์และพัฒนาเวียงพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545).

ศุภชัย ชาญคุปต์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์เวียงเจ็ดลิน เพื่อการอนุรักษ์และการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงใหม่⁹ พบว่าเวียงเจ็ดลินมีปัญหาจากการใช้ที่ดินไม่เหมาะสม มีอาคารสิ่งก่อสร้างในระยะประชิดกับแหล่งโบราณคดี มีการรुक้ำแนวคูน้ำ - คันดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ส่งผลกระทบต่อคุณค่าของแหล่งโบราณคดี โดยแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์นี้ได้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ คือ คูน้ำ - คันดิน โบราณสถานวัดกู่ดินขาว และแหล่งขุดค้นทางโบราณคดี จากการศึกษาได้เสนอแนวคิดในการใช้ประโยชน์ที่ดิน เป้าหมายเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่ให้รुक้ำแนวคูน้ำ - คันดิน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 เขต คือ

- เขตอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ โดยกำหนดให้คูน้ำ - คันดิน โบราณสถานวัดกู่ดินขาว และแหล่งขุดค้นทางโบราณคดี เป็นเขตอนุรักษ์ที่เข้มขัน มิให้มีการพัฒนาอื่นใด นอกเหนือจากการเป็นแหล่งให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์
- เขตควบคุมการพัฒนา โดยควบคุมมิให้อาคารสิ่งก่อสร้างมีจำนวนเพิ่มขึ้น มีการเสนอให้ย้ายไปอยู่ในพื้นที่ที่เหมาะสม หรือที่ได้กำหนดไว้ในผังเมือง
- เขตพัฒนาพื้นที่สีเขียว มีแนวคิดที่จะพัฒนาให้เป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมนันทนาการ เทศกาลงานประเพณี เป็นสวนสาธารณะที่ให้ความรู้ด้านพืชพรรณท้องถิ่น

2.8 กรณีศึกษา

2.8.1 กรณีศึกษาในประเทศ : โครงการวางผังและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะเมืองโบราณเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2548 ได้มีการกำหนดแนวคิดในการอนุรักษ์เมืองโบราณเวียงกุมกามออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

1) แนวคิดการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน

การใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัยของชุมชน, สวนลำไย และพื้นที่รกร้าง ซึ่งภาพรวมไม่มีความขัดแย้งกับภาพลักษณ์ของโบราณสถานมากนัก จึงมีแนวคิดในการควบคุมการขยายตัวของชุมชนโดยกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยรอบโบราณสถาน และมีการกำหนดระยะถอยร่นจากโบราณสถานที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการทำลายโบราณสถานและสร้างมุมมองที่ดี

⁹ ศุภชัย ชาญคุปต์, “แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์เวียงเจ็ดลิน เพื่อการอนุรักษ์และการท่องเที่ยว จังหวัดเชียงใหม่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552).

2) แนวคิดการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม

พื้นที่ที่มีคุณค่าทางสภาพแวดล้อมของเมืองโบราณเวียงกุมกามนั้นคือ แม่น้ำปิง และลำเหมืองคูน้ำต่างๆ จึงมีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินและระยะถอยร่นจากแหล่งน้ำที่เหมาะสม

จากแนวคิดการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานและการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 10 บริเวณ คือ

- บริเวณที่ 1 พื้นที่ขอบเขตของโบราณสถานที่ได้กำหนดไว้โดยกรมศิลปากร
- บริเวณที่ 2 พื้นที่ในระยะ 20 เมตร จากขอบเขตโบราณสถานสถานที่ที่กำหนดไว้โดยกรมศิลปากร กำหนดให้เป็นพื้นที่เปิดโล่ง เป็นฉนวนป้องกันโบราณสถาน
- บริเวณที่ 3 พื้นที่ภายในระยะ 100 เมตร โดยรอบโบราณสถาน กำหนดเป็นพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย อาจใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยวได้ เช่น ร้านค้า ร้านจำหน่ายของที่ระลึก
- บริเวณที่ 4 พื้นที่ในเวียงกุมกามที่อยู่นอกบริเวณที่ 1-3 ผังเมืองรวมเชียงใหม่ กำหนดให้เป็นเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย จึงมีการควบคุมการใช้ที่ดินไม่ให้เกิดผลกระทบต่อโบราณสถาน
- บริเวณที่ 5 พื้นที่ในระยะทาง 100 เมตร จากแนวเขตแม่น้ำปิงทั้งสองฝั่ง กำหนดเป็นเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พัฒนาเป็นสวนสาธารณะ ห้ามมีอาคารสิ่งก่อสร้างในระยะ 20 เมตรจากแนวเขตแม่น้ำปิงทั้งสองฝั่ง
- บริเวณที่ 6 พื้นที่ในระยะทาง 6 เมตร จากแนวเขตคูน้ำลำคลองทั้งสองฝั่ง

- กำหนดเป็นเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- บริเวณที่ 7 พื้นที่ระหว่างกลุ่มโบราณสถานที่ยังปัจจุบันเป็นที่โล่งและสวนลำไย กำหนดให้เป็นเขตการใช้ที่ดินประเภทพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พัฒนาเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมนันทนาการและอื่นๆของประชาชน
- บริเวณที่ 8 พื้นที่ในระยะทาง 20 เมตร จากแนวเขตถนนวงแหวนรอบกลางที่ผ่านเข้ามาในเขตเวียงกุมกาม ต้องมีการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
- บริเวณที่ 9 พื้นที่ภายในระยะทาง 10 เมตร จากแนวเขตทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 106 เป็นถนนที่มีแนวตั้งขนาดใหญ่สองฟากถนน ได้รับการอนุรักษ์ให้เป็นถนนสายวัฒนธรรม ต้องมีการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
- บริเวณที่ 10 พื้นที่สวนลำไยและนาข้าวในปัจจุบัน กำหนดเป็นเขตการใช้ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมที่ดีของเมืองโบราณ

3) แนวทางการควบคุมลักษณะด้านกายภาพ

- สถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้าง กำหนดรูปแบบอาคารที่จะสร้างใหม่ให้มีรูปทรงใกล้เคียงกับเรือนท้องถิ่นล้านนา เป็นโครงสร้างไม้หรือคอนกรีตเสริมเหล็ก ใช้วัสดุที่กลมกลืนไม่ดูขัดตาโดดเด่นกว่าสีของโบราณสถานและบรรยากาศโดยรวม
- องค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรม ย้อนกลับไปศึกษาวัสดุที่เวียงกุมกามใช้ในสมัยโบราณ เช่น อิฐใช้เป็นฐาน ผนัง กำแพง ซุ้มประตู, ศิลาแลงใช้ทำเสา, ไม้ใช้เป็นโครงสร้างเสา หลังคา รางบ บานประตูหน้าต่าง, การ

ระดับลวดลายปูนปั้น รวมทั้งสัดส่วนอาคาร นำมาเป็นแนวคิดในการออกแบบสิ่งที่จะสร้างขึ้นใหม่ เช่น รั้ว กำแพง ทางเดิน ป้าย เสาไฟ

- การใช้ต้นไม้ในเขตโบราณสถาน มองเรื่องประโยชน์ใช้สอย และปัญหาเป็นหลัก เช่น ระยะระหว่างต้นไม้กับโบราณสถานที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย ใช้ต้นไม้เป็นฉากหลังให้กับโบราณสถาน เพื่อบังอาคารอื่นเพื่อให้ร่มเงา เพื่อแสดงของเขตของพื้นที่ และเพื่อนำสายตา
- ลำเหมืองและลำน้ำสาธารณะ มีแนวทางการปรับปรุงอยู่ 2 แนวทาง คือ แบบธรรมชาติ และแบบควดฝิว ถ้าลำเหมืองผ่านพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ ก็ปล่อยให้เป็นทางน้ำและตลิ่งธรรมชาติอย่างนั้น ปลูกพืชคลุมตลิ่งเชื่อมต่อระบบนิเวศ ไม่ควดฝิวและผนังโดยไม่จำเป็น หรือกรณีที่ต้องควดฝิวก็ต้องออกแบบให้ลดความแข็งกระด้างลง

2.8.2 กรณีศึกษาในต่างประเทศ : แผนการจัดการกำแพงแอนโทไนน์ (The Antonine Wall Management Plan 2007-2012)

กำแพงแอนโทไนน์สร้างในสมัยกษัตริย์ Antoninus Pius แห่งโรมัน (138-161 AD) ตั้งอยู่ทางตอนกลางของประเทศสกอตแลนด์ มีความยาว 60 กิโลเมตร มีลักษณะเป็นเนินดินปกคลุมด้วยหญ้าและคูน้ำที่มีความสูง/ลึก ประมาณ 3-4 เมตร โบราณสถานแห่งนี้ประกอบด้วย แนวกำแพง, คูน้ำคันดิน, ป้อมปราการ, หอคอย และค่ายพักคนงาน

ภาพที่ 2-3 (ขวา) ฐานของกำแพง และ (ซ้าย) คูน้ำคันดิน
ที่มา: The Antonine Wall Management Plan 2007-2012

ภาพที่ 2-4 ป้อมปราการในปัจจุบัน และภาพวาดสันนิษฐานแสดงลักษณะของป้อมปราการ
ที่มา: The Antonine Wall Management Plan 2007-2012

ภาพที่ 2-5 ค่ายคนงานในปัจจุบัน และภาพวาดสันนิษฐานแสดงลักษณะของค่ายคนงาน

ที่มา: The Antonine Wall Management Plan 2007-2012

The Antonine Wall Management Plan นั้นจัดทำโดยหน่วยงาน Historic Scotland มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์, การเข้าถึง-การสัญจรในพื้นที่, การพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน และ ผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น จึงได้มีการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ออกเป็นประเด็นต่างๆ และมีการกำหนดมาตรการปฏิบัติเพื่อบรรลุผลตรงตามเป้าหมายของประเด็นเหล่านั้น โดยแบ่งออกเป็น

1) กำหนดขอบเขตของพื้นที่ และพื้นที่ชนวน (Buffer Zone)

องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้กำหนดให้ระยะโดยรอบกำแพงแอนโทไนน์ กว้าง 50 เมตรเป็นเขตพื้นที่โบราณสถาน และเป็นพื้นที่ Buffer Zone เพื่อปกป้องสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบต่างๆของโบราณสถาน ได้แก่ แนวกำแพง (เนินดิน), คูน้ำ, ป้อมปราการ, ที่พักของข้าราชการพลเรือน และค่ายคนงาน โดยใช้แผนผังของสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน (Existing Map) เป็นแผนผังอ้างอิงในการกำหนดขอบเขต

2) ป้องกันความเสี่ยงจากภัยคุกคาม

กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นบริเวณโดยรอบ / หรือในพื้นที่โบราณสถาน ได้แก่ การเกษตร หรือจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากเกินไปอาจไปทำลายแนวกำแพงหรือพื้นที่ดินที่ปกคลุมด้วยหญ้า จึงป้องกันความเสี่ยงด้วยการใช้เจ้าหน้าที่ (ที่ใช้ชื่อว่า Historic Scotland's monument conservation staff) เข้ามาตรวจสอบดูแลและสร้างความเข้าใจอันดีกับเจ้าของที่ดินที่อยู่ตามแนว

กำแพง และเนื่องจากกำแพงแอนโทไนนีตั้งอยู่ในตอนกลางของประเทศ ซึ่งเป็นเขตที่มีประชากรหนาแน่น สาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ จึงจำเป็นต้องผ่านกำแพงแอนโทไนนีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงยอมเสียแนวกำแพงยาว 2 กิโลเมตร จาก 60 กิโลเมตร เพื่อตัดถนนและทางรถไฟ

- 3) รักษาเอกลักษณ์ของภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ ได้แก่ แนวกำแพง, คูน้ำคันดิน, ป้อมปราการ, หอคอย และค่ายพักคนงาน หรือแม้แต่ร่องรอยซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของอาคารแม้ว่าในปัจจุบันพื้นที่นั้นจะไม่มีอะไรปรากฏให้เห็นบนผิวดินก็ตาม รวมทั้งอนุรักษ์พื้นที่ฉนวน (Buffer Zone) ให้คงอยู่ แม้ว่าแผนการจัดการจะเปลี่ยนแปลงไป
- 4) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว
- 5) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยจัดให้มีลานจอดรถในบางพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ ส่วนในพื้นที่อื่นๆ นักท่องเที่ยวจะต้องจอดรถริมถนนเท่านั้น และมีพิพิธภัณฑ์จัดแสดงข้อมูลต่างๆ ของกำแพงแอนโทไนนี
- 6) พัฒนาระบบการสัญจร โดยใช้การสัญจรทางเท้าเป็นหลัก โดยจากที่จอดรถบริเวณศูนย์บริการนักท่องเที่ยว มีเส้นทางเดินเท้ายาวไปตามแนวกำแพง มีป้ายสื่อความหมาย, ป้ายบอกทาง
- 7) เชื่อมโยง (Linkage) กับสถานที่ในบริเวณใกล้เคียง โดยพื้นที่บางส่วนของกำแพงแอนโทไนนีสามารถใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ วังออกกำลังกาย พาสุนัขมาเดินเล่น

บทที่ 3

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคม

3.1 ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของเมืองโบราณเวียงลอ

เมืองโบราณเวียงลอยังไม่พบหลักฐานที่แสดงช่วงเวลาสร้างอย่างชัดเจน แต่จากเอกสารพบว่าในครั้งขุนจอมธรรมสร้างเมืองพะเยานั้น เมืองพะเยามี 36 พันนา โดยอาณาเขตชั้นนอกครอบคลุมไปถึงเมืองเทิงต่อแดนเมืองเชียงของ ซึ่งหมายความว่าอาณาเขตของเมืองพะเยาในครั้งนั้น ครอบคลุมเอาพื้นที่บริเวณเวียงลอด้วย (เวียงลอตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบจุน-เทิง) โดยเวียงลอเป็นเมืองหน้าด่านของพะเยา ในปี พ.ศ.1669 ปรากฏชื่อ “เวียงลอ” ในบัญชีรายชื่อเมืองขึ้นของเมืองพะเยาที่ขุนเจืองเกณฑ์ไปรบแกวยังเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน “...ขุนเจืองได้ทราบความตามลักษณะพระราชสาสน์ดังนั้นแล้ว จึงให้เกณฑ์พลเมืองพะเยา และหัวเมืองขึ้นทั้งปวงคือ เมืองพร้าว เมืองลอ เมืองเทิง เมืองเชียงแดง เชียงแจ๋ เชียงต้อ เชียงช้าง แจ้ขอด หนองขวาง แจ้หลวง แจ้เหียน แจ้ลู่ แจ้ห่ม เมืองวัง สิริรวมคนได้ 133,000 คน ช้างเครื่อง 700 ม้า 3,000 ก็ออกตั้งทัพขัณฑ์ประชุมพล ณ ตำบลดอนไชยเบื้องตะวันตกหนองหาง แล้วยกกองทัพไปเมืองคัว เมืองเชียงต้ง เชียงช้าง ไปถึงเมืองหิรัญนครเงินยาง ได้เข้าผจญทัพแกวแตกพ่ายไป...”¹

ต่อมาในปี พ.ศ.1881² เวียงลอถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา เพราะในสมัยพญาคำฟู (กษัตริย์ราชวงศ์เม็งราย พ.ศ.1877-1879) ได้ผนวกเมืองพะเยาเข้ากับเชียงใหม่ และในพุทธศตวรรษที่ 20-21 เวียงลอยังคงเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้การควบคุมของเชียงใหม่ โดยมีขุนนางผู้กินเมืองพะเยา หรือที่เรียกว่า “หมื่นลอ” พบชื่อของหมื่นลอจากหลักฐานศิลาจารึกที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวัดหลายหลัก แสดงให้เห็นว่าขุนนางที่ดำรงตำแหน่งนี้ได้มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น จารึก ขร.63 (จารึกวัดดูลิตตาอาราม พ.ศ.2039) ความว่า

“...ศักราชได้ 858 ตัว ปีรวายสี เดือนเจ็ด แรมสี่ค่ำเมงวันพุธ มหาเถรมงคณพระหญาเค้าสร้างอารามอันชื่อดูลิตตารามนี้แล้วบริบวน เมื่อถวายแก่เจ้าหัวแสนกัลยาน...เจ้าหัวแสนยินดีหื้อพระเจ้าตนหนึ่งหมื่นห้าพันทองมาไว้ เงินห้าร้อยมาช่วยสร้างไว้คน..คร้ว หื้ออยู่รักษาพระเจ้าใน

¹คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2538), หน้า 14.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

อารามนี้ ..(อา)จารย์โตมรังสีนำไหวเจ้าหัวแสน..ปีเปเลิกช้า...เจ้าหัวแสนหือบอกแก่**เจ้าหมื่นลอมงคล** เฒ่าเมืองโสมปากกุงหนังสือ พันพงสีหน พันนาหลังเพกคลา พันขอมรู้ชู้คน..."³

หลักฐานจากศิลาจารึก พย.8 (จารึกหมื่นลอมเทพสร้างวัดป่าใหม่) ปรากฏชื่อของขุนนางผู้กินเมืองลอม คือ หมื่นยอด หมื่นใส และหมื่นลอมเทพศรีจุฬา และในตอนท้ายยังระบุอีกว่าผู้ใดขึ้นครองเมืองลอมขอให้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบไป ด้วยเหตุนี้เองจึงมีวัดหรือศาสนสถานมากมายที่ถูกขุดพบในโบราณสถานเวียงลอม ศิลาจารึกดังกล่าวนี้ ความว่า

"...ศักราชได้ 859 ตัว ในปีเม็งใส เดือน 2 ออก 11 ค่ำ วันพุธ ไทวันกัถเหม้า **เจ้าหมื่นลอมเทพศรีจุฬา**มีใจศรัทธาในพระศรีรัตนตรัย เจ้าจึงไพราชชนามหาเถรมธุรสเจ้าในสำนักมหาสามี สวรรสีห์เจ้ามาสร้างวัดป่าใหม่ เาบุญทั้งมวลนี้ เมื่อถวายเป็นวัดพระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์ พระมหาเทวีเจ้าหือเงินมาสร้าง 500 เงิน ..หือแตงนากับคนไว้กับวัดนี้ นาสีแสนเบี้ย ไว้เป็นข้าวพระพุทธเจ้าสองแสนเบี้ย ไว้เป็นจ้งหันชาวเจ้ายังอารามนี้สองแสนเบี้ย คนสามสิบครัวไว้อุปฐากพระพุทธเจ้าในวิหารนี้ยี่สิบครัว ไว้กับอุโบสถห้าครัว ไว้กับหอปฏิภนห้าครัว ไว้ที่หนวันออกฝั่งน้ำเป็นแดน หนภายใต้คี่เวียงชั้นนอกเป็นแดน หนวันตกร้อยวาเป็นแดน หนเหนือคี่เวียงเป็นแดน..ไว้จำเริญบุญพระเป็นเจ้าทั้งสองพระองค์หือมีอายุได้ร้อยชาวปี กับหมื่นลอมผู้รังสร้างอารามนี้กับนักบุญทั้งหลายต่อทำศาสนาพระพุทธเจ้า 5,000 พรรษาเทอญ ..**หมื่นยอดกินเมืองลอม**ไว้নার้อยข้าวหนึ่งเป็นจ้งหันพระเจ้าแต่ก่อน คนคัวหนึ่งชืออ้ายเหาค่าหลังครัวหนึ่ง กินเงินพระเจ้าทำร้อนพันนาเรือน พ่อน้อยหยาดย้าไว้เป็นข้าพระ **หมื่นใสกินเมืองลอม**ไว้นาสองร้อยข้าวเป็นจ้งหันพระเจ้าในปีกัถเกล้าครัวหนึ่ง เดือน 7 ออก 2 ค่ำวันกัถเม็ด ..**เจ้าหมื่นผู้ใดมากินเมืองลอมนี้ จงยินดี หา หือสร้างสืบเมื่อน้ำหือมันในศาสนาพระ...**"⁴

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2101-2139 ล้านนาได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า เวียงลอมจึงตกอยู่ภายใต้การควบคุมของพม่าด้วย จนถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 อำนาจของพม่าจะล้าระส่าย เทพสิงห์จากเมืองยวม (เมืองหน้าด่านของเชียงใหม่) ได้ขับไล่พม่าจากเชียงใหม่ แพร่ น่าน ลำปาง ได้สำเร็จ ศูนย์กลางของล้านนาจึงย้ายจากเชียงใหม่ไปเชียงใหม่ (เชียงใหม่ เมืองเทิง และเมืองลอมยังคงมีพม่าตั้งมั่นอยู่) ในปี พ.ศ.2322 พระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดฯให้เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกทัพมาตรวจราชการทางเมืองแพร่ น่าน และลำปาง ข้าหลวงไทยที่มาด้วยนั้นข่มเหงราษฎร พระยาภาวดีจึงฆ่าข้าหลวงเหล่านั้นเสีย และกราบทูลข้อเท็จจริงกับพระเจ้ากรุงธนบุรี

³ประเสริฐ ณ นคร, จารึกล้านนา ภาค 1 เล่ม 1: จารึกจากจังหวัดเชียงใหม่ น่าน พะเยา แพร่, โครงการวิจัย: การปริวรรตและชำระจารึกล้านนา(กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2534), หน้า 50-51.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 118-121.

และอาสาทำราชการแก้ไข โดยยกกองทัพไปตีเมืองลพ เมืองเทิง และกวาดต้อนผู้คนไปยังกรุงธนบุรี เวียงลพจึงถูกทิ้งร้างแต่นั้นมา⁵ จนกระทั่งมีการเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยชาวเมืองน่าน แพร่ และพะเยา

ในปี พ.ศ.2443 เมืองลพได้ถูกรวมเข้ากับ “นครน่านเหนือ” ประกอบด้วย เมืองลพ เมืองจุน เมืองเทิง นครน่าน เชียงของ จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งมีชีวิตอยู่ในสมัยพญาลพ ผู้ปกครองเมืองลพที่ขึ้นกับนครน่านเหนือในสมัยนั้น กล่าวว่า มีกลุ่มคนที่อพยพมาจากชุมชนพะเยาเพื่อมาหาที่ทำกิน และได้พบกับพื้นที่อุดมสมบูรณ์ เป็นป่าที่บิมีต้นไม้ใหญ่ขนาด 2-5 คนโอบ ในน้ำมีปลาชุกชุม มีโบราณสถาน โบราณวัตถุจำนวนมาก จึงได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณวัดร้างซึ่งคือศาลหลักเมืองในปัจจุบัน⁶ ต่อมาได้ยกเลิกเขตการปกครองนครน่านเหนือ ยุบเมืองลพ เมืองจุนเป็นตำบลขึ้นอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย และในปี พ.ศ.2508 ตำบลลพได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2520 มีการตั้งจังหวัดพะเยาขึ้นเป็นจังหวัดใหม่ เวียงลพจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอจุน จังหวัดพะเยาจนถึงปัจจุบัน

3.2 สภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน

3.2.1 ลักษณะทางสังคมในปัจจุบัน

ลักษณะทางสังคมของประชาชนในพื้นที่เวียงลพ เป็นสังคมแบบชนบท อยู่ในพื้นที่มาแต่เดิม ปัจจุบันมีประชากรจำนวน 1,120 คน (312 ครัวเรือน)⁷ มีความสัมพันธ์กันภายในชุมชนดีมาก เพราะคนส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ มีการตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณ มีนามสกุลดั้งเดิมสืบทอดกันมา เช่น นามสกุลเวียงลพ สักลล ไข่ทา (เห็นได้จากป้ายชื่อหน้าบ้าน) สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ทางระบบเครือญาติภายในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะของครอบครัวขยาย คนในชุมชนให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุและมีความเคารพเชื่อถือนใน “พ่อหลวง” หรือผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำชุมชนอย่างมาก ในงานกิจกรรมประเพณีต่างๆชาวบ้านมีความร่วมมือเป็นอย่างดี ยังคงมีความรักใคร่กลมเกลียวกันในแบบสังคมชนบท

⁵ คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี, หน้า 118.

⁶ สุวีณา นิยมคำ. “ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเวียงลพให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547), หน้า 21.

⁷ เทศบาลตำบลเวียงลพ, ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลเวียงลพ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา[ออนไลน์], 5 เมษายน 2554. แหล่งที่มา <http://www.tedsabanwianglor.com>

3.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

เศรษฐกิจในชุมชนเป็นชุมชนเกษตรกรรมมีระบบการผลิตแบบกึ่งยังชีพ คือปลูกข้าวไว้บริโภคเองและส่วนที่เหลือเก็บไว้ขาย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และเนื่องจากอยู่ติดแม่น้ำจึงมีการทำประมงพื้นบ้าน โดยพายเรือขนาดเล็กออกไปจับปลาในลำน้ำ ใช้แห อวน ยกยอ หรือยื่นตกปลาอุ้มแม่น้ำ รายได้ส่วนใหญ่ของประชาชนมาจากการขายข้าว ส่วนในช่วงฤดูแล้งจะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป หรือทำสวนผักผลไม้ในละแวกบ้านแทน

ภาพที่ 3-1 (ซ้าย) ชาวบ้านกำลังเก็บเกี่ยวข้าว และ(ขวา) ชาวบ้านพายเรือหาปลาในลำน้ำ

3.2.3 ความเชื่อในปัจจุบัน

เวียงลอเป็นชุมชนที่ศรัทธาในศาสนาพุทธอย่างแรงกล้า เห็นได้จากการจัดงานบุญ ประเพณีหรือกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่วัดประจำชุมชน คือ วัดพระธาตุศรีปังเมือง นอกจากนี้การนับถือศาสนาพุทธแล้ว ยังมีความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณ คือ การนับถือผี เห็นได้จากการจัดประเพณีที่เป็นงานใหญ่ของชุมชน เช่น พิธีเลี้ยงผีเมือง ประเพณีปู่จาวพญาลอ (ปู่จาวพญาลอ) และเนื่องจากเป็นชุมชนเกษตรกรรม ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ จึงมีความเชื่อในการนับถือผีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่⁸ ดังนี้

- 1) การนับถือผีปู่ย่า หรือผีตระกูล ผู้บรรพบุรุษ มีการสร้างศาลให้บรรพบุรุษไว้ประจำบ้าน ซึ่งเป็นต้นตระกูลของตน มีพิธีบูชา กราบไหว้ ปีละ 1 ครั้ง โดยกระทำในเดือน 3,4,7 หรือ 8

⁸สุวิธนา นิยมคำ. “ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเวียงลอให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม,” หน้า 34.

- 2) การนับถือผีฝ่ายล่อ ทำการเซ่นไหว้ปีละ 1 ครั้งในเดือน 9 เพื่อให้ผีช่วยรักษาต้นน้ำ และฝายกั้นน้ำ ให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาล
- 3) การนับถือผีชาวนา จะมีการจัดรูปเทียนไหว้เจ้าที่เจ้าทางในการลงนาวันแรก เพื่อให้ขอให้ข้าวเติบโตได้อย่างสมบูรณ์จนถึงฤดูเก็บเกี่ยว ในวันสุดท้ายของการเก็บเกี่ยวจะมีการทำพิธีเลี้ยงผี โดยนำไก่ต้มและเหล้ามาเซ่นไหว้ขอบคุณต่อผีชาวนา
- 4) การนับถือผีเจ้าที่เจ้าทาง เช่น ชาวบ้านที่จะทำประมงจะบนบานศาลกล่าวขอให้ได้ปลามากๆ และมีพิธีแก้บน โดยนำไก่ต้มหรือหมูและเหล้ามาแก้บน
- 5) ข้อปฏิบัติของชุมชน เช่น ห้ามตัดไม้หรือเก็บหน่อไม้ในพื้นที่ป่าชุมชน (บริเวณวัดศรีชุม) ห้ามจับปลาในแม่น้ำอิงบริเวณวัดพระธาตุศรีปึงเมือง มิเช่นนั้นจะถูกเจ้าที่เจ้าทางลงโทษ

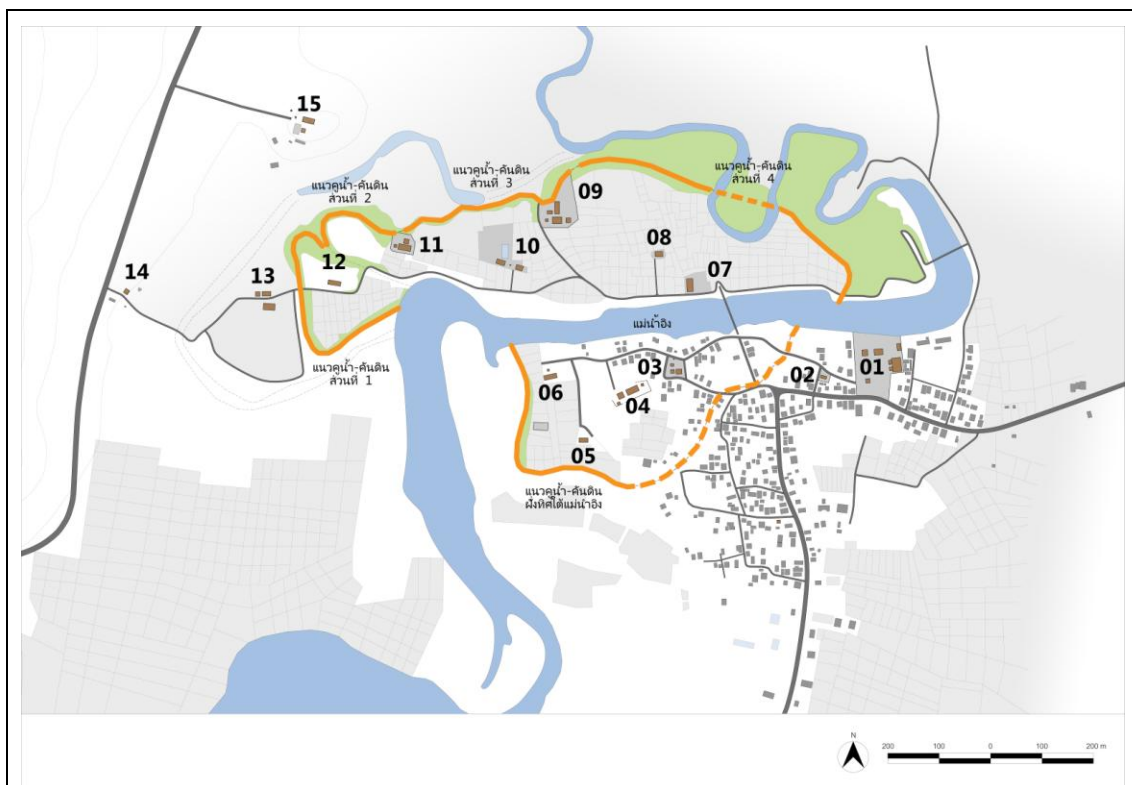

ภาพที่ 3-2 ดงหอย (หอยเลื้อยบ้าน, หอยผีบ้าน) หรือ ศาลบรรพบุรุษ ศาลเจ้าที่เจ้าทาง เป็นพื้นที่ต้นไม้มารื่นตั้งอยู่ใจกลางชุมชน บริเวณใกล้กับศาลหลักเมือง

3.3 การขุดค้นทางโบราณคดี

กรมศิลปากรได้เข้ามาทำการขุดแต่งในปี พ.ศ.2547-2548 พบหลักฐานทางโบราณคดีเป็นซากโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมาก โดยโบราณวัตถุที่ขุดพบได้ถูกนำไปเก็บรวบรวมไว้ในศูนย์ข้อมูลเวียงลอ ซึ่งตั้งอยู่ในวัดพระธาตุศรีปึงเมือง ส่วนโบราณสถานในบริเวณเวียงลอนั้นแบ่งออกเป็น โบราณสถานเวียงลอฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง และโบราณสถานเวียงลอฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง⁹

⁹บริษัท ปรียะธุรกิจ จำกัด, รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงลอตำบลลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา เสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลลอ และสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่, 2547).

กลุ่มโบราณสถานฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง

- 01 วัดพระธาตุดศรีปิงเมือง
- 02 กู่ศรีปิงเมือง
- 03 ศาลหลักเมือง
- 04 วัดพระแก้ว
- 05 วัดมะม่วงแก้มแดง
- 06 วัดพระเจ้าเข้ากาต

กลุ่มโบราณสถานฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง

- 07 วัดสารภี
- 08 กู่เกือกม้า
- 09 วัดศรีชุม
- 10 วัดหนองผำ
- 11 วัดกู่บวกกู่
- 12 วัดเวียงป่าสัก
- 13 วัดท่าและ
- 14 วัดพระธาตุนองห้า
- 15 วัดพระธาตุนนาค

แผนผัง 3-1 แสดงตำแหน่งของโบราณสถานภายในโบราณสถานเวียงล่อ

การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงล่อ จังหวัดพะเยา

3.3.1 โบราณสถานเวียงล่อฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง อยู่ในเขตการปกครองของหมู่ที่ 1 ตำบลล่อ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา หลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณนี้คือคูน้ำ – คันดิน (กำแพงเมือง) และโบราณสถานอีกหลายแห่งทั้งในเขตคูเมืองและนอกคูเมือง ดังนี้

- 1) แนวคูน้ำ – คันดิน (กำแพงเมือง) ลักษณะเป็นกำแพงอิฐก่อครอบแกนดินไว้ภายใน ฐานกำแพงคงสภาพกว้าง 8-12 ม. แนวกำแพงเหลือความสูง 1-2 เมตร มีคูเมืองขนานอยู่ด้านนอกแนวกำแพง กว้าง 7-8 เมตร ลึก 2-3 เมตรจากระดับพื้นดินปัจจุบัน แนวกำแพงส่วนนี้ทางทิศตะวันตกบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมใกล้วัดพระแก้วและวัดมะม่วงแก้มแดง แนวกำแพงมีลักษณะเป็นเนินดินสูงประมาณ 2-3 เมตร ฐานกว้าง 8-10 เมตร คูเมืองมีลักษณะตื้นเขินเนื่องจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำอิงซึ่งไหลมาจากทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้
- 2) วัดพระธาตุศรีปิงเมือง ตั้งอยู่นอกเขตคูเมืองไปทางทิศตะวันออก สิ่งก่อสร้างสำคัญ คือเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ เดิมมีร่องรอยฐานวิหารอยู่ด้านตะวันออกแต่ปัจจุบันได้ถูกสร้างวิหารใหม่ครอบทับ ปัจจุบันเป็นวัดประจำชุมชนหมู่บ้านล่อ
- 3) กู่ศรีปิงเมือง ตั้งอยู่นอกเขตคูเมืองไปทางทิศตะวันออก โดยอยู่ห่างจากวัดพระธาตุศรีปิงเมืองไปทางทิศตะวันตกประมาณ 100 เมตร มีลักษณะเป็นฐานของวิหาร หันหน้าไปทางทิศตะวันออกและพบหลักฐานกำแพงแก้วด้านทิศเหนือและทิศใต้
- 4) วัดพระแก้ว ตั้งอยู่ในเขตคูเมือง สิ่งก่อสร้างของวัดนี้ประกอบด้วยเจดีย์ประธาน วิหารขนาดใหญ่ อุโบสถ เจดีย์ราย กำแพงแก้วและซุ้มประตูโขง
- 5) วัดมะม่วงแก้มแดง ตั้งอยู่ในเขตคูเมืองทางทิศใต้ของวัดพระแก้ว เป็นวิหารขนาดใหญ่
- 6) วัดพระเจ้าเข้ากาด ตั้งอยู่ในเขตคูเมือง กลุ่มอาคารประกอบด้วยวิหาร อุโบสถ และบ่อน้ำ

3.3.2 โบราณสถานเวียงล่อฝั้งทิศเหนือของแม่น้ำอิง ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองของ หมู่ที่ 7 ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา หลักฐานทางโบราณคดีที่พบ บริเวณนี้คือคูน้ำ – คันดิน (กำแพงเมือง) และโบราณสถานอีกหลายแห่งในเขตคูเมืองและนอกคูเมือง ดังนี้

1) แนวคูน้ำ – คันดิน (กำแพงเมือง) แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

- แนวคูน้ำ – คันดิน ส่วนที่ 1 (เวียงป่าสัก) มีความยาวประมาณ 600 เมตร เป็นแนวกำแพง 2 ชั้น ชั้นในเป็นกำแพงก่ออิฐครอบแกนดินไว้ ภายในฐานกำแพงกว้างประมาณ 10 เมตร สูง 4-6 เมตร ชั้นนอกเป็นคันดิน สูงจากระดับพื้นดินด้านนอกเมือง 2-3 เมตร ระหว่างกำแพงเมือง ชั้นในและชั้นนอกมีคูเมืองกว้าง 4-6 เมตร ลึกจากระดับพื้นดินภายในเมือง 3-4 เมตร โดยในระยะประมาณ 150 เมตร จากมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของกำแพงส่วนนี้ ไปทางทิศเหนือ เป็นตำแหน่งของประตูด้านทิศตะวันตก
- แนวคูน้ำ – คันดิน ส่วนที่ 2 (ทิศตะวันตกของกุ่มบวัก) เป็นคันดินยาวประมาณ 250 เมตร มีความสูงจากระดับพื้นดินภายในเมือง 1 - 4 เมตร
- แนวคูน้ำ – คันดิน ส่วนที่ 3 (กุ่มบวัก-หนองผำ) เป็นกำแพงเมือง 2 ชั้น ชั้นในก่ออิฐบนแกนดิน ฐานของแกนดินกว้างประมาณ 4 เมตร แนวกำแพงก่ออิฐกว้างประมาณ 2 เมตร กำแพงชั้นนอกเป็นคันดินสูงจากระดับพื้นดินภายนอก 0.6-1.2 เมตร หรือต่ำกว่าระดับพื้นดินภายในเมือง 2.5-3 เมตร ระหว่างชั้นนอกและชั้นใน มีคูเมืองกว้าง 3-6 เมตร ลึก 0.5-1.2 เมตร คันอยู่ แนวกำแพงเมืองส่วนนี้ มีลักษณะพิเศษคือมีการใช้แนวกำแพงเมืองร่วมกับแนวกำแพงวัด
- แนวคูน้ำ – คันดิน ส่วนที่ 4 (ศรีชุม – สารภี) มีความยาวประมาณ 900 เมตร และแนวกำแพงส่วนนี้ได้ถูกแม่น้ำอิงกัดเซาะทำลายไปเป็นความยาวประมาณ 200 เมตร กำแพงชั้นในเป็นกำแพงก่ออิฐ ชั้นนอกเป็นคันดิน ระหว่างแนวกำแพงชั้นในและชั้นนอกมีคูเมืองขนาดกว้าง 3-6 เมตร

2) วัดสารภี ตั้งอยู่ในเขตคูเมือง เป็นวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าลงทางทิศใต้ อุโบสถ อาคารไม่ทราบประโยชน์ใช้สอยและแนวกำแพงวัด

- 3) กู่เกือกม้า ตั้งอยู่ในเขตคูเมือง ห่างจากวัดศรีชุมไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ 200 เมตร เป็นวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศ ตะวันออก
- 4) วัดศรีชุม ตั้งอยู่ในเขตคูเมือง เป็นกลุ่มอาคารขนาดใหญ่ พบฐานเจดีย์ในผัง สี่เหลี่ยมจัตุรัส วิหาร อุโบสถ อาคารไม่ทราบประโยชน์ใช้สอยจำนวน 4 หลัง แนวกำแพงแก้ว แนวกำแพงวัด ซุ้มประตูโขงและบ่อน้ำ
- 5) วัดหนองผ่า ตั้งอยู่ในเขตคูเมือง เป็นอาคารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีร่องรอยการ ปฏิสังขรณ์ไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง นอกจากนี้ยังพบเจดีย์หรือกู่ขนาดเล็กและอาคาร ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้วย
- 6) วัดกุ่มบกตั้งอยู่ในเขตคูเมือง พบหลักฐานเจดีย์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส วิหาร อุโบสถ อาคารและแนวกำแพงวัด
- 7) วัดเวียงป่าสัก ตั้งอยู่ในเขตคูเมือง เป็นวิหารในผังสี่เหลี่ยมย่อเก็จด้านหน้า 2 ชั้น ด้านหลัง 1 ชั้น และพบหลักฐานการก่อสร้างวิหารทับวิหารเดิมไว้ภายใน
- 8) วัดท่าฉะ ตั้งอยู่นอกเขตคูเมืองทางด้านทิศตะวันตก พบหลักฐานเจดีย์ ประธาน และวิหารในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียง นอกจากนั้นยังพบอาคารมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่ง ภายใน กำแพงแก้วและกำแพงวัด
- 9) วัดพระธาตุหนองห้า ตั้งอยู่นอกเขตคูเมือง สิ่งก่อสร้างสำคัญคือเจดีย์ศิลปะ ล้านนา พบหลักฐานฐานวิหารขนาดใหญ่ด้านทิศตะวันออกเฉียงแต่ ปัจจุบันยังไม่ได้ทำการขุดค้น
- 10) วัดพระธาตุขุนนาค ตั้งอยู่บนเนินเขาและมีหลักฐานการขุดคูน้ำ - คันดิน ขนาดใหญ่ล้อมรอบถึง 3 ชั้น กลุ่มโบราณสถานประกอบด้วยเจดีย์ศิลปะ ล้านนา วิหาร แนวกำแพงวัดและบันไดนาคซึ่งวางตัวไปทางทิศตะวันออกเฉียง เป็นตำแหน่งของแม่น้ำอิงสายเก่า

ตาราง 3-1 โบราณสถานภายในเวียงล่อ					
หมายเลข	โบราณสถาน	ยุคสมัย	สันนิษฐานจาก	รูปแบบการวางผัง	ลักษณะสถาปัตยกรรม
01	วัดพระธาตุศรีปีนเมือง	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 21)	สถาปัตยกรรม	ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เจดีย์ประธานอยู่ด้านหลัง วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก	เจดีย์ประธาน : ฐานเขียงสี่เหลี่ยม ต่อด้วยฐานปัทม์ย่อมุม ฐานบัวลูกฟักทรงกลม บันไดเกาทรงกลมรองรับองค์ระฆังกลม วิหาร : อาคารก่ออิฐฉาบปูน ลดมุขด้านหน้า หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องแป้นเกล็ด(แผ่นไม้)
	 <p>พระธาตุศรีปีนเมือง วิหารวัดพระธาตุศรีปีนเมือง แนวกำแพงวัด อนุสาวรีย์พญาลอ บ่อน้ำโบราณ</p>				
02	คูศรีปีนเมือง	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 21-22)	โบราณวัตถุ (ภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาในล้านนา และเครื่องถ้วยจีนลายเขียนสีฟ้าบนพื้นขาว)	ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อยู่ในแนวรั้วกำแพงแก้ว วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีบันไดหลักทางทิศตะวันออกเฉียงใต้	วิหาร : วิหารโถง มีการลดมุขหนึ่งชั้นที่บริเวณกึ่งกลางอาคาร มีขอบผนังเตี้ยๆประดับตกแต่งด้วยโครงสร้างไม้จนถึงหลังคาแต่พังทลายไปแล้ว แนวกำแพงแก้ว : สันนิษฐานว่าแนวอิฐทั้งสองแนว ทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ของวิหารคือบางส่วนของกำแพงแก้ว
	 <p>วิหารวางตัวตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก วิหารด้านทิศตะวันตก(ด้านหน้า) แนวกำแพงแก้วด้านทิศใต้ แนวกำแพงแก้วด้านทิศเหนือ</p>				

ที่มา : รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงล่อ

ตาราง 3-1 โบราณสถานภายในเวียงล่อ (ต่อ)					
หมายเลข	โบราณสถาน	ยุคสมัย	สันนิษฐานจาก	รูปแบบการวางผัง	ลักษณะสถาปัตยกรรม
03	ศาลหลักเมือง	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 21-22)	-	-	-
	 <p>ศาลหลักเมือง อนุสาวรีย์พญาลอ บ่อน้ำโบราณ</p>				
04	วัดพะแก้ว	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 21-22)	โบราณวัตถุ (วัตถุที่ทำจากหินทราย ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาเมืองพะเยา, ล้านนา หรือเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง)	เจดีย์ประธานและวิหารเป็นแกนกลางของผังและอุโบสถเรียงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้	วิหาร : อาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ดมมุขด้านหน้า เจดีย์ประธาน : เหลือเพียงขั้นฐานที่มีการก่อปิดทับชุดฐานแบบย่อมุมไม้ยี่สิบไว้ภายใน
	 <p>เจดีย์ประธาน มีแนวกำแพงล้อมลานประทักษิณ วิหารลมมุขทางเข้า (เจดีย์ประธานอยู่ด้านหลังในแนวแกนเดียวกัน) อุโบสถ แนวกำแพงแก้ว</p>				

ที่มา : รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงล่อ

ตาราง 3-1 โบราณสถานภายในเวียงล่อ (ต่อ)					
หมายเลข	โบราณสถาน	ยุคสมัย	สันนิษฐานจาก	รูปแบบการวางผัง	ลักษณะสถาปัตยกรรม
05	วัดมะม่วง แก้มแดง	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 21-22)	โบราณวัตถุ (วัตถุที่ทำจากหินทราย ชั้นส่วนภาชนะดิน เผาจากแหล่งเตาเมืองพะเยา, ล้านนา หรือเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง)	ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวตาม แนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก มีประตู ทางเข้าทางทิศตะวันออก	วิหาร : ไม่มีการลดมุข มีผนังสูงโดยรอบรองรับโครงสร้าง หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องดินขอ
 <p>วิหารวางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก ผังก่ออิฐลิ่ม(ผนังรองรับโครงสร้างหลังคา) ฐานเสาหินทราย แนวอาสนสงฆ์</p>					
06	วัดพระเจ้า เข้ากาด	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 21-22)	โบราณวัตถุ (วัตถุที่ทำจากหินทราย ชั้นส่วนภาชนะดิน เผาจากแหล่งเตาเมืองพะเยา, ล้านนา หรือเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง)	ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าลดมุขด้านทิศ ตะวันออกเป็นลานทางขึ้นอาคาร มีอุโบสถ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวิหารห่างกันประมาณ 9 เมตร	วิหาร : อาคารก่ออิฐฉาบปูน ลดมุขด้านหน้า อุโบสถ : อาคารขนาดเล็ก แนวอิฐมีสภาพไม่สมบูรณ์แต่พบ หินปักอยู่โดยรอบทั้งสี่ด้าน อาคารนี้จึงน่าจะเป็นอุโบสถที่มี เสมาหินเป็นขอบเขต
 <p>วิหารด้านทิศตะวันออก (ด้านหน้า) แนวอาสนสงฆ์ อุโบสถด้านทิศตะวันออก หินเสมาที่ปักอยู่ทั้ง 4 ด้านของอุโบสถ</p>					

ที่มา : รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงล่อ

ตาราง 3-1 โบราณสถานภายในเวียงล่อ (ต่อ)					
หมายเลข	โบราณสถาน	ยุคสมัย	สันนิษฐานจาก	รูปแบบการวางผัง	ลักษณะสถาปัตยกรรม
07	วัดสารภี	ล้านนา (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 21)	สถาปัตยกรรม + โบราณวัตถุ (ตะปูจีน ชิ้นส่วนกระเบื้องขอ ชิ้นส่วนพระพุทธรูป หินทราย ชิ้นส่วนภาชนะดินเผา)	ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวตาม แนวแกนทิศเหนือ-ใต้ ด้านหน้าหันทางทิศใต้ (ลงสู่แม่น้ำอิง) มีบันไดทางขึ้นอยู่ตรงกลาง	วิหาร : วิหารโถง มีผนังก่ออิฐปิดส่วนที่ตั้งพระประธาน ฐาน วิหารก่อด้วยอิฐเป็นชุดฐานบัวมี ส่วนด้านหลังมีการก่ออิฐเป็น มุขขนาดเล็กยื่นออกไปจำนวน 2 มุข โดยก่ออิฐเป็นฐานบัวคว่ำ หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง
	 <p>วิหารวางตัวตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ ฐานวิหารก่ออิฐ</p>				
08	คูเกือกม้า	ล้านนา (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 21)	สถาปัตยกรรม + โบราณวัตถุ (ตะปูจีน ชิ้นส่วนกระเบื้องขอ ชิ้นส่วนพระพุทธรูป สำริด ชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย ชิ้นส่วนภาชนะดินเผา)	ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวตาม แนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก ด้านหน้า หันทางทิศตะวันออก มีบันไดทางขึ้นอยู่ตรง กลาง และด้านข้างทางทิศใต้	วิหาร : วิหารโถง มีผนังก่ออิฐปิดส่วนที่ตั้งพระประธาน ฐาน วิหารก่อด้วยอิฐเป็นชุดฐานบัวมี หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง
	 <p>วิหารวางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก ฐานเสาหินทราย</p>				

ที่มา : รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงล่อ

ตาราง 3-1 โบราณสถานภายในเวียงล่อ (ต่อ)					
หมายเลข	โบราณสถาน	ยุคสมัย	สันนิษฐานจาก	รูปแบบการวางผัง	ลักษณะสถาปัตยกรรม
9	วัดศรีชุม	ล้านนา (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 21)	สถาปัตยกรรม + โบราณวัตถุ (ตะปูจีน ชิ้นส่วนกระเบื้องขอ ชิ้นส่วนพระพุทธรูป หินทราย ชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินเขียวหนุ มาน ชิ้นส่วนภาชนะดินเผา)	แนวกำแพงวัดตั้งอยู่บนคันดินเลาะเรียบไป ตามแนวคูเมือง แนวกำแพงด้านทิศตะวันตก มีความหนามากกว่าแนวกำแพงด้านอื่นซึ่ง น่าจะใช้ร่วมกับแนวกำแพงเมือง ด้านทิศ ตะวันออกและทิศตะวันตกในบริเวณที่ตรง กับแนวแกนการวางตัวของวิหารและเจดีย์ จะทำเป็นซุ้มประตูทางเข้า	วิหาร : วิหารโถงฐานก่ออิฐเป็นซุ้มฐานปัทม์ ฐานเสาหินทราย รองรับหลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง ผนังก่ออิฐปิดส่วนที่ตั้งพระ ประธาน เจดีย์ : ฐานย่อมุมไม้สิบสอง ตั้งอยู่บนพื้นปูอิฐโดยก่อเชื่อมกัน กับวิหาร อุโบสถ : ฐานก่ออิฐเป็นซุ้มฐานปัทม์ ฐานเสาหินทรายรองรับ หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง แนวกำแพงแก้ว, กำแพงวัด, ซุ้มประตูโขง, ป่อน้ำ และ แนวฐานอาคารอื่นๆ
					

ที่มา : รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงล่อ

ตาราง 3-1 โบราณสถานภายในเวียงล่อ (ต่อ)					
หมายเลข	โบราณสถาน	ยุคสมัย	สันนิษฐานจาก	รูปแบบการวางผัง	ลักษณะสถาปัตยกรรม
10	วัดหนองผ้า	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 21-23)	โบราณวัตถุ (ชิ้นส่วนกระเบื้องดินขอและ เศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา และสุโขทัย) + รูปแบบอักษรที่จารึกบน ฐานพระพุทธรูป	ประกอบด้วยอาคารโบราณสถาน 3 รายการ คืออาคารหมายเลข 1 อาคารหมายเลข 2 และกุ๋ขนาดเล็ก โดยมีสระน้ำขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของอาคารหมายเลข 1	อาคารหมายเลข 1 : มีการปรับปรุงการใช้พื้นที่ซึ่งอาจ เกี่ยวข้องกับการป้องกันไม่ให้น้ำท่วมถึงอาคาร เช่น ร่องรอยการก่ออิฐผนังขึ้นใหม่บนชั้นดินที่ถูกนำมาปรับถมบน อาคาร อาคารหมายเลข 2 : อาคารโถง หลังคาเครื่องไม้มุงด้วย กระเบื้องดินขอ กุ๋ขนาดเล็ก : ผนังสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ 2 เมตร พบ ชิ้นส่วนกระดุกมนุษย์เผาไฟและแหวนสำริดจำนวน 2 ชิ้น จึง สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นกุ๋บรรจุอัฐิของพระสงฆ์หรือบุคคล สำคัญของเวียงล่อ
					

ที่มา : รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงล่อ

ตาราง 3-1 โบราณสถานภายในเวียงล่อ (ต่อ)					
หมายเลข	โบราณสถาน	ยุคสมัย	สันนิษฐานจาก	รูปแบบการวางผัง	ลักษณะสถาปัตยกรรม
11	วัดกุ่มบวัก	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 21-23)	โบราณวัตถุ (ชิ้นส่วนกระเบื้องดินขอและเศษภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนาและสุโขทัย)	ตั้งอยู่ติดกับแนวกำแพงเมืองทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ จึงมีการใช้ประโยชน์ร่วมระหว่างกำแพงวัดและกำแพงเมือง แผนผังของกำแพงวัดมีรูปร่างไม่สม่ำเสมอ (อาจมีข้อจำกัดด้านการใช้พื้นที่โดยรอบ) ส่วนผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีบันไดทางขึ้นหลักอยู่ทางทิศตะวันออก มีเจดีย์อยู่ด้านหลัง ฐานเจดีย์และฐานวิหารแยกออกจากกันชัดเจน	เจดีย์ : ฐานเขียงย่อมุมไม้สิบหก วิหาร : ฐานหน้ากระดานซ้อนเหลื่อมกัน 2 ชั้น รองรับฐานบัวคว่ำ หน้ากระดานท้องไม้ ฐานเสาก่ออิฐในผังสี่เหลี่ยมรองรับโครงสร้างหลังคาเครื่องไม้มุงด้วยกระเบื้องดินขอ อุโบสถ : ฐานเขียง 2 ชั้น รองรับลวดบัวและบัวคว่ำ มีหินสีมาทรงมนรีในทิศทั้ง 8 แนวกำแพงวัด
	 <p>แนวกำแพงวัดที่ใช้ร่วมกับแนวกำแพงเมือง เจดีย์ฐานเขียงย่อมุมไม้สิบหก วิหารด้านทิศตะวันออก(ด้านหน้า) วิหารด้านทิศเหนือ หินสีมาด้านทิศตะวันตกของอุโบสถ</p>				

ที่มา : รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงล่อ

ตาราง 3-1 โบราณสถานภายในเวียงล่อ (ต่อ)					
หมายเลข	โบราณสถาน	ยุคสมัย	สันนิษฐานจาก	รูปแบบการวางผัง	ลักษณะสถาปัตยกรรม
12	วัดเวียงป่าสัก	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 20-21)	สถาปัตยกรรม (วิหารรูปแบบเดียวกับเมืองเชียงใหม่)	ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศ ตะวันออก มีบันไดทางขึ้นหลักอยู่ทางทิศ ตะวันออก	วิหาร : ฐานเขียงสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 2 ชั้นรองรับฐานบัวคว่ำ หน้า กระดานท้องไม้และบัวหงาย ฐานเสาก่ออิฐในผังสี่เหลี่ยม รองรับโครงสร้างหลังคาเครื่องไม้มุงด้วยกระเบื้องดินขอ
	 <p>วิหารด้านทิศตะวันออก (ด้านหน้า) แนวผนังด้านทิศตะวันออก(1) บันได(2) เสาก่ออิฐของวิหาร(3) และฐานเสาหินทรายของวิหาร (ลูกศร) วิหารด้านทิศใต้</p>				
13	วัดท่าแฉะ	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 20-21)	สถาปัตยกรรม	ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศ ตะวันออก เจดีย์ประธานอยู่ด้านหลัง วางตัว ตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก	เจดีย์ : ฐานเขียงสี่เหลี่ยมจัตุรัสรองรับฐานเขียงย่อมุมไม้ยี่สิบ นอกจากนี้ยังมีอาคารที่มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นอยู่ ทางทิศใต้
					

ที่มา : รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงล่อ

ตาราง 3-1 โบราณสถานภายในเวียงลอ (ต่อ)					
หมายเลข	โบราณสถาน	ยุคสมัย	สันนิษฐานจาก	รูปแบบการวางผัง	ลักษณะสถาปัตยกรรม
14	วัดพระธาตุหนอง ห้า	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 20-21)	สถาปัตยกรรม	-	เจดีย์ : ฐานเขียงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ต่อด้วยฐานปัทม์ย่อมุม รองรับ องค์ระฆังแปดเหลี่ยม
	 <p>พระธาตุหนองห้า</p>				
15	วัดพระธาตุ บุนนาค	ล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 21)	สถาปัตยกรรม (วิหารรูปแบบเดียวกับกับเมืองเชียงใหม่)	ตั้งอยู่บนเนินเขา มีแนวคูน้ำ - คันดินขนาดใหญ่ 3 ชั้น ตามคติ "นทีสิมา" ซึ่งใช้น้ำเป็น เครื่องกำหนดเขตสังฆกรรมของล้านนา	เจดีย์ : ฐานเขียงย่อมุมไม้ยี่สิบ วิหาร : ฐานเสาหินทรายวงกลม 4 ต้น กำแพง, แนวบันไดและทางเดินปูอิฐ
	 <p>แนวคู-คันดินล้อมรอบเนินเขาที่ตั้ง เจดีย์ฐานเขียงย่อมุมไม้ยี่สิบ พื้นวิหารและเสาหินทราย 4 ต้น แนวกำแพงด้านทิศเหนือ แนวบันไดและทางเดินปูอิฐ</p>				

ที่มา : รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงลอ

บทที่ 4

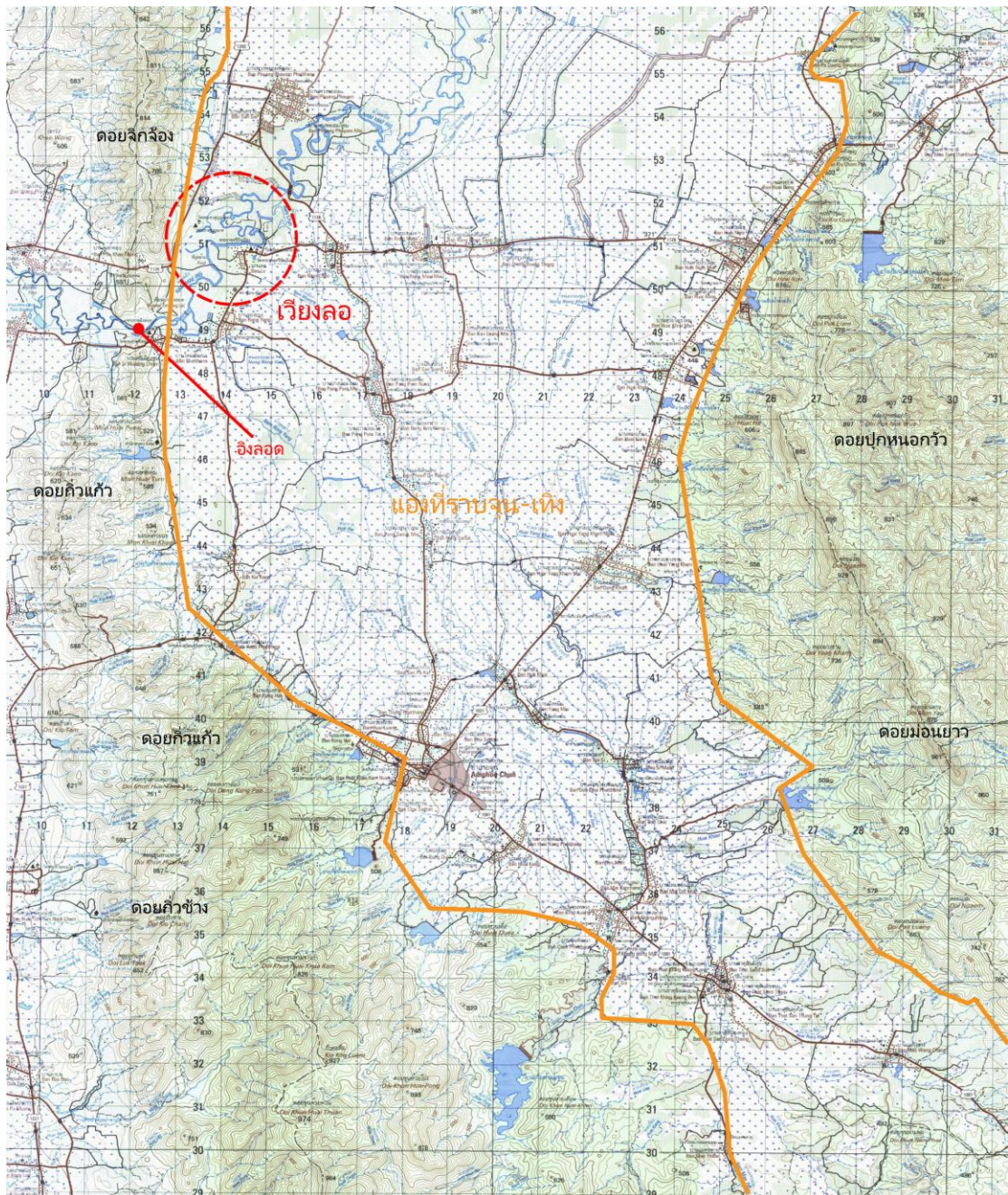
สภาพปัจจุบันของพื้นที่

4.1 ที่ตั้ง และลักษณะทางกายภาพ

4.1.1 สภาพภูมิประเทศ

แหล่งโบราณสถานเวียงล่อ ตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบจุน - เทิง มีความสูงประมาณ 375 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ซึ่งเป็นแอ่งที่ราบระหว่างหุบเขา (Intermontane basins) ที่วางตัวในแนวทิศเหนือ - ใต้ โดยมีคอยกนูนเป็นขอบแอ่งทางด้านทิศใต้ และทอดตัวขึ้นทางเหนือ มีคอยกฮี้ คอยกนูนแม่เลอะ คอยกิวข้าง คอยกิวแก้ว เป็นขอบแอ่งด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ระหว่างคอยกิวแก้วและคอยกิวจ้องซึ่งเป็นขอบแอ่งทางด้านทิศตะวันตกเป็นที่ลุ่มแคบๆมีแม่น้ำอิงไหลผ่าน (แม่น้ำอิงส่วนนี้เรียกว่า อิงล่อ) และไหลผ่านกลางโบราณสถานเวียงล่อ จากคอยกิวจ้องทอดตัวขึ้นไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือจรดคอยจ้อม ส่วนขอบแอ่งด้านทิศเหนือคือคอยม่อนเมาที่อยู่ติดกับอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และขอบแอ่งด้านทิศตะวันออกคือคอยหา คอยบ่อส้ม คอยปุก หนอกวัว และคอยม่อนยาว นอกจากนี้แนวเขาดังกล่าวยังเป็นต้นกำเนิดลำน้ำสายต่างๆ เช่น ลำน้ำจุน ลำน้ำแม่ทะลาย ห้วยร่องซุ่น และห้วยจิว ที่ไหลลงสู่แม่น้ำอิงและเป็นลำน้ำสำคัญในการดำรงชีวิตทำมาหากินของชาวบ้าน

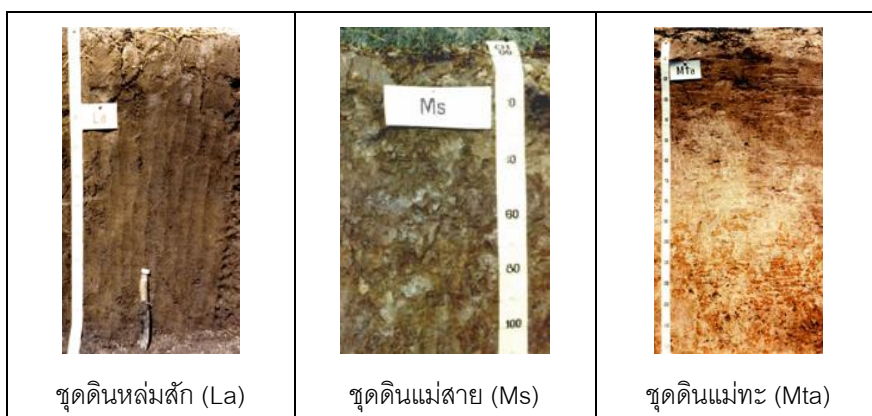
แม่น้ำอิงเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขง มีความยาวประมาณ 240 กิโลเมตร ไหลผ่านจังหวัดเชียงรายและพะเยา โดยมีต้นกำเนิดมาจากคอยหลวง (หรือเทือกเขาผีปันน้ำ) ทางด้านตะวันตก ของอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ไหลรวมกันลงสู่กว๊านพะเยาผ่านอำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน ไหลออกจากกว๊านพะเยาเข้าสู่เขตอำเภอจุน แล้วผ่านเข้าสู่เขตอำเภอเทิงในจังหวัดเชียงราย และไหลลงสู่แม่น้ำอิงที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พื้นที่ลุ่มน้ำอิงนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 3 เขต คือ เขตพื้นที่ลุ่มน้ำอิงตอนล่าง (ครอบคลุมพื้นที่อำเภอแม่ใจ อำเภอเมืองพะเยา และอำเภอดอกคำใต้) พื้นที่ลุ่มน้ำอิงตอนกลาง (ครอบคลุมพื้นที่อำเภอจุน บางส่วนของอำเภอเชียงคำ และบางส่วนของอำเภอเทิง) และพื้นที่ลุ่มน้ำอิงตอนบน (ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเทิง อำเภอพญาเม็งราย อำเภอขุนตาล และอำเภอเชียงของ) โดยพื้นที่เวียงล่อนั้น จัดอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำอิงตอนกลาง แม่น้ำอิงส่วนนี้ไหลผ่านที่ราบขนาดใหญ่ ได้แก่ หุบดอกคำใต้ และหุบล่อ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเวียงล่อนั่นเอง

แผนที่ 4-1 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานเวียงลอ
(ที่มา: แผนที่ทหารระวาง 5047IV มาตรฐาน 1:50,000 ชื่อระวางอำเภอจุน)

4.1.2 ธรณีวิทยา

ชุดหินบริเวณที่ตั้งโบราณสถานเวียงลอจัดอยู่ในกลุ่มหินตะกอนและหินแปร ประเภทตะกอนตะพักลำน้ำ กรวด ทราย ทรายแป้ง ดินเหนียว และศิลาแลง¹ ส่วนดินในพื้นที่นี้ กรมส่งเสริมการเกษตรตำบล อําเภोजุน จังหวัดพะเยา ได้จัดให้อยู่ในกลุ่มชุดดินที่ 15 ได้แก่ ชุดดินหล่มสัก (La) ชุดดินแม่สาย (Ms) และชุดดินแม่ทะ (Mta) เป็นดินทรายแป้งที่มีความลึกมาก กลุ่มชุดดินนี้เกิดจากวัสดุต้นกำเนิดดินพวกตะกอนลำน้ำ พบบริเวณพื้นที่ราบความลาดชัน 0-2% หน้าดินแน่นทึบ การระบายน้ำค่อนข้างเร็ว การไหลบ่าของน้ำผิวดินและการซึมผ่านของน้ำช้า มีความเหมาะสมในการทำนา ในฤดูแล้งอาจใช้ปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด ถั่ว หรือพืชผัก ดินเป็นกลาง หรือเป็นด่าง ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติต่ำถึงปานกลาง บางพื้นที่ขาดแคลนน้ำ และมีน้ำท่วมขังในฤดูฝน² ซึ่งปัญหาเรื่องการระบายน้ำและน้ำท่วมขังเกิดขึ้นในพื้นที่โบราณสถานเวียงลอเป็นประจำทุกปี

ภาพที่ 4-1 ชุดดินในพื้นที่โบราณสถานเวียงลอ (กลุ่มชุดดินที่ 15)

ที่มา: กรมพัฒนาที่ดิน

4.1.3 สภาพภูมิอากาศ

เนื่องจากภูมิประเทศของแอ่งที่ราบจุน – เืองที่ตั้งของโบราณสถานเวียงลอ เป็นที่ราบมีภูเขาล้อมรอบ ทำให้อากาศไม่ร้อนมากนักในฤดูร้อนและหนาวจัดในฤดูหนาว สภาพภูมิอากาศแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดู คือ

¹กรมทรัพยากรธรณี, แผนที่ธรณีวิทยาจังหวัดพะเยา[ออนไลน์], 10 มกราคม 2555. แหล่งที่มา http://www.dmr.go.th/ewt_news.php?nid=8880

²กรมพัฒนาที่ดิน, ภูมิสารสนเทศดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน[ออนไลน์], 10 มกราคม 2555. แหล่งที่มา <http://www.ldd.go.th/gisweb/>

- 1) ฤดูร้อน อยู่ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน อากาศร้อนจัดในเดือนเมษายน อุณหภูมิสูงสุดที่เคยวัดได้ 42 องศาเซลเซียส
- 2) ฤดูฝน อยู่ในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ฝนตกชุกหนาแน่นในเดือนพฤษภาคม สิงหาคม และกันยายน
- 3) ฤดูหนาว อยู่ในระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศจะหนาวจัด ในเดือนธันวาคมและมกราคม เป็นช่วงฤดูที่นักท่องเที่ยวนิยมมาเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เคียง เช่น ภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย และ ภูลังกา จังหวัดพะเยา

นอกจากนี้ฤดูกาลยังมีผลต่อภูมิทัศน์ของโบราณสถานเวียงลอ ทำให้บรรยากาศในการท่องเที่ยวแตกต่างกันออกไปจากสีส้มของพืชพรรณและวิถีชีวิตท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปตามฤดูกาล โดยในช่วงต้นฤดูร้อนสองข้างถนนจะเต็มไปด้วยสีแดงของดอกทองกวาว ฤดูร้อนเต็มไปด้วยสีเหลืองของดอกขี้เหล็ก ฤดูฝนเห็นความเขียวชอุ่มชุ่มชื้นของพืชพรรณและนาข้าว ฤดูหนาวบรรยากาศปกคลุมไปด้วยหมอก สองข้างทางเต็มไปด้วยดอกหญ้าหลากสี ชาวบ้านพักจากการทำนา มาหาปลาในแม่น้ำ เป็นต้น

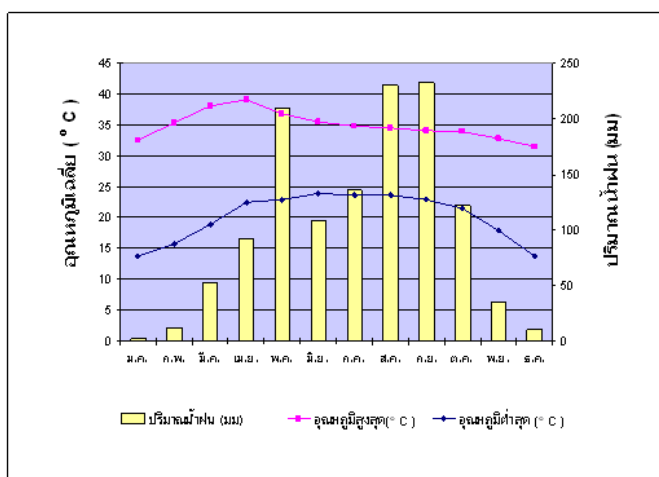
ภาพที่ 4-2 บรรยากาศสองข้างถนนในฤดูร้อน (ซ้าย) ต้นทองกวาว และ (ขวา) ต้นขี้เหล็ก

ภาพที่ 4-3 บรรยากาศของโบราณสถานเวียงลอในฤดูหนาว

4.1.4 ปริมาณน้ำฝน

ปริมาณน้ำฝนรวมตั้งแต่ปีพ.ศ.2541-2550 เฉลี่ยประมาณ 1,262.40 มิลลิเมตร โดยมีฝนตกมากที่สุดในเดือนกันยายนประมาณ 232.50 มิลลิเมตร และฝนตกน้อยที่สุดในเดือนมกราคมประมาณ 2.50 มิลลิเมตร ซึ่งจัดว่ามีปริมาณอยู่ในเกณฑ์ฝนหนักมาก คือ มีปริมาณน้ำฝนตั้งแต่ 90.1 มิลลิเมตรขึ้นไป ในช่วงฤดูฝน จึงทำให้เกิดสภาวะน้ำท่วม โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากปริมาณน้ำฝนและลักษณะของชุดดินที่ระบายน้ำได้ช้า ฝนที่ตกลงมามีมากกว่าที่พื้นดินและต้นไม้จะดูดซับไว้ได้ ผนวกกับสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาล้อมรอบแอ่งที่ราบ มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้ ทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของดินลงสู่ลำน้ำมากขึ้น ทำให้ลำน้ำตื้นเขิน³ ไม่เพียงพอที่จะรองรับปริมาณน้ำที่เกิดขึ้นได้

ภาพที่ 4-4 ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด - ต่ำสุดจังหวัดพะเยา
ที่มา: สถานีอุตุนิยมวิทยาจังหวัดพะเยา

ภาพที่ 4-5 น้ำท่วมชุมชนในฤดูฝน
ที่มา: สุวีณา นิยมคำ

³สำนักชลประทานที่ 2 กรมชลประทาน, คู่มือการจัดทำแผนที่น้ำท่วมเพื่อใช้ในการเตือนภัยน้ำท่วม (ลำปาง: ลำปางบรรณกิจพริ้นติ้ง, 2552), หน้า 20.

4.1.5 ลักษณะพืชพรรณ

จากเอกสารข้อมูลเบื้องต้นของจังหวัดพะเยา ได้แบ่งชนิดของป่าและพันธุ์ไม้ จำแนกเป็นแต่ละอำเภอ จำนวนทั้งสิ้น 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงม่วน และอำเภอปง ป่าไม้ในอำเภอจุนส่วนใหญ่เป็นป่าไม้เบญจพรรณหรือป่าผสม พันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ เปา(รัง) แงะ ก่อ สัก ประดู่ และชิงชัน ส่วนพันธุ์ไม้ที่พบจากการสำรวจพื้นที่โบราณสถานเวียงลอ และบริเวณใกล้เคียง ส่วนใหญ่ได้แก่ สัก ประดู่ป่า จามจุรี โพธิ์ และต้นไม้เถาที่พบเห็นอยู่ทั่วไป เช่น ขี้เหล็ก ทองกวาว ซึ่งทางจังหวัดพะเยาได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ทางหลวงหมายเลข 1021 จากอำเภอดอกคำใต้ไปอำเภอจุน เป็นเส้นทางขับรถเที่ยวชมดอกทองกวาวที่จะออกดอกสีแดงในเดือนกุมภาพันธ์ด้วย

ภาพที่ 4-6 พันธุ์ไม้ที่พบได้ทั่วไปในโบราณสถานเวียงลอ (ซ้าย) สัก และ(ขวา) ประดู่ป่า

4.2 การเข้าถึง / เส้นทางสัญจรภายในพื้นที่

การเข้าถึงโบราณสถานเวียงลอสามารถเข้าถึงได้จากสองเส้นทาง คือ จากถนน รพช. บ้านน้ำจุน – ศรีเมืองชุม และจากทางหลวงหมายเลข 1126 (จุน – ป่าแดด)

- 4.2.1 ถนน รพช. บ้านน้ำจุน – ศรีเมืองชุม เป็นเส้นทางหลักในการเข้าถึงวัดศรีปิงเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์ข้อมูลพิพิธภัณฑสถานเวียงลอในปัจจุบัน โดยเป็นถนนขนาด 2 ช่องจราจรสวนทาง ผิวจราจรลาดยางกว้าง 5 เมตร ใหญ่ทางกว้างประมาณ 50 เซนติเมตรเส้นทางมีลักษณะคดโค้ง และผ่านพื้นที่ชุมชนบ้านเวียงลอ การจราจรเบาบาง แต่จะหนาแน่นในช่วงที่มีการจัดงานเทศกาลบริเวณวัดศรีปิงเมือง
- 4.2.2 ทางหลวงหมายเลข 1126 (จุน – ป่าแดด) เชื่อมระหว่าง อ.จุน จ.พะเยากับ อ.ป่าแดด จ.เชียงราย เป็นถนนขนาดสองช่องจราจรสวนทาง ผิวจราจรลาดยางกว้าง 6 เมตร ใหญ่ทางกว้างข้างละ 1 เมตร เป็นเส้นทางเข้าถึงวัดพระธาตุหนองห้าซึ่งอยู่

ทางทิศตะวันตกของแหล่งโบราณสถานเวียงล่อ แต่หากจะเข้าถึงวัดศรีปิงเมืองซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์เวียงล่อ ต้องขับรถตามทางหลวงหมายเลข 1126 ขึ้นไปทางบ้านสันทราย แล้วเลี้ยวขวาวกกลับมายังถนน รพช. บ้านน้ำจุน – ศรีเมืองชุม ซึ่งเป็นเส้นทางที่ใช้ระยะทางไกลกว่าเส้นทางแรก

ภาพที่ 4-7 เส้นทางเข้าถึงโบราณสถานเวียงล่อ (ซ้าย) ถนน รพช. บ้านน้ำจุน – ศรีเมืองชุม บริเวณหน้าวัดพระธาตุศรีปิงเมือง และ(ขวา) ทางหลวงหมายเลข 1126 จุน – ป่าแดด บริเวณหน้าวัดพระธาตุหนองห้า

สำหรับเส้นทางสัญจรภายในพื้นที่โบราณสถานเวียงล่อ แบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ (แสดงผังแผนผัง 4-1) ดังนี้

- เส้นทางสัญจรในพื้นที่ฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง หรือพื้นที่ในเขตตำบลล่อ จังหวัดพะเยา เป็นถนนคอนกรีตกว้าง 3-4 เมตร ไม่มีไหล่ทางและทางเท้า
- เส้นทางสัญจรในพื้นที่ฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง หรือพื้นที่ในเขตตำบลหงส์หิน จังหวัดพะเยา เป็นถนนดินกว้างตั้งแต่ 1.5-3 เมตร ใช้ในการสัญจรของรถไถ, รถจักรยายนต์ เข้าไปทำนา

ภาพที่ 4-8 เส้นทางสัญจรในโบราณสถานเวียงล่อ (ซ้าย) ฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง และ(ขวา) ฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง

4.3 การรับรู้และมุมมอง

4.3.1 การรับรู้ในการเข้าถึงเขตพื้นที่โบราณสถานเวียงลอม

ปัจจุบันหากผ่านเข้ามาทางถนนทางเข้าหลัก คือ ถนน รพช.บ้านน้ำจุน – ศรีเมืองชุม และทางหลวงสายจุน – ป่าแดด จะไม่ทราบว่าได้ผ่านเข้ามาในพื้นที่ของโบราณสถานเวียงลอมแล้ว จะทราบก็ต่อเมื่อเข้ามาในวัดพระธาตุศรีปิงเมืองแล้วพบกับศูนย์ข้อมูลเวียงลอมแล้วเท่านั้น แต่เนื่องจากที่ศูนย์ข้อมูลนั้นตั้งอยู่นอกเขตคูเมืองเวียงลอม ซึ่งต้องเดินไประยะหนึ่งจึงจะเข้าสู่เขตคูเมือง ทำให้ผู้ที่สัญจรไปมาไม่สามารถรับรู้ถึงขอบเขตที่แท้จริงของโบราณสถานได้

4.3.2 การรับรู้ทิศทาง

ผู้ที่มาเยือนเวียงลอมเป็นครั้งแรก หรือมาท่องเที่ยวด้วยตัวเอง จะรู้สึกสับสนในทิศทางและตำแหน่ง การขาดภาพลักษณ์โดยรวมของโบราณสถาน และสภาพแวดล้อมที่เป็นทุ่งนา ทำให้ไม่มีจุดหมายตาเพื่อช่วยในการจดจำ ในปัจจุบันการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงลอมจึงจำเป็นต้องติดต่อเจ้าหน้าที่เพื่อพาเที่ยวชม

4.3.3 จุดหมายตา (Landmark)

1) จุดหมายตาทางธรรมชาติ

- แม่น้ำอิง เป็นที่หมายตาทางธรรมชาติรับรู้ได้ง่ายที่สุดเมื่อเข้าสู่พื้นที่ เนื่องจากแม่น้ำอิงนั้นไหลผ่านกลางแหล่งโบราณสถาน สามารถรับรู้และมองเห็นแม่น้ำได้ เมื่อเข้าไปใกล้ริมน้ำบริเวณลานทรายด้านหลังวัดศรีปิงเมือง และเมื่ออยู่บนเส้นทางสัญจรที่อยู่เลยบิรมแม่น้ำ ริมสองฝั่งตลิ่งมีสภาพเป็นธรรมชาติ ไม่มีท่าเรือ ไม่ได้ใช้เป็นเส้นทางคมนาคม มีเพียงการทำประมงพื้นบ้านเท่านั้น
- ภูเขา ทางทิศตะวันตกสามารถมองเห็นแนวเขาดอยจิกจ้องทอดตัวเป็นแนวยาว ทำให้เกิดการรับรู้ทิศทางได้ง่าย
- กลุ่มต้นไม้ ภายในโบราณสถานเวียงลอมปัจจุบันพบกลุ่มต้นไม้กลุ่มใหญ่เพียงกลุ่มเดียว คือ บริเวณที่ตั้งของวัดศรีชุม ซึ่งเป็นเขตป่าชุมชน

2) จุดหมายตาที่มนุษย์สร้างขึ้น

- แนวคูน้ำ – คันดิน (กำแพงเมือง) ปัจจุบันแนวคูคันดินนั้นส่วนใหญ่มีสภาพตื้นเขิน มีต้นไม้ขึ้นปกคลุม แต่มีแนวคูน้ำ – คันดินบางส่วนยังสามารถมองเห็นได้ชัดเจน คันดินยังคงสภาพความสูงอยู่มาก เนื่องจากไม่ถูกรุกกล้าโดยพื้นที่เกษตรกรรมหรือชุมชน และมีไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ขึ้นเป็นแถวบนแนวคันดิน เช่น แนวคูน้ำ – คันดินด้านทิศตะวันตก
- โบราณสถาน มักเป็นโบราณสถานที่มีขนาดใหญ่หรือมีความสูงหลงเหลืออยู่มาก ได้แก่ เจดีย์และวิหารวัดพระธาตุศรีปีนเมือง เจดีย์วัดพระธาตุหนองห้า กลุ่มโบราณสถานกู่พระแก้ว ส่วนโบราณสถานอื่นๆ อาจส่งเสริมให้เป็นจุดหมายตาที่ดีได้ หากมีการเปิดมุมมอง หรือมีการนำสายตาเข้าไปสู่ตัวโบราณสถานเหล่านั้น
- อาคารและสิ่งก่อสร้าง ได้แก่ ศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวัดพระธาตุศรีปีนเมือง, สะพานข้ามแม่น้ำอิง, หล่องข้าว (ขี้ข้าว) ที่พบเห็นได้ทั่วไปในชุมชน

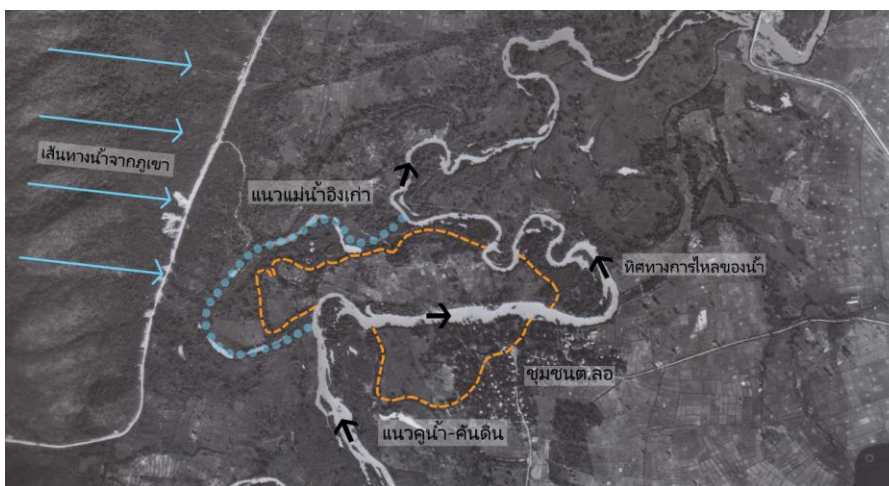
4.4 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมโดยรอบแหล่งโบราณสถานเวียงลอ

ข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศและการสำรวจพื้นที่ภาคสนาม ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเนื่องจากโบราณสถานเวียงลอนั้นยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากรจึงยังไม่มีแผนพัฒนาที่เป็นรูปเป็นร่าง ทำให้เสี่ยงต่อการถูกคุกคามทำลาย จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระดับกว้าง ถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อโบราณสถาน สามารถแบ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ได้ดังนี้

4.4.1 การเปลี่ยนเส้นทางของแม่น้ำอิง

การตั้งถิ่นฐานของชาวพะเยานั้นจะกระจายเป็นแนวยาวตามที่ราบลุ่มแม่น้ำอิง ในช่วงเริ่มแรกมีลักษณะเป็นชุมชนเล็กๆจนกระทั่งพัฒนาเป็นเมืองขนาดเล็ก พัฒนาต่อเนื่องจนเป็นรัฐที่มีขนาดใหญ่ ดังหลักฐานปรากฏร่องรอยเมืองโบราณขนาดเล็กในพะเยาจำนวนมาก มีการกล่าวถึงการเลือกที่ตั้งเวียงหรือเมืองพะเยาไว้ในตำนาน ระบุว่า “ทิศตะวันตกเป็นที่สูง ทิศ

ตะวันออกลาดต่ำลง มีหนองน้ำอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและทิศตะวันออกเฉียงเหนือ”⁴ จึงน่าจะสอดคล้องกับการเลือกที่ตั้งของเมืองโบราณเวียงลอที่มีภูเขาทางด้านทิศตะวันตก และมีแม่น้ำอิงสายเก่าไหลผ่าน (หรือชาวบ้านมักเรียกว่า “น้ำอิงเก่า”) โดยเวียงลอนั้นตั้งอยู่ทางใต้ของแม่น้ำอิงสายเก่า ไหลเลียบแนวคูน้ำคันดิน (กำแพงเมือง) จากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทางทิศเหนือของเวียง แต่ปัจจุบันแม่น้ำอิงได้เปลี่ยนเส้นทางมาไหลผ่านกลางเวียง ไม่มีหลักฐานพิสูจน์แน่ชัดว่าแม่น้ำอิงได้เปลี่ยนเส้นทางไปในช่วงเวลาใด มีผู้สันนิษฐานว่าการเปลี่ยนแปลงเส้นทางของแม่น้ำอิงนี้ เกิดจากการที่เจ้าเมืองขุดคลองเพื่อนำน้ำอิงมาใช้ผ่านกลางเมือง ผนวกกับแนวเขาทางทิศตะวันตกที่มีเส้นทางระบายน้ำธรรมชาติสู่บริเวณแอ่งที่ราบอันเป็นที่ตั้งของเวียงลอทั้งหมด น้ำป่าไหลบ่านานวันเข้าแม่น้ำอิงจึงเปลี่ยนทิศทางมาผ่ากลางเวียงทำให้น้ำท่วมเมืองบ่อยๆ จนทำให้เมืองร้างในที่สุด⁵ ร่องรอยของแม่น้ำอิงเก่าสามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนจากภาพถ่ายทางอากาศในอดีต (ดังรูปที่ 1) ปัจจุบันแม่น้ำอิงเก่ามีตะกอนทับถมจนตื้นเขิน มีเพียงบางช่วงเท่านั้นที่ยังมีสภาพเป็นร่องน้ำ การที่แม่น้ำอิงเปลี่ยนเส้นทางมาผ่านกลางเวียง ส่งผลให้โบราณสถานหลายแห่งใน เวียงลอเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมจากน้ำล้นตลิ่งในฤดูน้ำหลากมากขึ้น เนื่องจากตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำอิง

ภาพที่ 4-9 ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2520 แสดงร่องรอยของแม่น้ำอิงสายเก่า

⁴ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดพะเยา (กรุงเทพฯ: ศูนย์สภาลาดพร้าว, 2542), หน้า 15.

⁵ รัตนา อินทียโกเศศ, ห้องเรียนรู้ท้องถิ่น (พะเยา, จุน, เวียงลอ และภูมิปัญญาท้องถิ่น)[ออนไลน์], 6 มิถุนายน 2554. แหล่งที่มา <http://www.rerk.net>

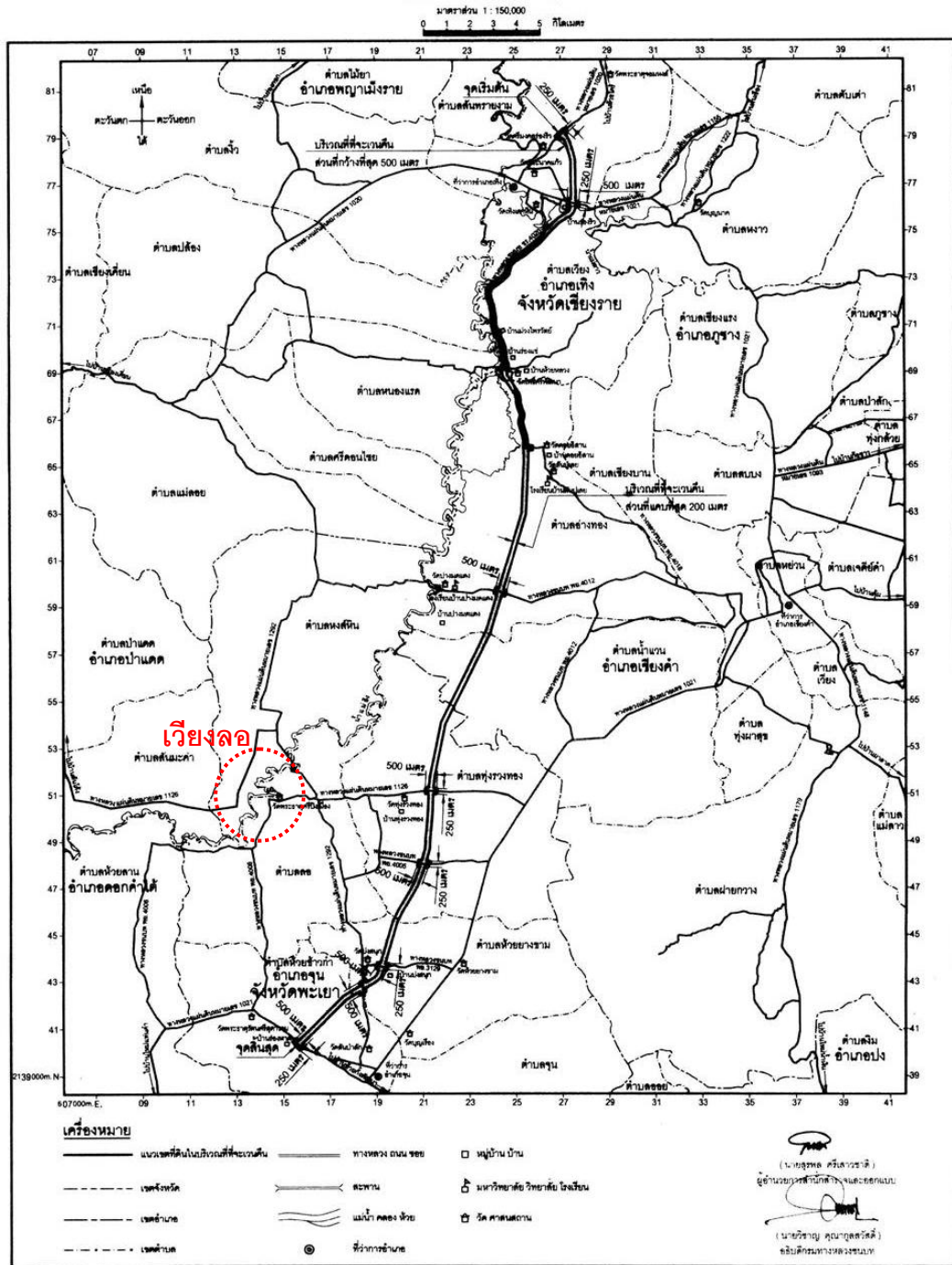
4.4.2 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน

การใช้ที่ดินโดยรอบแหล่งโบราณสถานเวียงลอ จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่ปี พ.ศ.2497-ปัจจุบัน (พ.ศ.2554) พบว่าสภาพภูมิประเทศในอดีตเต็มไปด้วยพื้นที่ป่าไม้ มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำอิงทางด้านทิศใต้เท่านั้น เมื่อมีการตัดถนน พื้นที่ป่าไม้ในที่ราบเกือบทั้งหมดถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรกรรมอย่างรวดเร็ว และชุมชนมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นไปตามแนวถนน ส่วนการใช้ที่ดินในปัจจุบันทางฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิงที่ดินส่วนใหญ่เป็นชุมชน รองลงมาคือนาข้าว ส่วนทางฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง ที่ดินส่วนใหญ่เป็นนาข้าวและพื้นที่รกร้าง จากการสำรวจพื้นที่ภาคสนามพบว่าหลายจุดในโบราณสถานเวียงลอได้ถูกทำลายสูญหายไปแล้วจากการใช้ที่ดินในปัจจุบัน เช่น การสร้างบ้านเรือนคร่อมทับแนวกำแพงเมือง การปรับถมพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม (นาข้าวและสวนผลไม้) และยังมีโบราณสถานอีกหลายแห่งทางฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิงที่กำลังเสี่ยงต่อการถูกทำลายจากการไถกลบและการเผาถางพื้นที่เพื่อทำนา นอกจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจะสร้างความเสียหายแก่โบราณสถานแล้วยังส่งผลกระทบต่อแม่น้ำอิงอีกด้วย ในอดีตริมฝั่งแม่น้ำอิงนั้นเคยเต็มไปด้วยต้นไม้ แต่เมื่อพื้นที่เกษตรกรรมขยายตัวมาชิดพื้นที่ริมน้ำ ทำให้ต้นไม้มีจำนวนลดลง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาตลิ่งพังทลายจากการกัดเซาะของแม่น้ำ เนื่องจากไม่มีรากของต้นไม้ช่วยยึดเกาะหน้าดินเอาไว้ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดการชะล้างของตะกอนลงสู่ลำน้ำมากขึ้น ส่งผลให้ลำน้ำตื้นเขิน อีกทั้งสารเคมีที่ใช้ในนาข้าวอาจถูกชะล้างปนเปื้อนมากับตะกอนลงสู่แม่น้ำอิง ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศแม่น้ำอิงซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดหลายชนิด รวมถึงคุณภาพน้ำที่ไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภคอีกด้วย

ล่าสุดยังมีการออกพระราชกฤษฎีกา กำหนดเขตที่ดินในบริเวณที่จะเวนคืน ในท้องที่ตำบลเวียง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และตำบลอ่างทอง ตำบลน้ำแวน อำเภอเชียงคำ ตำบลทุ่งรวงทอง ตำบลห้วยยางขาม ตำบลห้วยข้าวกล้า อำเภอจุน จังหวัดพะเยา พ.ศ.2554 เพื่อก่อสร้างเส้นทางหมายเลข R3A เป็นเส้นทางเชื่อมระหว่าง 3 ประเทศ (จีน-ลาว-ไทย) เส้นทางดังกล่าวตัดผ่านพื้นที่ “ทุ่งลอ” ซึ่งเป็นพื้นที่นาข้าวทางด้านทิศตะวันออกของโบราณสถานเวียงลอห่างออกไปเพียงประมาณ 5 กิโลเมตร การตัดถนนจะส่งผลให้การเข้าถึงโบราณสถานเวียงลอสะดวกขึ้น ส่งผลดีต่อการท่องเที่ยว แต่อาจต้องมีการพิจารณาขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะมีมากขึ้นในอนาคต รวมทั้งการควบคุมการพัฒนาที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณค่าของโบราณสถานได้

	<p>พ.ศ.2497</p> <p>ภูมิประเทศเป็นป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถสังเกตเห็นแนวทิศทางการไหลเดิมของแม่น้ำอิงเก่าได้ชัดเจน การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีความหนาแน่นน้อยอยู่ทางทิศใต้ของแม่น้ำอิง ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ไกลออกไปนอกชุมชน เป็นพื้นที่เกษตรกรรมใช้ทำนาข้าว</p>
	<p>พ.ศ.2520</p> <p>มีการตัดถนนสายจุน-ป่าแดด ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงลอ และถนนเข้าสู่ชุมชนในต.ลอมทางด้านทิศใต้ของแม่น้ำอิง ชุมชนมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเล็กน้อยไปตามแนวถนน พื้นที่ป่าในที่ราบถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่นาข้าวเกือบทั้งหมด</p>
	<p>พ.ศ.2530</p> <p>ชุมชนในต.ลอมมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้น ขยายตัวไปตามแนวถนน ป่าไม้ในชุมชนลดลงและถูกแทนที่ด้วยบ้านเรือน มีการขยายตัวของพื้นที่นาข้าวเข้าไปในพื้นที่ราบเชิงเขาที่อยู่ริมถนนสายจุน-ป่าแดดเพิ่มขึ้น</p>
	<p>พ.ศ.2545</p> <p>มีการสร้างฝายทางทิศตะวันออกของเวียงลอ ส่งผลให้แม่น้ำอิงในบริเวณนั้นมีความกว้างมากขึ้นจากเดิม พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำอิงถูกกัดเซาะเพิ่มขึ้นบริเวณคู้งน้ำ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาข้าว พื้นที่ป่าบริเวณที่ลาดเชิงเขาเริ่มเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำสวนและมีแนวโน้มว่าพื้นที่เกษตรกรรมจะรุกเข้าไปในเขตเทือกเขามากขึ้น</p>

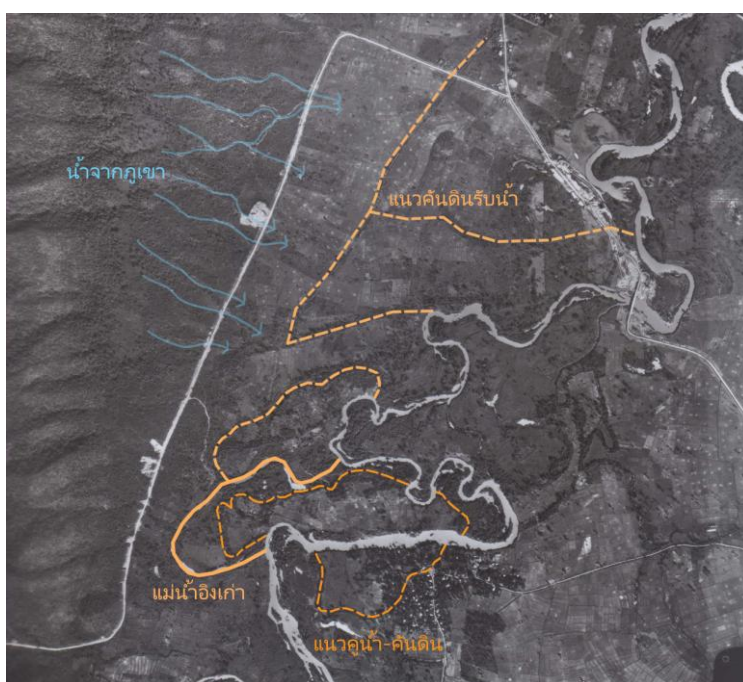
ภาพที่ 4-10 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณเวียงลอ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2497-2545

แผนที่ 4-2 เส้นทางหมายเลข R3A ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินในบริเวณที่จะเวนคืน ในท้องที่ตำบลเวียง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และตำบลอ่างทอง ตำบลน้ำแวน อำเภอเชียงคำ ตำบลทุ่งรวงทอง ตำบลห้วยยางขาม ตำบลห้วยข้าวก่า อำเภอจุน จังหวัดพะเยา พ.ศ.2554

4.4.3 การระบายน้ำของพื้นที่

ตำแหน่งที่ตั้งของเวียงลอบเป็นที่ราบซึ่งมีภูเขาทอดตัวเป็นแนวยาวอยู่ทางทิศตะวันตก จึงเป็นพื้นที่รับน้ำผิวดินที่ไหลลงมาจากภูเขา แต่เดิมเส้นทางระบายน้ำธรรมชาติจากภูเขาจะลงสู่แม่น้ำอิง (เก่า) ที่ไหลเลียบบแนวคูน้ำ – คันดิน (กำแพงเมือง) เวียงลอบจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทางทิศเหนือของเวียง ด้วยการเลือกทำเลที่ตั้งในลักษณะดังกล่าวทำให้น้ำจากภูเขาระบายลงสู่แม่น้ำอิงได้ก่อนจะเข้าถึงเวียงลอบ และในฤดูน้ำหลากก็ยังมีแนวคูน้ำ – คันดินในการช่วยป้องกันน้ำท่วมเมืองอีกด้วย แต่ต่อมาภายหลังแม่น้ำอิงเปลี่ยนเส้นทาง เวียงลอบจึงมีสภาพที่ตั้งเปลี่ยนไปกลายเป็นเมืองเอกแต่ที่มีแม่น้ำไหลผ่านกลาง น้ำที่ไหลมาจากภูเขากลายเป็นต้องไหลผ่านเวียงลอบก่อนลงสู่แม่น้ำอิง จึงน่าจะทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมเมืองอยู่บ่อยๆ จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศ พบว่าต่อมาเมื่อพื้นที่ราบเหล่านี้ได้กลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมจึงมีการป้องกันน้ำท่วมด้วยการขุดแนวคูน้ำ – คันดินเพื่อรับน้ำจากภูเขาก่อนระบายลงสู่แม่น้ำอิง แนวคูน้ำนี้จึงมีประโยชน์ในการป้องกันน้ำท่วมให้แก่โบราณสถานเวียงลอบที่ อยู่ทางฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิงได้อีกด้วย จะเห็นว่าแนวคูน้ำ – คันดินนี้มีความสำคัญต่อการวางแผนพัฒนาพื้นที่โบราณสถาน ซึ่งในอนาคตหากการใช้ที่ดินบริเวณดังกล่าวเปลี่ยนไปไม่มีแนวคูน้ำดังเดิม ย่อมส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานได้ ดังนั้นการวางแผนการใช้ที่ดินในอนาคตจึงต้องคำนึงถึงการระบายน้ำของพื้นที่ในภาพรวมด้วย

ภาพที่ 4-11 ภาพถ่ายทางอากาศ ปี พ.ศ.2520 แสดงแนวคันดินรับน้ำและแนวแม่น้ำอิง (เก่า)

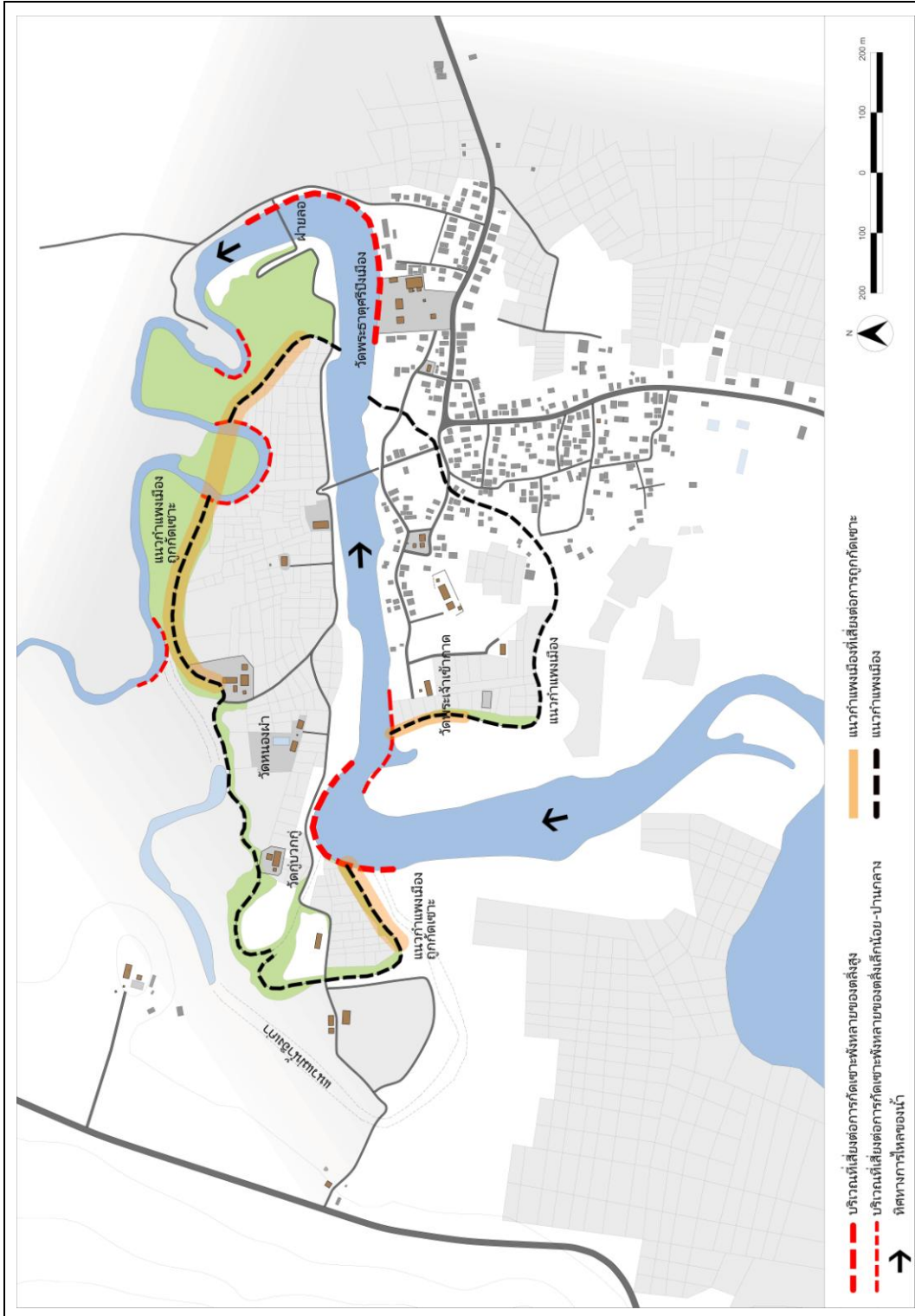
4.4.4 การกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง

จากการสำรวจพื้นที่พบว่ามียี่พื้นที่เสี่ยงต่อการกัดเซาะพังทลายของตลิ่งในบริเวณที่เป็นคูกน้ำ แบ่งเป็นฝั่งทิศเหนือและฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง ดังนี้

- 1) การกัดเซาะพังทลายของตลิ่งฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง เกิดการกัดเซาะพังทลายมากที่สุดบริเวณคูกน้ำด้านทิศตะวันตกของโบราณสถานเวียงลอ บริเวณใกล้กับวัดกุบวักกุและวัดหนองผ่า ส่วนพื้นที่ที่มีการกัดเซาะพังทลายรองลงมาคือบริเวณแม่น้ำอิงช่วงที่อยู่หลังฝาย แม่น้ำอิงช่วงนี้มีความคดโค้งมาก และการกัดเซาะที่เกิดขึ้นในฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิงนี้ ส่งผลกระทบต่อแนวกำแพงเมืองมาตั้งแต่เมื่อคราวแม่น้ำอิงเปลี่ยนเส้นทาง
- 2) การกัดเซาะพังทลายของตลิ่งฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง เกิดการกัดเซาะพังทลายมากที่สุดบริเวณคูกน้ำด้านทิศตะวันออก หรือบริเวณวัดพระธาตุศรีปึงเมืองรองลงมาคือ คูกน้ำด้านทิศตะวันออกบริเวณใกล้กับวัดพระเจ้าเข้ากาต

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่ปี พ.ศ.2497-ปัจจุบัน (พ.ศ. 2554) พบว่าการกัดเซาะพังทลายของตลิ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน เมื่อมีการขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมทำให้ดินไม่ริมฝั่งแม่น้ำอิงมีจำนวนลดลง ไม่มีรากของต้นไม้ช่วยยึดเกาะหน้าดิน ทำให้ถูกกัดเซาะพังทลายได้ง่าย นอกจากนี้ สถานการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำอิงเป็นเวลาหลายปีติดต่อกันทำให้น้ำในแม่น้ำอิงกัดเซาะตลิ่ง ผนวกกับการซุดทรายในแม่น้ำ⁶ ทำให้ตลิ่งเริ่มเกิดการทรุดตัว

⁶ “หน้าโบราณสถานเวียงลอคูกน้ำเซาะ,” ข่าวสด (24 สิงหาคม 2554): 29.

แผนผัง 4-3 แสดงพื้นที่เสี่ยงต่อการกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง

4.4.5 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์

องค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญในภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ของโบราณสถานเวียงลอที่ยังหลงเหลืออยู่ให้เห็นในปัจจุบัน ได้แก่ แนวคูน้ำ – คันดิน (กำแพงเมือง) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ใช้การแสดงขอบเขตเมืองในอดีต และประโยชน์ในการระบายน้ำผิวดินจากเมืองลงสู่แม่น้ำอิง แนวคูน้ำ – คันดินของเวียงลอนั้นมีรูปร่างไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากเส้นทางแม่น้ำอิง (เก่า) เป็นตัวกำหนดรูปร่างของกำแพงเมือง ปัจจุบันแนวกำแพงส่วนใหญ่ถูกทำลายจากการสร้างที่อยู่อาศัยและการเกษตรกรรมของชาวบ้าน คูน้ำมีสภาพตื้นเขินจากการทับถมของตะกอน สามารถแบ่งแนวคูน้ำ – คันดินออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ แนวคูน้ำ – คันดินฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง และฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง

1) แนวคูน้ำ – คันดินทางฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง

มีการสร้างบ้านเรือนอย่างหนาแน่นเป็นระยะทางประมาณ 500 เมตร บริเวณแนวกำแพงด้านทิศตะวันออก (ฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง) ทำให้แนวกำแพงเมืองส่วนนี้หายไปจากการปรับถมพื้นที่ บางส่วนถูกบ้านเรือนสร้างทับ บางส่วนหายไปจากการกัดเซาะเปลี่ยนเส้นทางของแม่น้ำอิง แต่ยังคงเห็นร่องรอยแนวอิฐเรียงเป็นช่วง ๆ ส่วนคูน้ำยังสามารถมองเห็นแต่ค่อนข้างตื้นเขิน ส่วนแนวกำแพงในพื้นที่เกษตรกรรมมีสภาพเป็นเนินดินสูงประมาณ 2-3 เมตร คูน้ำตื้นเขินเนื่องจากการทับถมของตะกอนแม่น้ำอิงซึ่งไหลมาจากทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้

2) แนวคูน้ำ – คันดินทางฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง

แนวคูน้ำ – คันดินที่เหลืออยู่และยังสามารถมองเห็นได้ชัดเจนคือ แนวคูน้ำ – คันดินด้านทิศตะวันตกของเวียง เนื่องจากเนินดินยังมีขนาดใหญ่และสูง แนวกำแพงส่วนนี้เป็นแนวกำแพง 2 ชั้น กำแพงชั้นในเป็นกำแพงก่ออิฐ ส่วนกำแพงชั้นนอกเป็นเนินดินสูงประมาณ 2-3 เมตร ระหว่างแนวกำแพงชั้นในกับชั้นนอกมีคูน้ำกว้างประมาณ 4-6 เมตร ลึกประมาณ 3-4 เมตร มีวัชพืชขึ้นปกคลุมอย่างหนาแน่น ส่วนแนวกำแพงบริเวณอื่นๆ ส่วนใหญ่ได้หายไปจากการไถกลับพื้นที่เพื่อทำการเกษตรของชาวบ้าน และบางส่วนหายไปจากการกัดเซาะเปลี่ยนเส้นทางของแม่น้ำอิง

ภาพที่ 4-12 แนวกำแพงเมืองขณะทำการ
ขุดแต่งในปี พ.ศ.2547
ที่มา: รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่ง
โบราณสถานเวียงลอ

ภาพที่ 4-13 คูน้ำ-คันดิน (แนวกำแพง
เมือง) ฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง ในปัจจุบันคู
น้ำมีสภาพตื้นเขิน มีวัชพืชขึ้นปกคลุม

ภาพที่ 4-14 คูน้ำ-คันดิน (แนวกำแพง
เมือง) ฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง ในปัจจุบัน
คูน้ำมีสภาพตื้นเขิน แนวกำแพงชั้นในและ
ชั้นนอกมีไม้ยืนต้นและวัชพืชขึ้นปกคลุม

4.5 สภาพปัจจุบันของโบราณสถาน

จากการสำรวจพื้นที่โบราณสถานเวียงลอ ได้ทำการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้ (ดูรายละเอียดส่วนนี้เพิ่มเติมจากภาคผนวก)

- 1) สถานที่ตั้ง (แสดงข้อมูลที่ตั้งตามเขตการปกครอง)
- 2) พิกัดทางภูมิศาสตร์ (อ้างอิงตำแหน่งที่ตั้งเป็นค่าระยะเชิงมุมของละติจูดและลองจิจูด)
- 3) อายุ / ยุคสมัย (แสดงข้อมูลเป็นช่วงพุทธศตวรรษ และ/หรือ ช่วงยุคสมัยทางวัฒนธรรม)
- 4) ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม (รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของโบราณสถานในแต่ละแห่ง)
- 5) สภาพปัจจุบัน (สภาพภูมิทัศน์โดยรอบ, ประเมินว่ามีสภาพดีหรือทรุดโทรม, เอกลักษณะของพื้นที่, ความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ, ความเสี่ยงจากการถูกคุกคาม)
- 6) ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน (เป็นโบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ (Living monument) หรือไม่ เช่น เทศกาลประจำปี, พิธีกรรมทางศาสนา)

และข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ภาคสนาม สามารถสรุปสภาพปัจจุบันของโบราณสถานและการใช้งานในปัจจุบันได้ดังนี้

4.5.1 สภาพโบราณสถานในปัจจุบัน สามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม เรียงลำดับสภาพที่มีจำนวนโบราณสถานจากมากไปน้อย

- 1) โบราณสถานที่มีสภาพทรุดโทรมจากการรुकล้ำของพื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 7 แห่ง คือ วัดพระแก้ว วัดมะม่วงแก้มแดง วัดพระเจ้าเข้ากาด กู่เกือกม้า วัดศรีชุม กู่บววกู่ และวัดหนองผำ
- 2) โบราณสถานที่มีสภาพทรุดโทรมจากการถูกทิ้งให้รกร้าง จำนวน 5 แห่ง คือ ศาลหลักเมือง วัดสารภี วัดเวียงป่าสัก วัดท่าแฉะ และวัดพระธาตุนอนาค
- 3) โบราณสถานที่ยังอยู่ในสภาพดี จำนวน 2 แห่ง คือ วัดพระธาตุดุสิตั้งเมือง และวัดพระธาตุนองห้า ซึ่งเป็นโบราณสถานที่ยังมีการใช้งานในปัจจุบัน
- 4) โบราณสถานที่มีสภาพทรุดโทรมจากการรुकล้ำของพื้นที่ชุมชน จำนวน 1 แห่ง คือ กู่ศรีปังเมือง

จะเห็นว่าโบราณสถานส่วนใหญ่ในเวียงลอมีสภาพทรุดโทรมจากการรुक้าของพื้นที่เกษตรกรรมและการถูกปล่อยทิ้งให้รกร้าง ซึ่งถือเป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงในการวางแผนการใช้ที่ดิน รวมถึงการดูแลรักษาโบราณสถานที่ต้องตามหลักวิชาการ

4.5.2 กิจกรรม โบราณสถานที่ยังมีการใช้งานในปัจจุบัน มีเพียง 3 แห่ง คือ วัดพระธาตุศรีปิงเมือง ศาลหลักเมือง และวัดพระธาตุหนองห้า ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่มักจัดขึ้นที่วัดพระธาตุศรีปิงเมืองทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นงานเทศกาลประเพณีหรือกิจกรรมในชุมชน สามารถสรุปกิจกรรมได้ดังตาราง

ตารางที่ 4-1 ประเพณีประจำปีที่เกิดขึ้นในโบราณสถานเวียงลอ

เดือน	วัดพระธาตุศรีปิงเมือง	ศาลหลักเมือง	วัดพระธาตุหนองห้า
มกราคม	ประเพณีแก้บนใหญ่	พิธีเลี้ยงผีเมือง	-
กุมภาพันธ์	เก็บผักส้มป่อยเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ	-	-
มีนาคม	ประเพณีบูชาพญาลอ (บูชาพญาลอ) และประเพณีแก้บน เป็นเดือนที่นิยมจัดงานมงคลต่างๆ	-	-
เมษายน	ประเพณีสงกรานต์และประเพณีบูชาพญาลอ	-	-
พฤษภาคม	ประเพณีสงกรานต์พระธาตุศรีปิงเมือง	-	ประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองห้า
มิถุนายน – สิงหาคม	ประเพณีเกี่ยวกับการทำนา	-	-
กันยายน – ตุลาคม	ประเพณีทานก๋วยสลาก (การนำข้าวบางส่วนที่ได้จากการเก็บเกี่ยวไปถวายพระสงฆ์)	-	-
พฤศจิกายน	ประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง)	-	-
ธันวาคม	ประเพณีแก้บนเล็ก	พิธีเลี้ยงผีเมือง	-
หมายเหตุ	กิจกรรมอื่นๆในชุมชน	-	-

(ที่มา : เอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยสำนักปลัด เทศบาลตำบลเวียงลอ)

ภาพที่ 4-15 ประเพณีบูชาพญาลอ จัดขึ้นที่วัดพระธาตุศรีปิงเมือง

4.6 การประเมินคุณค่าโบราณสถานเวียงลอ

The Burra Charter (The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, 1999) ได้ให้ความสำคัญในเรื่องคุณค่าของพื้นที่ ที่เป็นธรรมชาติของแหล่งที่ตั้ง ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยหนึ่งๆ และความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และภูมิทัศน์ การเลือกที่ตั้งเวียงลอนั้นอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำอิง (เก่า) ไหลเลียบบแนวคูน้ำ-คันดินทางอยู่ทางทิศตะวันตกของเวียง มีภูเขาอยู่ทางด้านทิศตะวันตก น้ำที่ไหลบ่าลงมาจากภูเขาจะระบายลงสู่แม่น้ำอิง และแนวคูน้ำ-คันดินได้ก่อนจะเข้าถึงตัวเมือง นับเป็นความชาญฉลาดในการเลือกที่ตั้งเพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วม จนกระทั่งมีการขุดคลองผ่านกลางเมืองผนวกกับน้ำป่าที่ไหลบ่าลงมานานวันเข้าแม่น้ำอิงจึงได้เปลี่ยนเส้นทางมาไหลผ่านกลางเวียง การที่เวียงลอล่มสลายจึงมีข้อสันนิษฐานอยู่ 2 ประการ คือ ล่มสลายจากการถูกกวาดต้อนผู้คนในสมัยที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า และอีกประการหนึ่ง คือการที่เวียงลอประสบปัญหาอุทกภัยจากความผิดพลาดในการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิประเทศของแหล่งที่ตั้งนั่นเอง

หากมองคุณค่าของเวียงลอในภาพรวมตามแนวคิดของ Burra Charter สามารถแบ่งคุณค่าออกเป็น 2 ลักษณะ คือ คุณค่าของแหล่งที่ตั้ง และคุณค่าทางวัฒนธรรมของแหล่ง โดยคุณค่าของแหล่งที่ตั้งนั้น ได้แก่ สภาพภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ นาข้าว, แนวคูน้ำ-คันดิน, สถาปัตยกรรม, โบราณสถาน, โบราณวัตถุต่างๆ ส่วนคุณค่าทางวัฒนธรรมของแหล่งนั้น เป็นคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ (Intangible value) ได้แก่ วิถีชีวิตท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน เช่น การทำนา การประมงพื้นบ้าน ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมทั้งหมดล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแหล่งที่ตั้งของเวียงลอ

The Burra Charter ยังได้กล่าวถึงการประเมินคุณค่าของสถานที่ ว่าสถานที่นั้นมีความโดดเด่นในด้านใด โดยได้แบ่งคุณค่าออกเป็น 4 ด้าน คือ คุณค่าทางสุนทรียภาพ (Aesthetic value), คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historic value), คุณค่าทางวิชาการ (Scientific value) และคุณค่าทางสังคม (Social value) ซึ่งในสถานที่หนึ่งอาจมีคุณค่าได้หลายด้าน เมื่อพิจารณาจากแหล่งที่ตั้งของเวียงลอ สามารถประเมินได้ว่าโบราณสถานเวียงลอนั้นมี **“คุณค่าทางประวัติศาสตร์”** ที่คนในยุคปัจจุบันจะได้เรียนรู้ความผิดพลาดจากการเลือกที่ตั้งและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิประเทศในอดีต และหากพิจารณาจากโบราณสถานที่มีความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรมหลงเหลืออยู่มาก และยังมีการใช้งานโดยชุมชนในปัจจุบัน โบราณสถานที่มีความโดดเด่นที่สุดในเวียงลอ ได้แก่ วัดพระธาตุศรีปึงเมือง และวัดพระธาตุหนองห้า ซึ่งโบราณสถานทั้ง

2 แห่ง เป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ ที่มีความสมบูรณ์ของสถาปัตยกรรมหลงเหลืออยู่ตั้งแต่ส่วนฐานจนถึงส่วนองค์ระฆัง และเป็นสถานที่จัดงานเทศกาลประเพณีหรือกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

4.7 สภาพปัญหาในพื้นที่

จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของพื้นที่ ทั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์, การเข้าถึงและเส้นทางสัญจร, การรับรู้และมุมมอง, การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น การเปลี่ยนแปลงเส้นทางของแม่น้ำอิง การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ และสำรวจสภาพปัจจุบันของโบราณสถานแต่ละแห่ง สามารถสรุปสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ดังนี้

4.7.1 ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

- 1) การเปลี่ยนแปลงเส้นทางของแม่น้ำอิง เมื่อพิจารณาจากสภาพภูมิประเทศที่มีภูเขาทอดตัวเป็นแนวยาวอยู่ทางทิศตะวันตก ตำแหน่งของแม่น้ำอิง(เก่า) น่าจะมีประโยชน์ในการรับน้ำที่หลากลงมาจากภูเขาก่อนที่จะเข้าสู่เวียงลอบ แต่เมื่อแม่น้ำอิงเปลี่ยนเส้นทางมาไหลผ่านกลางเวียง และแม่น้ำอิง(เก่า) ปัจจุบันบ้างก็มีสภาพตื้นเขิน บ้างก็เป็นหนองน้ำที่ไม่ต่อเนื่องกัน ทำให้พื้นที่สูญเสียระบบระบายน้ำธรรมชาติดั้งเดิมไป อีกทั้งปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมามาก ลักษณะของชุดดินที่ระบายน้ำได้ช้า และลำน้ำตื้นเขิน จากการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้ ทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของดินลงสู่ลำน้ำมากขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝนอยู่บ่อยครั้ง
- 2) การกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินริมแม่น้ำ กลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและมีการตัดถนน ทำให้ดินไม่ริมสองฝั่งแม่น้ำมีจำนวนลดลง ไม่มีรากของต้นไม้ช่วยยึดเกาะหน้าดินดั้งเดิม อีกทั้งสถานการณ์น้ำท่วมที่ทวีความรุนแรงขึ้น และการขุดทรายในแม่น้ำ ทำให้ตลิ่งง่ายต่อการถูกกัดเซาะหลุดตัวพังทลาย

4.7.2 ปัญหาการใช้ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินจัดว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ยังคงมีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อโบราณสถานเวียงลอบในปัจจุบัน จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่ปี พ.ศ.2497-ปัจจุบัน (พ.ศ.2554) และการสำรวจภาคสนามพบว่ามีการ

เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน สามารถแบ่งพื้นที่ตามสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินได้ดังนี้

- 1) พื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ในเวียงล่อ เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งเป็นที่ราบลุ่มที่ดินมีความเหมาะสมแก่การทำนา ทำให้โบราณสถานนั้นอยู่ปะปนกับพื้นที่เกษตรกรรม และบางส่วนได้รับความเสียหายจากการไถกลบและการเผาถางพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากโบราณสถานหลายแห่ง เช่น กู่เกือกม้า วัดศรีชุม วัดกู่บวกกู่ พบร่องรอยรถไถและแนวกำแพงวัดถูกใช้เป็นคันนาพบเศษอิฐแตกกระจัดกระจาย มีการเผาถางหลังเก็บเกี่ยวเพื่อใช้ทำนาโดยเผาตัวโบราณสถานไปด้วย หากไม่มีการป้องกันปัญหา ในอนาคตหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญของเวียงล่ออาจถูกทำลายและสูญสลายไปในที่สุด นอกจากนี้ยังเกิดการชะล้างพังทลายของดินมากขึ้น ทำให้แนวคูน้ำ-คันดินตื้นเขินจากการทับถมของตะกอน
- 2) ชุมชน มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ทางฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง (หรือในเขตตำบลล่อ) การสร้างบ้านเรือนคร่อมทับแนวคูน้ำ - คันดิน และการปรับถมพื้นที่ ส่งผลให้แนวคูน้ำ - คันดินบางส่วนได้ถูกทำลายสูญหายไป และบ้านเรือนสร้างอยู่ชิดกับโบราณสถาน เช่น กู่ศรีปิงเมือง

ภาพที่ 4-16 (ซ้าย) บ้านเรือนสร้างอยู่ชิดกับแนวคูน้ำ-คันดิน
และ(ขวา) บ้านเรือนสร้างอยู่ชิดกับโบราณสถานกู่ศรีปิงเมือง

ภาพที่ 4-17 การรูกกล้าของพื้นที่นาข้าวและการเผาถางโบราณสถานวัดกุบวัก

4.7.3 ปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์

- 1) แนวคูน้ำ – คันดิน (กำแพงเมือง) มีส่วนช่วยในการระบายน้ำของพื้นที่ และป้องกันปัญหาน้ำท่วมจากน้ำล้นตลิ่งมาตั้งแต่อดีต แต่ปัจจุบันแนวกำแพงส่วนใหญ่ถูกทำลายจากการสร้างที่อยู่อาศัยและเกษตรกรรม คูน้ำมีสภาพตื้นเขินจากการทับถมของตะกอน ทำให้สูญเสียระบบระบายน้ำเดิม และมีความเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมมากขึ้น
- 2) การใช้พืชพรรณในงานภูมิทัศน์ ปัจจุบันมีการใช้พันธุ์ไม้ต่างถิ่น และไม่ตัดแต่งมาใช้ตกแต่งภูมิทัศน์บริเวณโบราณสถานสำคัญๆที่ยังมีการใช้งาน เช่น วัดพระธาตุศรีปิงเมือง อนุสาวรีย์พญาลอ และศาลหลักเมือง อาจทำให้โบราณสถานเสียคุณค่า หรือบิดเบือนไปจากประวัติศาสตร์ได้ เช่น การใช้ต้นสนสามใบ สนฉัตร, การใช้ไม้พุ่มตัดแต่งล้อมรอบบ่อน้ำกอธิฐโบราณที่ตั้งอยู่หน้าศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ ภายในวัดพระธาตุศรีปิงเมือง

ภาพที่ 4-18 ตัวอย่างการใช้พืชพรรณในงานภูมิทัศน์ที่บดบังคุณค่าของบ่อน้ำโบราณ บริเวณศูนย์ข้อมูลเวียงลอ วัดพระธาตุศรีปิงเมือง

4.7.4 ปัญหาด้านภูมิสถาปัตยกรรม

1) ปัญหาการเข้าถึงและการสัญจร

ปัจจุบันการเข้าถึงโบราณสถานเวียงลอสามารถเข้าถึงได้จาก 2 เส้นทาง คือ จากถนน รพช. บ้านน้ำจุน – ศรีเมืองชุม และจากทางหลวงหมายเลข 1126 (จุน – ป่าแดด) แต่นักท่องเที่ยวนิยมใช้ถนน รพช. เป็นทางเข้าหลัก เพราะเป็นที่ตั้งของศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลอ แต่ด้วยถนนมีขนาดเล็ก และมุมมองถูกบดบังด้วยบ้านเรือน ชาวป่าบายบอกทาง ทำให้การมองเห็นทางเข้าไม่ชัดเจน ส่วนสภาพของเส้นทางสัญจรที่ใช้ในการเข้าถึงโบราณสถานหลายแห่งมีความยากลำบากโดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานที่อยู่ทางฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง เนื่องจากอยู่ท่ามกลางนาข้าว การเข้าถึงทำได้โดยอ้อมด้วยการเดินไปตามคันนาทำให้เกิดความสับสนเส้นทาง และเส้นทางสัญจรหลักในพื้นที่เป็นถนนดินที่มีน้ำท่วมขังในฤดูฝน โบราณสถานแต่ละแห่งอยู่ใกล้กันพอสมควร หากต้องการเที่ยวชมโบราณสถานให้ครบทั้งหมดต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก

ภาพที่ 4-19 (ซ้าย) มุมมองด้านหน้าทางเข้าวัดพระธาตุศรีปึงเมือง
และ(ขวา) ถนนดินที่มีน้ำท่วมขังในฤดูฝน

2) ปัญหาการรับรู้และมุมมอง

- ปัญหาการรับรู้ในการเข้าถึงเขตพื้นที่โบราณสถานเวียงลอ ปัจจุบันจะรับรู้เข้าสู่เขตโบราณสถานเวียงลอได้ก็ต่อเมื่อมองเห็นโบราณสถานในระยะใกล้เท่านั้น เพราะบรรยากาศภาพรวมของพื้นที่ยังไม่มีความชัดเจนเส้นทางสัญจร และองค์ประกอบต่างๆที่จะช่วยส่งเสริมบรรยากาศของโบราณสถานยังไม่มีความต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน
- ปัญหาการรับรู้ทิศทาง นักท่องเที่ยวที่มาเยือนโบราณสถานเวียงลอเป็นครั้งแรกโดยไม่มีเจ้าหน้าที่นำทาง แม้จะมีแผนที่ก็สามารถเกิดความสับสนในตำแหน่งและทิศทาง จุดเริ่มต้นอยู่ตรงไหน และต้องไปยังเส้นทางใด สาเหตุเพราะไม่มีป้ายบอกทาง และทิศทางที่มีลักษณะเป็นทุ่งนาโล่งเหมือนกันหมด ทำให้สามารถเข้าถึงโบราณสถานได้อย่างอิสระโดยไม่มีจุดหมายตาเพื่อช่วยในการจดจำ
- ปัญหาการบดบังโบราณสถาน โบราณสถานเกือบทั้งหมดในเวียงลอมีลักษณะเป็นฐานอิฐของวิหารหรืออาคารที่มีสภาพไม่สมบูรณ์ จึงมีความสูงอาคารเหลืออยู่ไม่มาก ทำให้ไม่มีจุดหมายตาที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนในระยะไกล อีกทั้งหากขาดการดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ วัชพืชที่ขึ้นปกคลุมก็ยิ่งช่วยบดบังตัวโบราณสถานมากขึ้นไปอีก มุมมองของโบราณสถานบางแห่ง เช่น กู่ศรีปิงเมือง นั้นมีบ้านเรือนสร้างอยู่โดยรอบ ซึ่งถ้าหากไม่มีการควบคุมการใช้พื้นที่โดยรอบโบราณสถาน และรูปแบบสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้าง อาจทำลายบรรยากาศของโบราณสถานได้

3) ปัญหาด้านการสื่อความหมาย

ผู้คนส่วนใหญ่เดินทางมาที่วัดพระธาตุศรีปิงเมือง เพราะเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการจัดงานประเพณีหรือกิจกรรมต่างๆ แต่นักท่องเที่ยวที่ไม่ใช่คนในท้องถิ่นจะไม่สามารถรับรู้ได้ว่าในพื้นที่เวียงลอนั้นประกอบด้วยโบราณสถานอีกหลายแห่ง เนื่องจากความไม่ชัดเจนของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่แสดงออกถึงความเป็นเมืองโบราณ ตัวอย่างเช่น การที่ไม่สามารถรับรู้ถึงแนวคูน้ำ – คันดิน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ใช้แสดงขอบเขตของเมืองโบราณ เนื่องจากแนวคูน้ำ – คันดินมีสภาพตื้นเขิน และมีวัชพืชขึ้นปกคลุม การสื่อ

ความหมายในปัจจุบันเป็นการสื่อความหมายด้วยข้อมูลอธิบายรูปแบบสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ขาดการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของโบราณสถาน ทำให้ไม่สามารถรับรู้ความสัมพันธ์ของโบราณสถานแต่ละแห่งกับเมืองเวียงลอในภาพรวมได้

4.7.5 ปัญหาด้านการจัดการ

ภายหลังจากที่กรมศิลปากรได้เข้าไปทำการขุดแต่งโบราณสถานเวียงลอในปี พ.ศ.2547 ก็ไม่ได้มีแผนการจัดการดูแลรักษาโบราณสถานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และเนื่องจากพื้นที่ของโบราณสถานเวียงลอนั้นครอบคลุมอาณาเขตพื้นที่ 2 ตำบล การจัดการในปัจจุบันจึงเป็นแบบแยกพื้นที่รับผิดชอบของแต่ละตำบล ไม่มีหน่วยงานส่วนกลางที่รับผิดชอบพื้นที่ร่วมกัน โบราณสถานที่อยู่ทางฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง (หรือในเขตตำบลลอ) นั้นตั้งอยู่ใกล้ชุมชนจึงได้รับการดูแลจากวัดพี่ชจากชาวบ้านในชุมชนอยู่บ้าง แต่โบราณสถานที่อยู่ฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง (หรือเขตตำบลหงส์หิน) นั้นเป็นพื้นที่นาข้าวที่อยู่ห่างไกลจากตัวชุมชน ทำให้ปัจจุบันโบราณสถานหลายแห่งมีสภาพรกร้าง วัดพี่ชขึ้นปกคลุมหนาแน่น เมื่อขาดการดูแลรักษาและให้ความสำคัญ ยิ่งทำให้เสี่ยงต่อการถูกรุกฉากรจากการทำการเกษตรมากขึ้น

บทที่ 5

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์

5.1 กรอบความคิดหลัก

จากการศึกษาแนวคิดของกฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่โบราณสถานที่มีการกล่าวถึงความสำคัญของแหล่งที่ตั้งและสภาพแวดล้อมโดยรอบของพื้นที่ มิใช่สงวนรักษาเฉพาะโบราณสถาน หรืออาคารสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่รวมถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบทั้งทางธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรมในพื้นที่นั้นๆ ด้วย

จากแนวคิดของ The Burra Charter (The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, 1999) ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์โบราณสถานและแหล่งที่ตั้ง โดยการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์จะต้องสามารถเก็บรักษาความสำคัญทางวัฒนธรรมที่โบราณสถานเวียงลอมี่ ทั้งที่เป็นลักษณะทางกายภาพหรือเป็นคุณค่าที่จับต้องได้ (Tangible value) เช่น สภาพภูมิประเทศที่เป็นแอ่งที่ราบระหว่างหุบเขา มีแม่น้ำอิงไหลผ่าน และยังปรากฏหลักฐานที่สำคัญทางโบราณคดี เช่น แนวคูน้ำ - คันดิน ซากโบราณสถาน และโบราณวัตถุอีกเป็นจำนวนมาก และคุณค่าที่จับต้องไม่ได้ (Intangible value) เช่น วิถีชีวิตของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับแหล่งที่ตั้ง

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ตามแนวคิดของ Burra Charter จึงกำหนดเป็นกรอบวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงลอมี่ ดังนี้

5.1.1 การอนุรักษ์และส่งเสริมลักษณะทางกายภาพที่ยังคงเหลืออยู่ เช่น การอนุรักษ์สภาพภูมิประเทศ ป่าไม้ แม่น้ำ แนวคูน้ำ-คันดิน สถาปัตยกรรม โบราณสถาน และโบราณวัตถุ

5.1.2 การอนุรักษ์และส่งเสริมสังคมและวัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เปิดโล่งสำหรับรองรับกิจกรรม หรือประเพณีของท้องถิ่น

5.1.3 การส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การเสนอแนวทางพัฒนาเส้นทางสัญจรที่สามารถสื่อให้เห็นถึงคุณค่าและความหมายของโบราณสถานเวียงลอมี่ได้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่มากขึ้น

เนื่องจากโบราณสถานเวียงลอกำลังประสบปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น การที่แม่น้ำอิงเปลี่ยนเส้นทางทำให้เสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วม การกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง, การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน, การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ เช่น แนวคูน้ำ-คันดินที่ถูกทำลายสูญหาย หรือต้นเขิน และจากนโยบายเชิงวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงลอ จึงมีแนวคิดปลีกย่อยต่างๆ ดังนี้

5.2 แนวคิดการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

ในการออกแบบระบบระบายน้ำ การป้องกันน้ำท่วม ควรพิจารณาระบบคูน้ำ - คันดินเดิมของเมือง การออกแบบป้องกันน้ำท่วมทั้งระบบใหม่ อาจเป็นการทำลายโครงสร้างเดิมของเมืองได้¹ จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่ ปีพ.ศ.2497 จนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า การระบายน้ำและการป้องกันปัญหาน้ำท่วมของเวียงลอนั้น อาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 อย่าง คือ (แผนผังที่ 5-1)

5.2.1 แม่น้ำอิง (เก่า)

เมื่อพิจารณาถึงตำแหน่งที่ตั้งของเวียงลอและแม่น้ำอิง (เก่า) จะเห็นได้ว่าน้ำจากภูเขาทางทิศตะวันตกจะระบายลงสู่แม่น้ำอิง (เก่า) ก่อนจะเข้าถึงเวียงลอ หรือหากปริมาณน้ำมีมากจนล้นตลิ่ง ก็ยังมีแนวคูน้ำ - คันดินรอบเวียงช่วยป้องกันน้ำท่วมได้อีกชั้นหนึ่ง แต่ปัจจุบันแม่น้ำอิงได้เปลี่ยนเส้นทางมาไหลผ่านกลางเวียงทำให้น้ำที่หลากลงมาจากภูเขาต้องผ่านพื้นที่เวียงลอก่อนลงสู่แม่น้ำอิง

5.2.2 แนวคูน้ำ - คันดินรอบเวียง

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบคูน้ำ - คันดินรอบชุมชนโบราณ คูน้ำ-คันดินของเวียงลอนั้นจัดอยู่ในกลุ่มที่ขึ้นกับลักษณะภูมิประเทศ มีเส้นทางการไหลของแม่น้ำอิง (เก่า) เป็นตัวกำหนดรูปร่าง มีรูปแบบของคันดินชุดล้อมรอบทั้งบนเนินและที่ราบ โดยคูบริเวณที่ราบทำหน้าที่ในการกักเก็บน้ำ แต่ปัจจุบันแนวคูน้ำ - คันดินบางส่วนได้สูญหายไปจากการสร้างบ้านเรือนคร่อมทับและปรับถมเป็นพื้นที่เกษตรกรรม บางส่วนมีสภาพต้นเขิน วัชพืชขึ้นปกคลุม

¹สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 2 แนวคิดและหลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูเมืองเก่า(กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 48.

5.2.3 แม่น้ำอิง (ปัจจุบัน)

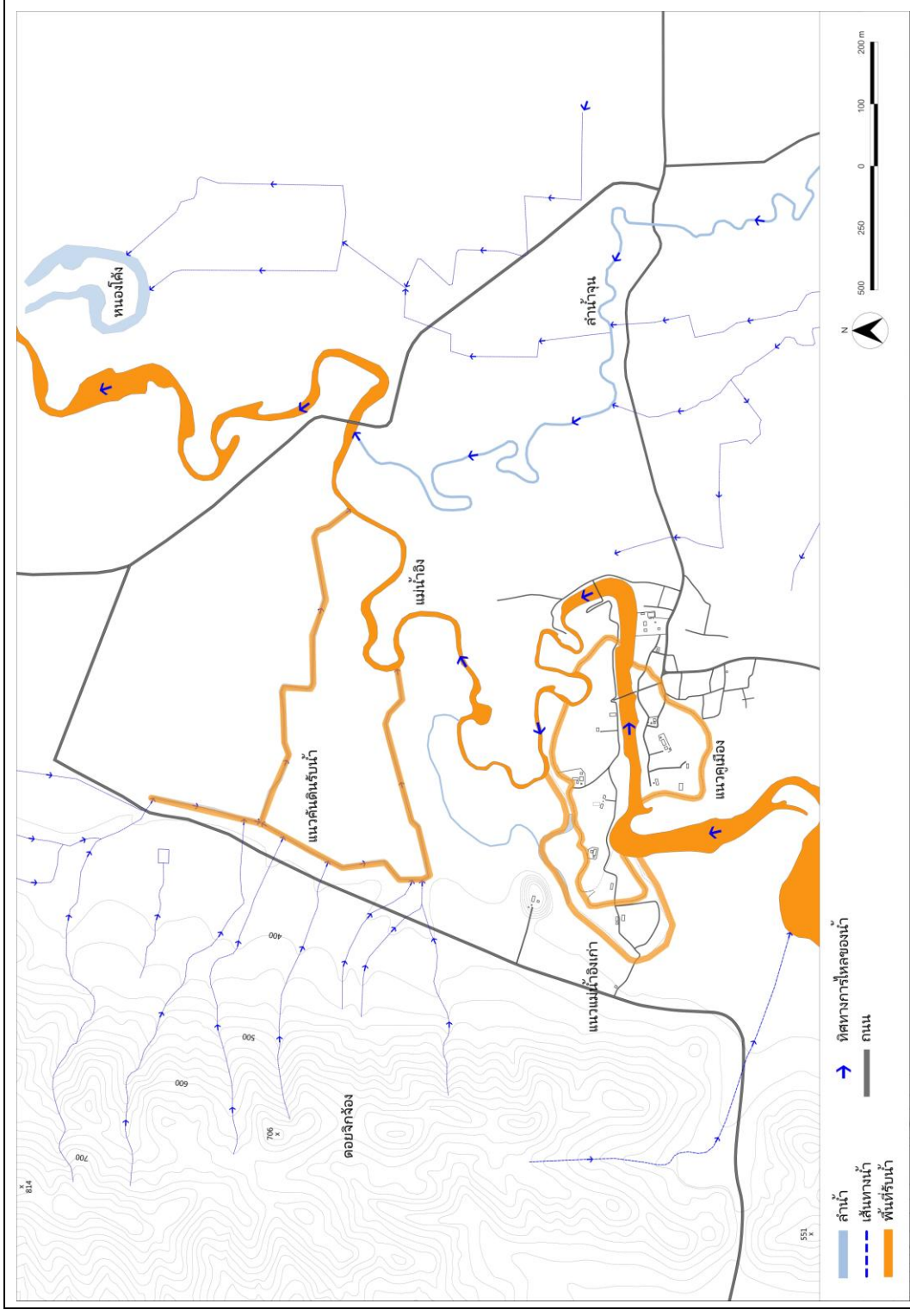
แม่น้ำอิงในปัจจุบันไหลผ่านกลางโบราณสถานเวียงลอ ซึ่งนอกจากจะเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ ยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ใช้ระบายน้ำออกจากพื้นที่ได้อีกด้วย จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินพบว่า พื้นที่ป่าไม้ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่นาข้าวและขยายตัวมาจนถึงริมแม่น้ำ ทำให้เกิดการชะล้างของตะกอนลงสู่ลำน้ำมากขึ้น ส่งผลให้ลำน้ำตื้นเขิน

5.2.4 แนวคันดินรับน้ำ

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน พบว่าเมื่อภายหลังพื้นที่ป่าไม้ทางทิศเหนือของโบราณสถานเวียงลอได้เปลี่ยนเป็นพื้นที่นาข้าว จึงมีการขุดแนวคูคันดินเพื่อรวมน้ำจากภูเขาไม่ให้เข้าท่วมพื้นที่นาข้าว ก่อนระบายลงสู่แม่น้ำอิง แนวคูคันดินนี้จึงมีประโยชน์ในการป้องกันน้ำท่วมให้แก่โบราณสถานเวียงลอที่อยู่ทางฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิงได้อีกด้วย

ดังนั้นในการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม จึงเสนอแนวทางดังนี้

- 1) พื้นฟูองค์ประกอบที่สูญหายไปแล้วในปัจจุบัน ได้แก่ แนวแม่น้ำอิง(เก่า) แนวคูน้ำ-คันดินรอบเวียงบางส่วนที่ถูกรื้อจากชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม ให้สามารถกลับมาทำหน้าที่ระบายน้ำและรับน้ำได้ดังเดิม
- 2) อนุรักษ์องค์ประกอบที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ แม่น้ำอิง (ปัจจุบัน) แนวคูน้ำ – คันดินรอบเวียงส่วนที่ตื้นเขิน และแนวคันดินรับน้ำ โดยทำการขุดลอกแหล่งน้ำที่ตื้นเขิน เพื่อเพิ่มพื้นที่รับน้ำ และเพิ่มประสิทธิภาพในการระบายน้ำให้มากขึ้น

แผนผัง 5-1 การระบายน้ำของพื้นที่บริเวณโบราณสถานเวียงลลอ

5.3 แนวคิดการป้องกันและแก้ไขการกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง

ในการตัดสินใจเลือกใช้วิธีการป้องกันและแก้ไขการกัดเซาะพังทลายของตลิ่งที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ พิจารณาจากปัจจัยทางอุทกวิทยาดังต่อไปนี้²

- ความเร็วกระแสน้ำ โดยทั่วไปความเร็วที่เหมาะสมในการก่อสร้างจะอยู่ที่ 3 ฟุต/วินาที (0.9144 เมตร/วินาที) แม่น้ำอิงที่ไหลผ่านเวียงจันทน์อยู่ในช่วงลุ่มน้ำอิงตอนกลางซึ่งไหลผ่านที่ราบทำให้ความเร็วกระแสน้ำมีไม่มาก³
- ระดับน้ำ โดยทั่วไปความลึกที่เหมาะสมและสะดวกในการก่อสร้างอยู่ที่ไม่เกิน 90 เซนติเมตร
- ความลาดชันของตลิ่ง คือ อัตราส่วนของระยะในแนวราบต่อระยะในแนวตั้ง เช่น ความลาดชัน 2 : 1 หมายถึง ระยะในแนวราบ 2 เมตร แนวตั้ง 1 เมตร
- ความสูงของตลิ่ง คือ ระยะระหว่างจุดสูงสุดของตลิ่งถึงระดับน้ำต่ำสุด

ตาราง 5-1 ข้อมูลทางอุทกวิทยาของแม่น้ำอิง

ความเร็วเฉลี่ย		ระดับน้ำ		ความลาดชันของตลิ่ง	ความสูงของตลิ่ง
ความเร็วสูงสุด	ความเร็วต่ำสุด	ระดับน้ำสูงสุด	ระดับน้ำต่ำสุด		
0.709 เมตร/วินาที (27 พ.ค. 2545)	0.047 เมตร/วินาที (2 เม.ย. 2543)	7.46 เมตร (8 ส.ค. 2549)	-0.03 เมตร (7 เม.ย. 2552)	2 : 1	8 เมตร

ที่มา: ศูนย์อุทกวิทยาและบริหารน้ำภาคเหนือตอนบน กรมชลประทาน

เนื่องจากสภาพแวดล้อมริมฝั่งแม่น้ำอิงยังคงมีความเป็นธรรมชาติ วิธีการที่เลือกใช้จึงควรมีความกลมกลืน ไม่ขัดแย้งกับสภาพแวดล้อม ไม่แนะนำให้ใช้วิธีการสร้างเขื่อนหรือพนังกั้นน้ำ เพราะอาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของพื้นที่ รวมถึงระบบนิเวศแม่น้ำอิงซึ่งเป็นแหล่ง

²Iowa Department of Natural Resources. [How to control streambank erosion](#)(Kansas: U.S. Department of Agriculture, 2006), p. 4.

³สำนักชลประทานที่ 2 กรมชลประทาน. คู่มือการจัดทำแผนที่น้ำท่วมเพื่อใช้ในการเตือนภัยน้ำท่วม(ลำปาง: ลำปางกิจพรินติ้ง, 2552), หน้า 22.

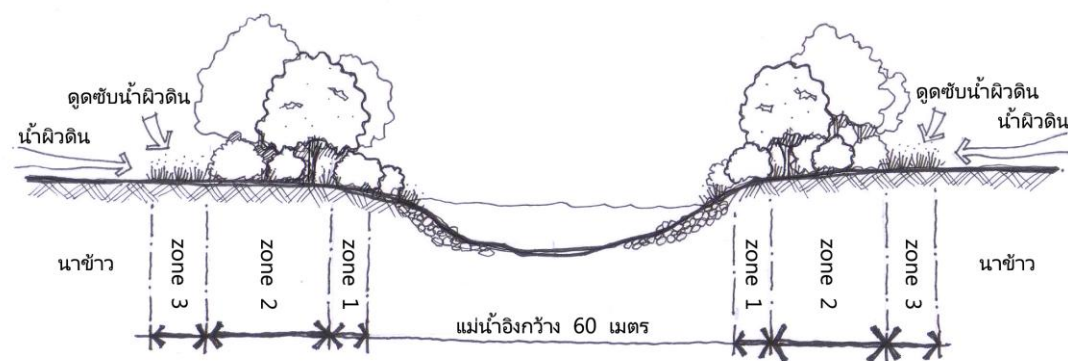
ที่อยู่อาศัยของปลาหลายชนิด นอกจากนี้การสร้างเขื่อนหรือพังกั้นน้ำยังอาจทำให้โบราณสถานเสียหายและบรรยากาศได้ จึงใช้แนวคิดของพื้นที่ฉนวนริมฝั่งน้ำ (Riparian Buffers) ซึ่งกรมวิชาการเกษตรของสหรัฐอเมริกา (The United States Department of Agriculture: USDA) ได้ให้คำนิยามของพื้นที่ฉนวนริมฝั่งน้ำว่าหมายถึง พื้นที่ของต้นไม้และพืชพรรณที่ขึ้นไล่ระดับจากแหล่งน้ำผิวดินขึ้นไปสู่ผืนดินด้านบน เพื่อชะลอการไหลของน้ำผิวดิน น้ำเสีย รวมถึงน้ำใต้ดิน เพื่อดักจับตะกอน สารอินทรีย์ สารเคมีกำจัดศัตรูพืช หรือสารมลพิษอื่นๆ ก่อนที่จะลงสู่แหล่งน้ำผิวดิน หรือดูดซับกลับไปยังแหล่งน้ำใต้ดิน⁴ โดยพื้นที่ฉนวนริมฝั่งน้ำนั้นจะมีขนาดความกว้างที่ต่างกัน ในบางพื้นที่อาจกว้างถึง 300 ฟุต (90 เมตร) แต่ระยะอย่างต่ำของพื้นที่จะประกอบด้วย 3 เขต ดังนี้

- เขตที่ 1 เขตการรักษาความมั่นคงแข็งแรงของตลิ่ง ประกอบด้วยต้นไม้ ไม้พุ่ม หรือหญ้าตามธรรมชาติ มีการใช้เทคนิคทางวิศวกรรมชีวภาพของดิน (Soil Bioengineering) เพื่อเสริมความแข็งแรงของตลิ่ง เขตนี้ควรมีความกว้างอย่างน้อย 15 ฟุต (4.50 เมตร) วิธีการที่ช่วยเสริมความแข็งแรงของตลิ่ง
- เขตที่ 2 มีความกว้างอย่างน้อย 60 ฟุต (18 เมตร) จากเขตที่ 1 ประกอบด้วยต้นไม้และไม้พุ่ม เพื่อที่จะลดการชะล้างของตะกอนหรือสิ่งปนเปื้อนที่มาจากพื้นที่เกษตรกรรม
- เขตที่ 3 เป็นพื้นที่หญ้าตามธรรมชาติ มีความกว้างประมาณ 25 ฟุต (7.5 เมตร) เป็นพื้นที่ดูดซับน้ำลงสู่ดินในเวลาที่ฝนตกหนัก

ภาพที่ 5-1 สภาพแวดล้อมของแม่น้ำอิงช่วงที่ไหลผ่านโบราณสถานเวียงลอ

⁴ Iowa Department of Natural Resources. [How to control streambank erosion](#), p.8.

ภาพที่ 5-2 รูปตัดขวางลำน้ำอิงและแนวคิดของพื้นที่ชนวนริมฝั่งน้ำ (Riparian Buffers)

การเสริมความแข็งแรงของตลิ่งด้วยเทคนิคทางวิศวกรรมชีวภาพของดิน (Soil Bioengineering) นั้นมีอยู่ด้วยกันหลายวิธีการ และเมื่อพิจารณาจากลักษณะทางอุทกวิทยาของแม่น้ำอิง ได้คัดเลือกวิธีการที่มีความเหมาะสม 3 วิธีการ ดังนี้

5.3.1 การใช้แผ่นใยสังเคราะห์ (Geotextile) ร่วมกับการปลูกหญ้าแฝก⁵

หญ้าแฝกเป็นพืชที่ปลูกและขยายพันธุ์ได้ง่าย สามารถเจริญเติบโตได้ดีในทุกสภาพดิน มีทรงกอแน่นแข็งแรงช่วยชะลอความเร็วของน้ำไหลป่า รวมถึงดักตะกอนที่ถูกชะล้างมากับน้ำผิวดิน มีระบบรากที่สานกันแน่น รากยาวหยั่งลึก ทำให้ยึดเกาะดินได้ดี ช่วยลดการกัดเซาะพังทลายของดิน และการเสริมความแข็งแรงของตลิ่งด้วยวิธีการนี้มีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ชุมชนจึงสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง

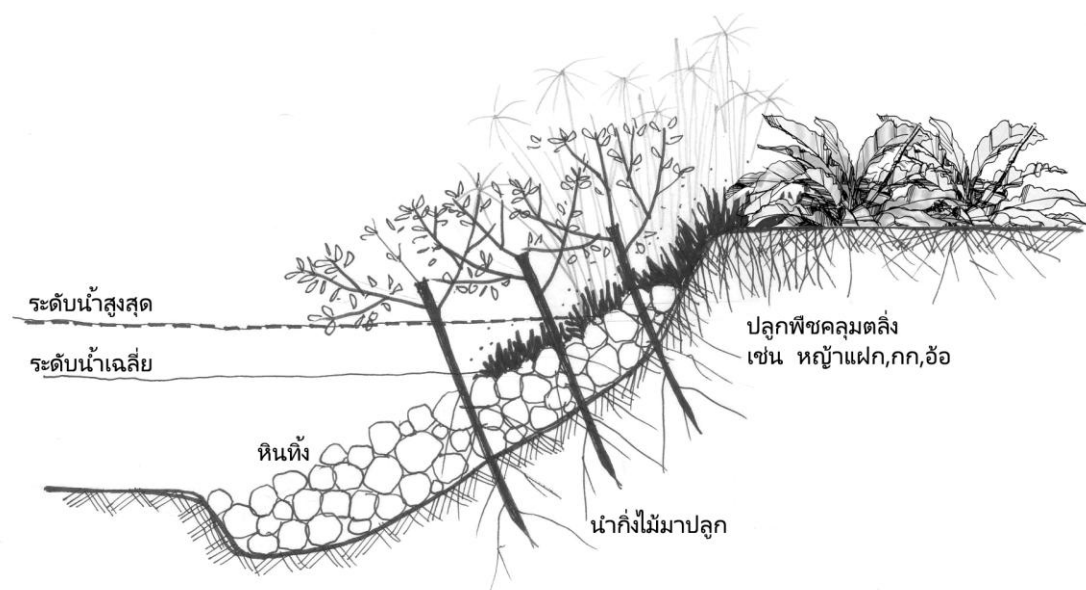
⁵ ผู้อำนวยการ ศูนย์ปฏิบัติการพัฒนาที่ดินโครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่, “การพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ,” ใน เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (12-15 ธันวาคม 2543 ณ โรงแรมเวียงอินทร์ จังหวัดเชียงราย, 2553), หน้า 3.

ภาพที่ 5-3 การใช้แผ่นใยสังเคราะห์ (Geotextile) ร่วมกับการปลูกหญ้าแฝก
ที่มา: The Vetiver Network International (<http://www.vetiver.org>)

5.3.2 การใช้หินทิ้งร่วมกับการปลูกพืชพรรณ (Joint planting)

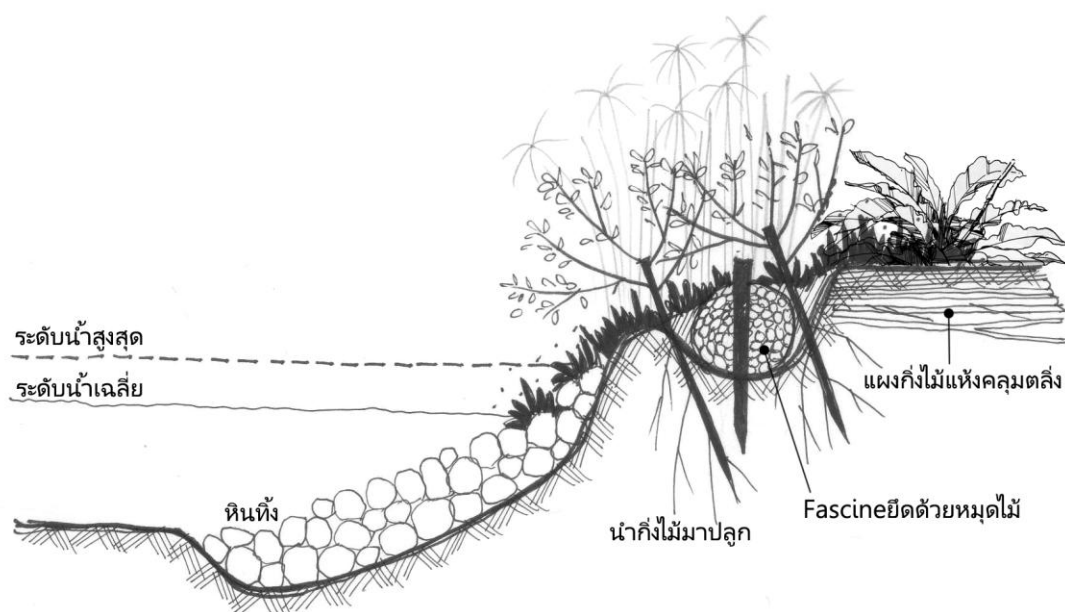
เป็นการใช้หินทิ้งปกคลุมหน้าดินร่วมกับการปลูกพืชพรรณ เพื่อให้รากของต้นไม้ช่วยยึดเกาะหน้าดินที่อยู่ใต้หินทิ้งอีกทีหนึ่ง วิธีการนี้สามารถใช้กับความเร็วกระแสน้ำที่มากกว่า 3 ฟุต/วินาที (0.9144 เมตร/วินาที) ตลิ่งมีความลาดชันไม่เกิน 2 : 1 และสามารถใช้กับตลิ่งที่มีความสูงตั้งแต่ 1.20 เมตรขึ้นไป โดยพืชพรรณที่เลือกใช้นั้นควรเป็นพืชคลุมตลิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในธรรมชาติ รวมถึงสามารถทนต่อสภาพน้ำท่วมถึงได้เป็นครั้งคราว เช่น หญ้าแฝก หญ้าแพรก กระดุมเงิน กระดุมทอง กก อ้อ เป็นต้น

ภาพที่ 5-4 การใช้หินทิ้งร่วมกับการปลูกพืชพรรณ (Joint planting)

5.3.3 การใช้แผงกิ่งไม้ป้องกันลาดตลิ่ง (Brush Mattress)

เป็นการใช้กิ่งไม้แห้งหรือท่อนไม้เล็ก ๆ นำมามัดหรือยึดติดกันเป็นแผงใช้ปูบริเวณลาดตลิ่ง หรือที่มีน้ำไหลผ่าน เพื่อป้องกันการกัดเซาะของกระแสน้ำ ใช้ร่วมกับการปลูกพืชพรรณและการเสริมความแข็งแรงบริเวณกันแม่น้ำด้วยหิน หรือมีการมัดกิ่งไม้เล็กๆหรือไม้ไผ่ กรูรวมกันเป็นฟอน (Fascine) เพื่อป้องกันตลิ่งไม่ให้ถูกกระแสน้ำกัดเซาะ วิธีการนี้สามารถใช้กับความเร็วกว่ากระแสน้ำที่มากกว่า 3 ฟุต/วินาที (0.9144 เมตร/วินาที) ตลิ่งที่มีความลาดชันไม่เกิน 2 : 1 และตลิ่งมีความสูงตั้งแต่ 1.20 เมตรขึ้นไป โดยพืชพรรณที่เลือกใช้ควรเป็นพืชคลุมตลิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปในธรรมชาติเช่นเดียวกับวิธีการใช้หินที่ร่วมกับการปลูกพืชพรรณ

ภาพที่ 5-5 การใช้แผงกิ่งไม้ป้องกันลาดตลิ่ง (Brush Mattress)

5.4 แนวคิดการใช้ที่ดิน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ที่ดินตั้งแต่ปี พ.ศ.2497 จนถึงปัจจุบัน พบว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และชุมชนนั้น ส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน และสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ ดังนั้นแนวการใช้ที่ดินจึงประกอบด้วยวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ดังนี้

5.4.1 การใช้ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน

ปัจจุบันการใช้ประโยชน์ที่ดินของโบราณสถานเวียงลอและพื้นที่โดยรอบส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม และชุมชนที่มีความหนาแน่นน้อย ไม่มีความขัดแย้งกับโบราณสถานมากนัก (เมื่อเทียบกับโรงงานอุตสาหกรรม) แต่พื้นที่บริเวณโบราณสถานเวียงลอนั้น หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดียังไม่ได้ถูกสำรวจขุดค้นให้แล้วเสร็จทั้งหมด ยังมีการขุดพบหลักฐานใหม่อยู่เรื่อยๆ โบราณสถานเวียงลอจึงเป็นพื้นที่ที่ยังมีความเปราะบาง ดังนั้นจึงต้องมีการกำหนดขอบเขตพื้นที่พัฒนา ให้ครอบคลุมพื้นที่โบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ในเวียงลอมากที่สุด โดยแนวเขตที่สามารถสังเกตเห็นและง่ายต่อการควบคุมของโบราณสถานเวียงลอ ได้แก่ แนวแม่น้ำทั้งแม่น้ำอิงเก่าและใหม่, แนวคูน้ำ - คันดิน (กำแพงเมือง)

มีการกำหนดเขตการใช้ที่ดิน พื้นที่โบราณสถาน พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ชุมชน เพื่อป้องกันโอกาสที่จะเกิดความเสียหายแก่หลักฐานทางโบราณคดีอื่นๆ ที่ยังไม่ถูกขุดค้น รวมทั้งป้องกันการรบกวนจากการใช้งานพื้นที่หรือกิจกรรมที่ต่างกัน โดยคำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดกับโบราณสถานเป็นลำดับแรก

5.4.2 การใช้ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม

ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมประวัติศาสตร์ ได้แก่ พื้นที่ริมสองฝั่งแม่น้ำ แนวคูน้ำ - คันดิน ที่จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม และการกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง ทั้งนี้ต้องเก็บรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีอยู่เดิม เช่น หนองน้ำ กลุ่มต้นไม้

เว้นระยะถอยร่นจากริมแม่น้ำ ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อป้องกันการกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง การชะล้างหน้าดินตกตะกอนลงสู่แม่น้ำ และเพื่อให้เป็นพื้นที่สาธารณะส่วนกลางสำหรับผู้ใช้ทุกคน

5.4.3 การใช้ที่ดินเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว การจัดเส้นทางสัญจร

จากกฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ (Washington Charter 1987) มีหลักการข้อหนึ่งกล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์เมืองและชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ ต้องมีการควบคุมการจราจรภายในชุมชนเมืองประวัติศาสตร์และวางผังกำหนดพื้นที่จอดรถ เพื่อป้องกันความเสียหายแก่สิ่งปลูกสร้างทางประวัติศาสตร์ และสภาพแวดล้อมโดยรอบ เนื่องจากเวียงลอนั้นยังมีโบราณสถานที่ยังไม่ได้สำรวจขุดค้นอีกเป็นจำนวนมาก การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวต้องควบคุมไม่ให้รถยนต์สามารถเข้าไปได้

ทั่วพื้นที่ ซึ่งการตัดถนนใหม่และแรงสั่นสะเทือนจากการวิ่งของรถยนต์อาจทำให้โบราณสถานที่ยังไม่ได้ขุดค้นได้รับความเสียหาย แต่เนื่องจากโบราณสถานแต่ละแห่งอยู่ห่างกันพอสมควร การเที่ยวชมด้วยการเดินเท้าเพียงอย่างเดียวเป็นระยะทางไกลๆอาจไม่เหมาะสมนัก จึงควรจัดให้มีการเที่ยวชมในวิธีการอื่นๆ เช่น จักรยาน รถบริการนำเที่ยว หรือรถม้า ดังนั้นในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงระบบการสัญจรในพื้นที่ เช่น ถนน ทางจักรยาน ทางเท้า เส้นทางรถบริการ จัดวางเส้นทางสัญจรอย่างเป็นระบบ เพื่อความสะดวกในการเข้าถึงของนักท่องเที่ยว การรับรู้ทิศทาง การจัดลำดับในการเข้าถึง และป้องกันอันตรายที่อาจเกิดจากยานพาหนะ ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวใช้บริการรถนำเที่ยว หรือจักรยาน เพื่อเป็นการลดปริมาณการจราจร และลดจำนวนยานพาหนะที่จะเข้าไปอยู่ในโบราณสถาน โดยการจัดลานจอดรถสำหรับรถนักท่องเที่ยว และรถบริการนำเที่ยวอย่างเป็นทางการ เป็นสัดส่วน ปรับปรุงพัฒนาเส้นทางรอบเวียงล่อเพื่อส่งเสริมให้แนวคูน้ำ – คันดินเกิดคุณค่า สามารถใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว การพักผ่อน และเป็นฉนวนป้องกันสิ่งรบกวน

จากแนวคิดการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานและการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมในกรณีศึกษาโครงการวางผังและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะเมืองโบราณเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่ นำมาปรับใช้ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินในโบราณสถานเวียงล่อ สามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 6 บริเวณ ดังนี้

- บริเวณที่ 1 เขตของโบราณสถานแต่ละแห่ง เป็นพื้นที่ขอบเขตของโบราณสถานที่ได้กำหนดไว้โดยกรมศิลปากร ไม่ให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอื่นยกเว้นเพื่อความมั่นคงของโบราณสถานเท่านั้น
- บริเวณที่ 2 เขตพื้นที่โดยรอบโบราณสถานในระยะ 20 เมตร จากขอบเขตโบราณสถานสถานที่ที่กำหนดไว้โดยกรมศิลปากร กำหนดให้เป็นพื้นที่เปิดโล่ง เป็นพื้นที่ฉนวนป้องกันการรุกรานโบราณสถาน
- บริเวณที่ 3 เขตพื้นที่โดยรอบนอกเขตคูเมืองภายในระยะ 100 เมตร กำหนดให้เป็นพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือถ้ามีบ้านเรือนอยู่ก่อนแล้วสามารถปรับใช้เป็นประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยว เช่น ร้านค้า ร้านจำหน่ายของที่ระลึก ที่พักแบบโฮมสเตย์ และใช้วิธีการควบคุมพื้นที่ดังกล่าวให้มีการอนุญาตก่อสร้างได้น้อยลง เช่น กำหนดเป็นเขตการ

ใช้ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม หรือประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่น
น้อยแทน

- บริเวณที่ 4 เขตพื้นที่จากริมฝั่งแม่น้ำอิงทั้งสองฝั่งภายในระยะ 50 เมตร* กำหนดเป็นพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ห้ามมิให้มีการก่อสร้างอาคารในระยะ 20 เมตรจากริมฝั่งแม่น้ำ เป็นพื้นที่ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ป้องกันการพังทลายของตลิ่ง
- บริเวณที่ 5 เขตพื้นที่จากแนวคูน้ำ – คันดินทั้งสองฝั่งภายในระยะ 6 เมตร ทั้งที่เป็นแนวคูน้ำเดิมที่มีอยู่แล้ว และที่กำลังจะฟื้นฟูในอนาคต กำหนดเป็นพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ห้ามมิให้มีการก่อสร้างอาคาร เป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ในการระบายน้ำและป้องกันปัญหาน้ำท่วม และอาจพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยว เช่น ทางเท้า ทางจักรยาน
- บริเวณที่ 6 เขตพื้นที่อื่นๆนอกระยะที่กำหนด แต่ยังคงอยู่ในพื้นที่ที่ผังเมืองรวมพะเยา กำหนดให้เป็นที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ ต้องมีการควบคุมพื้นที่ให้มีความหนาแน่นเบาบาง ปราศจากอาคารสิ่งก่อสร้างที่จะส่งผลกระทบต่อโบราณสถาน อีกทั้งเป็นการเก็บรักษาพื้นที่นาข้าวซึ่งเป็นเอกลักษณ์และช่วยเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีให้แก่โบราณสถาน

*จากแนวคิดการป้องกันและแก้ไขการกัดเซาะพังทลายของตลิ่งกำหนดให้มีพื้นที่ฉนวนริมฝั่งน้ำ (Riparian buffers) มีความกว้างอย่างน้อย 30 เมตร และจากกรณีศึกษาเวียงกุมกาม แม่น้ำปิงมีความกว้าง 100 เมตร กำหนดระยะถอยร่น 100 เมตร จากแนวเขตแม่น้ำปิง เปรียบเทียบกับแม่น้ำอิงของเวียงลอ มีความกว้าง 50 เมตร จึงกำหนดระยะถอยร่น 50 เมตร จากแนวเขตแม่น้ำอิง

5.5 แนวคิดการปรับปรุงและพัฒนาสภาพภูมิทัศน์

5.5.1 การรับรู้และมุมมอง

ฟื้นฟูแนวกำแพงเมืองเพื่อให้เกิดการรับรู้การเข้าถึงและขอบเขตพื้นที่ของโบราณสถานเวียงลอ โดยอาจพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยว เช่น ทางเดินเท้าหรือจักรยาน ลัดเลาะไปตามแนวกำแพงเมือง มีการกำหนดจุดหมายตาในบริเวณที่เป็นทางแยกด้วยการใช้ป้ายบอกทาง การใช้กลุ่มต้นไม้ วัสดุพื้นที่มีลักษณะพิเศษจากบริเวณอื่น จะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสังเกตเห็นและรับรู้ตำแหน่งทิศทางได้ง่าย และเนื่องจากโบราณสถานส่วนใหญ่ในเวียงลอเหลือเพียงส่วนฐาน จึงสามารถมองเห็นรับรู้ได้เพียงระยะใกล้ จึงต้องมีการเปิดมุมมองนำสายตาเข้าสู่โบราณสถานด้วยการใช้แนวไม้ยืนต้น และเปิดพื้นที่โล่งโดยรอบโบราณสถานในระยะที่เหมาะสม

นอกจากนี้บริเวณที่มีความสวยงามเป็นพิเศษ มีความสวยงามตามธรรมชาติ หรือมีจุดเด่นที่ก่อให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ควรเก็บรักษาบริเวณเหล่านี้และส่งเสริมให้มองเห็นได้ชัดเจน มีความสะดวกในการเข้าถึง

5.5.2 การสื่อความหมายด้านกายภาพ

จากกฎบัตรริโคโมสว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรม (The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, 2007) กล่าวถึงโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายไว้ว่า นอกจากวิธีการใช้ป้ายสื่อความซึ่งเป็นการสื่อความหมายจากตัวอักษรและรูปภาพแล้ว ยังหมายถึง วัตถุที่ติดตั้งกับที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และพื้นที่เพื่อใช้รองรับการสื่อความหมายและการนำเสนออื่นๆอีก เช่น ชู่ม ทางเดิน การจัดแสดง การนำเที่ยว สื่อมัลติมีเดีย ในการวางผังบริเวณโบราณสถานเวียงลอมีแนวคิดที่จะสื่อความหมายด้วยการจัดกลุ่มยุคสมัยของโบราณสถาน และสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ โดยการส่งเสริมให้เกิดการรับรู้หรือเปิดมุมมองสูงองค์ประกอบสำคัญอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ ได้แก่

- 1) การจัดเส้นทางเข้าชมตามกลุ่มยุคสมัยของโบราณสถาน สามารถพัฒนาเป็นแนวคิดในการจัดเส้นทางเข้าชมได้ดังแผนผังที่ 5-3 โบราณสถานเวียงลอนั้นแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มยุคสมัย คือ

- โบราณสถานที่มีอายุอยู่ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 จำนวน 3 แห่ง คือ วัดสารภี ภูเกือกม้า และวัดศรีชุม
- โบราณสถานที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 จำนวน 3 แห่ง คือ วัดเวียงป่าสัก วัดท่าแฉะ และวัดพระธาตุหนองห้า
- โบราณสถานที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 จำนวน 2 แห่ง คือ วัดพระธาตุศรีปึงเมือง และวัดพระธาตุขุนนาค
- โบราณสถานที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 จำนวน 5 แห่ง คือ ภูศรีปึงเมือง ศาลหลักเมือง วัดพระแก้ว วัดมะม่วงแก้มแดง และวัดพระเจ้าเข้ากาต
- โบราณสถานที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23 จำนวน 2 แห่ง คือ วัดหนองผำ และวัดภูบวกภู

2) การเปิดมุมมองสู่จุดหมายที่สำคัญ

- การเปิดมุมมองให้เห็นแนวคูน้ำ – คันดิน (กำแพงเมือง) เส้นทางสัญจร ทั้งทางเดินเท้าและเส้นทางจักรยานมีการเลาะเลียบบไปตามแนวคูน้ำ – คันดิน เปิดมุมมองเป็นสนามหญ้าโล่งให้เห็นแนวกำแพงอิฐ ในส่วนที่ไม่มีแนวกำแพงอิฐหลงเหลือให้เห็น สื่อความหมายด้วยการบูรณะแนวคูคันดินเดิมให้ชัดเจนขึ้นเป็นเนินหญ้าและแนวต้นไม้ ให้ความรู้ถึงแนวคูเมืองเวียงลอ
- การเปิดมุมมองให้เห็นแม่น้ำอิง แม่น้ำอิงนั้นมีความสวยงามตามธรรมชาติ และเป็นจุดหมายที่สำคัญในโบราณสถานเวียงลอ มีแนวเส้นทางสัญจรที่เป็นทางเดินเท้าและเส้นทางจักรยานเลียบบไปตามแนวแม่น้ำ และมีพื้นที่ริมน้ำสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน จากแนวคิดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่กำหนดให้ระยะ 50 เมตร ริมน้ำอิงเป็นพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- การเปิดมุมมองให้เห็นพื้นที่นาข้าว จากแนวคิดการใช้ประโยชน์ที่ดินที่กำหนดให้การใช้ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรมอยู่นอกแนวกำแพงเมืองเพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่โบราณสถาน ทั้งนี้พื้นที่นาข้าวถือว่าเป็นวิถีชีวิตของชุมชน เป็นวิถีชีวิตที่ต้องเกิดขึ้น ณ บริเวณนี้ด้วย

ความเหมาะสมของสภาพทางภูมิศาสตร์ จึงมีแนวคิดที่จะเปิดมุมมองจากเส้นทางสัญจรให้เห็นพื้นที่นาข้าวนอกกำแพงเมือง ช่วยในการสื่อความหมายให้รับรู้ถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบและวิถีชีวิตท้องถิ่นของคนในพื้นที่

- การใช้แนวต้นไม้ช่วยนำสายตา เดิมในพื้นที่โบราณสถานเวียงลอนนั้นไม่มีต้นไม้อยู่เลย เพื่อให้เกิดการรับรู้ในการเข้าสู่พื้นที่โบราณสถานแต่ละแห่ง จึงมีแนวคิดให้ปลูกต้นไม้เป็นแนวไปตามเส้นทางสัญจรทั้งทางเท้าและทางจักรยาน ให้เกิดความต่อเนื่องเชื่อมโยงกันระหว่างโบราณสถานแต่ละแห่ง นอกจากนี้ยังช่วยให้ร่มเงาและภูมิทัศน์ที่สวยงามแก่เส้นทางสัญจรด้วย

5.5.3 การใช้พืชพรรณในงานภูมิทัศน์

การเลือกใช้พรรณไม้ โดยพิจารณาจากการใช้สอยเป็นหลัก สำหรับพรรณไม้ที่เสนอให้ใช้ในงานภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงลอนนั้น แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

- 1) พรรณไม้บริเวณพื้นที่อนุรักษโบราณสถาน หรือพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ข้อควรคำนึงถึงลำดับแรกของการเลือกใช้ต้นไม้บริเวณนี้ คือ รากต้นไม้ต้องไม่ชอนไชกัดแวงโบราณสถาน
- 2) กลุ่มไม้คลุมดิน ยึดเกาะหน้าดิน ป้องกันการพังทลายของตลิ่ง ควรพิจารณาไม้เลื้อยคลุมดินที่เกิดเองในพื้นที่ตามธรรมชาติ และอาจถูกมองข้ามว่าเป็นวัชพืช มักเป็นพืชที่ทนทานต่อน้ำท่วมเป็นครั้งคราวได้ มีเหง้าหน่อและใบसानแน่นทนต่อการชะล้างของน้ำ เช่น หญ้าแฝก หญ้าแกมบา ถั่วดาบ ถั่วพุ่ม หญ้ารงนก หญ้าแพรก หญ้าขจรจบ เป็นต้น⁶
- 3) กลุ่มไม้ยืนต้นทั่วไป พิจารณาเลือกใช้ไม้ยืนต้นที่เป็นพรรณไม้ในท้องถิ่นสามารถเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่โบราณสถานเวียงลอน และพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ สัก ประดู่ป่า จามจุรี ชิงชัน ชีเหล็ก ทองกวาว หรือต้นสารภีซึ่งเป็นต้นไม้ประจำจังหวัดพะเยา นอกจากนี้การเลือกใช้ต้นไม้อาจใช้แนวคิดในการ

⁶นิพนธ์ ตั้งธรรม, การควบคุมการชะล้างพังทลายของดิน(กรุงเทพฯ: ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527).

พัฒนาพื้นที่ให้เป็น “สวนป่า” นอกจากจะเป็นการเป็นพื้นที่สีเขียว เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังสามารถนำไม้มาใช้ประโยชน์ในการก่อสร้าง หรือซ่อมแซมอาคารโบราณสถานในอนาคตได้ ในการปลูกสวนป่า ต้องคำนึงถึงระยะปลูก โดยระยะปลูกที่เหมาะสมช่วยให้ไม้เจริญเติบโตได้ดี มีลำต้นเปลาตรง ได้ไม้คุณภาพดีนำมาแปรรูป สามารถใช้ประโยชน์ได้ภายในระยะเวลาประมาณ 20 ปี⁷ ระยะปลูกที่เหมาะสมแสดงได้ดังตาราง 5-2

ตารางที่ 5-2 ระยะปลูกที่เหมาะสมสำหรับพันธุ์ไม้ป่าบางชนิด

ชนิดพันธุ์ไม้	ชื่อวิทยาศาสตร์	ระยะปลูกที่เหมาะสม(เมตร)
ไม้สัก*	<i>Tectona grandis</i> Linn.f.	3x3 หรือ 4x2
ยางนา	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb.	4x4
ตะเคียนทอง	<i>Hopea odorata</i> Roxb.	4x4
ไม้รัง*	<i>Shorea siamensis</i> Miq.	3x4
ไม้ประดู่*	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz syn. <i>P.pavifolius</i> Pierre	2x4 หรือ 4x4
ไม้พะยุง	<i>Dalbergia cochinchinensis</i> Pierre	2x2 หรือ 2x3
ไม้ชิงชัน*	<i>Dalbergia oliveri</i> gamble	2x8 หรือ 4x4
ไม้แดง	<i>Xylia xylocarpa</i> Taub var. <i>kerrii</i> Nielson	2x4 หรือ 4x4 หรือ 2x8
ไม้มะค่าโมง	<i>Azalia xylocarpa</i> Craib	4x4
ไม้สะเดา	<i>Azadirachta indica</i> A.Juss. var. <i>Siamensis</i> Valetton	2x4 หรือ 4x4
ไม้เลื้อย	<i>Melia azedarach</i> Linn.	3x3 หรือ 4x4

หมายเหตุ * = พันธุ์ไม้ที่พบในบริเวณโบราณสถานเวียงลอม

ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

⁷ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 2 แนวคิดและหลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูเมืองเก่า(กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 56.

5.6 แนวคิดในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว

5.6.1 ทางบก

สามารถเข้าถึงโบราณสถานเวียงลอได้จาก 2 เส้นทาง พัฒนาลิ่งอำนวยความสะดวก สะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวเพิ่มเติม (ศูนย์ข้อมูล จุดจอดรถจักรยาน รถบริการนำเที่ยว หรือรถม้า) และพื้นที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยว เพื่อควบคุมจำนวนยานพาหนะในพื้นที่เนื่องจากการขาดคันโบราณสถานยังไม่เสร็จสมบูรณ์ โดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณที่เป็นทางเข้าหลักในปัจจุบัน 2 จุด ได้แก่

- ทางฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง ถนน รพช.บ้านน้ำจุน – ศรีเมืองชุม เริ่มต้นที่วัดพระธาตุศรีปิงเมือง เป็นทางเข้าหลักในปัจจุบันที่มีการตั้งศูนย์ศึกษาข้อมูลเวียงลออยู่แล้ว
- ทางฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง ทางหลวงหมายเลข 1126 (จุน – ป่าแดด) เริ่มต้นที่วัดพระธาตุหนองห้า เป็นเส้นทางหลักสำหรับผู้ที่เดินทางมาจากทาง อ.ป่าแดด จ.เชียงราย จะเข้าถึงวัดพระธาตุหนองห้าก่อน แต่พื้นที่บริเวณนี้ยังขาดความชัดเจนของการเป็นจุดเริ่มต้นเข้าสู่โบราณสถานเวียงลอ จึงเสนอให้จัดทำศูนย์ข้อมูลย่อย หรืออาจปรับปรุงให้ใช้ประโยชน์ร่วมกับอาคารของหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่มีอยู่เดิม พร้อมทั้งจัดเตรียมพื้นที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยว มีบริการรถนำเที่ยว รถม้า และจักรยาน นอกจากนี้ยังได้มีแนวคิดในการเชื่อมโยงโบราณสถานวัดพระธาตุหนองห้ากับวัดพระธาตุนูนาคด้วยเส้นทางสัญจรภายในเลียบบไปตามแม่น้ำอิง (เก่า) แทนการใช้ทางหลวงหมายเลข 1126 (จุน-ป่าแดด) ที่ยานพาหนะใช้ความเร็วสูงและอาจก่อให้เกิดอันตรายได้

5.6.2 ทางน้ำ

ปัจจุบันนักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะสามารถติดต่อใช้บริการนำเที่ยวโดยแพขนานยนต์ล่องไปตามลำน้ำอิง แต่ด้วยลักษณะของตลิ่งแม่น้ำอิงที่สูงโบราณสถานเป็นส่วนฐานของอาคารที่มีความสูงไม่มาก ทำให้ไม่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนจากระยะไกล การเที่ยวชมทางน้ำจึงไม่เหมาะสมในการถ่ายทอดเนื้อหาที่เกี่ยวกับตัวโบราณสถานนัก แต่แม่น้ำอิงนั้นยังคงมีความสวยงามของธรรมชาติ มีเรื่องราวของวิถีชีวิตริมน้ำ เช่น การทำประมงพื้นบ้าน

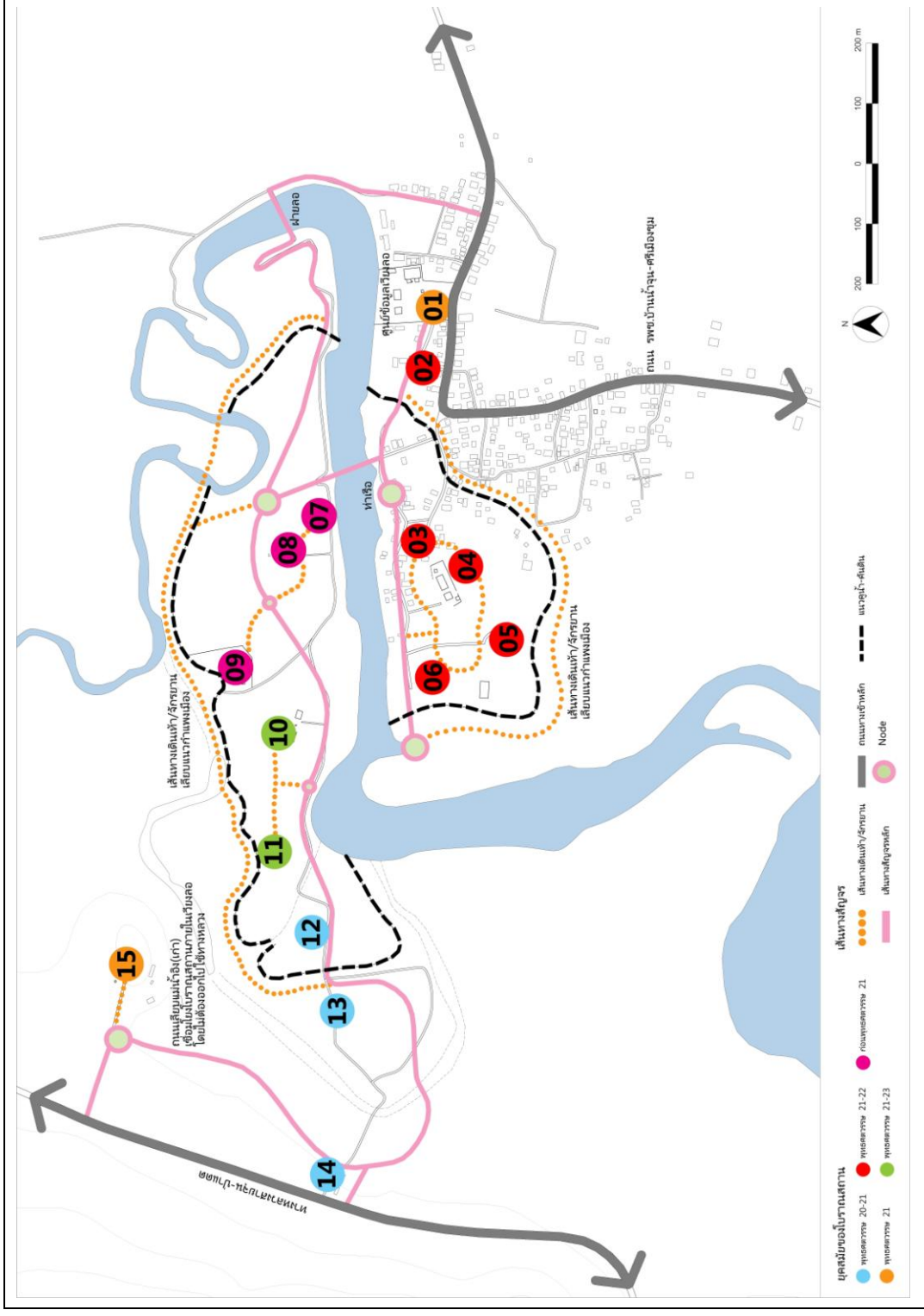
การเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดหลายชนิด ที่สามารถส่งเสริมให้เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมในการท่องเที่ยวโบราณสถานเวียงลอได้ จึงเสนอให้จัดพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยวที่ขึ้นลงแพขนานยนต์ หรือเรือนำเที่ยวให้เป็นสัดส่วน

ภาพที่ 5-6 ปัจจุบันนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มทัศนศึกษาและชมรมจักรยาน

ภาพที่ 5-7 (ซ้าย) แพขนานยนต์ และ(ขวา) ทัศนียภาพที่ยังคงความเป็นธรรมชาติของแม่น้ำอิง

แผนผัง 5-3 แสดงแนวความคิดการจัดเส้นทางเข้าชมโบราณสถานเวียงลอ

5.8 ผังแสดงแนวคิดในการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอ (Conceptual Plan)

จากแนวคิดต่างๆที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งแนวคิดในการป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำท่วม, การป้องกันกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง, การใช้ที่ดิน, การปรับปรุงและพัฒนาสภาพภูมิทัศน์, การพัฒนาอาคารและองค์ประกอบต่างๆ, การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว และแนวคิดในการสื่อความหมายทางด้านกายภาพ สามารถพัฒนาเป็นผังแนวคิดในการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอ (Conceptual Plan) โดยแบ่งเขตการใช้ที่ดินออกเป็น 6 เขต ดังตาราง

ตารางที่ 5-3 เขตการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอ

เขต	การใช้ที่ดิน	แนวทางการพัฒนาพื้นที่
เขตที่ 1 ศูนย์บริการ นักท่องเที่ยว	1.1 ศูนย์ข้อมูลเวียงลอ เป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิม ตั้งอยู่ในพื้นที่วัดพระธาตุศรีปิงเมือง เข้าถึงได้จากถนน รพช.บ้านน้ำจุ่น-ศรีเมืองชุม	<ul style="list-style-type: none"> - ที่จอดรถ ปัจจุบันนักท่องเที่ยวใช้ลานทรายในวัด(อยู่ใกล้เจดีย์และวิหารที่เป็นโบราณสถานสำคัญ) เป็นที่จอดรถ จึงควรจัดเตรียมพื้นที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวให้เป็นสัดส่วน - จุดจอดรถจักรยาน, รถบริการนักท่องเที่ยว, สามล้อถีบ, รถม้า - ร้านค้า และร้านจำหน่ายของที่ระลึก ควบคุมการขายตัวของกิจการ การค้า และการบริการ ภายในพื้นที่
	1.2 ศูนย์ข้อมูลย่อย เป็นศูนย์ข้อมูลที่เสนอให้มีการจัดทำเพิ่ม บริเวณวัดพระธาตุหนองห้า ซึ่งเป็นเส้นทางหลักในการเข้าถึงอีกเส้นทางหนึ่ง จากทางหลวงหมายเลข 1126	<ul style="list-style-type: none"> - ปัจจุบันในบริเวณวัดพระธาตุหนองห้า เป็นที่ตั้งของหน่วยควบคุมพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทับพญาลอ จึงควรพิจารณาการใช้ประโยชน์ร่วมกัน หากไม่สามารถโยกย้ายที่ตั้งหน่วยควบคุมฯได้ - จุดจอดรถจักรยาน, รถบริการนักท่องเที่ยว - ร้านค้า และร้านจำหน่ายของที่ระลึก ควบคุมการขายตัวของกิจการ การค้า และการบริการ ภายในพื้นที่

ตารางที่ 5-3 เขตการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอ (ต่อ)

เขต	การใช้ที่ดิน	แนวทางการพัฒนาพื้นที่
เขตที่ 2 เขตอนุรักษ์ โบราณสถาน	2.1 โบราณสถานแต่ละแห่ง ระยะถอยร่นโดยรอบโบราณสถานอย่าง น้อย 20 เมตร*	<ul style="list-style-type: none"> - ห้ามมิให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอื่น ยกเว้น เพื่อ ความมั่นคง ของโบราณสถานเท่านั้น - กำหนดให้เป็นพื้นที่เปิดโล่ง มองเห็นโบราณสถานได้ชัดเจน ไม่มีสิ่งกีดขวาง เป็นพื้นที่ฉนวนเพื่อความมั่นคงตัวโบราณสถาน
	2.2 แนวคูน้ำ – คันดิน ระยะถอยร่นจากแนวคูน้ำ-คันดินทั้ง 2 ฝั่ง อย่างน้อย 6 เมตร**	<ul style="list-style-type: none"> - พื้นฟูแนวคูน้ำ-คันดิน เพื่อใช้ประโยชน์ในการระบายน้ำและป้องกันปัญหาน้ำท่วม - กำหนดเป็นเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ห้ามมิให้มีการก่อสร้างอาคาร เพื่อรักษาบรรยากาศของโบราณสถาน - พัฒนาเส้นทางเท้า ทางจักรยานเลียบบแนวคูน้ำ-คันดิน เป็นพื้นที่กันชนให้โบราณสถานป้องกันการรุกรานจากชุมชนหรือพื้นที่เกษตรกรรม

*ระยะถอยร่นโดยรอบโบราณสถานอย่างน้อย 20 เมตร จากกรณีศึกษาเวียงกุมกาม กำหนดให้พื้นที่ในระยะ 20 เมตร จากขอบเขตโบราณสถานที่ได้กำหนดไว้โดยกรมศิลปากร เป็นพื้นที่เปิดโล่ง เป็นฉนวนป้องกันโบราณสถาน

**ระยะถอยร่นจากแนวคูน้ำ-คันดินทั้ง 2 ฝั่งอย่างน้อย 6 เมตร จากกฎกระทรวง ฉบับที่ 55 (พ.ศ. 2543) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 กำหนดถ้าแหล่งน้ำสาธารณะกว้างน้อยกว่า 10 เมตร ต้องร่นแนวอาคารให้ห่างจากเขตแหล่งน้ำสาธารณะนั้นไม่น้อยกว่า 3 เมตร (แนวคูเมืองเวียงลอกว้าง 6-8 เมตร) จึงเลือกใช้ระยะจากกรณีศึกษาเวียงกุมกาม กำหนดให้พื้นที่ในระยะทาง 6 เมตร จากแนวเขตคูน้ำลำคลองทั้งสองฝั่ง เป็นเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 5-3 เขตการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอ (ต่อ)

เขต	การใช้ที่ดิน	แนวทางการพัฒนาพื้นที่
เขตที่ 3 ป่าไม้	3.1 พื้นที่ป่าสงวน พื้นที่ป่าสงวนที่มีอยู่เดิม ได้แก่ ป่าสงวนบน ดอยจิกจ้อง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของ โบราณสถานเวียงลอ	- ห้ามมิให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภท อื่นรวมทั้งมิให้ทำการตัดไม้ เพื่อรักษาป่า ที่ช่วยดูดซับน้ำ และป้องกันการพังทลาย ของหน้าดิน เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความ ลาดชัน
	3.2 พื้นที่ป่าอนุรักษ์ลำน้ำอิง พื้นที่จากริมฝั่งลำน้ำอิงทั้งสองฝั่ง ในระยะ 100-200 เมตร*	- พื้นฟูสภาพป่าไม้ริมน้ำอิง เพื่อประโยชน์ ในการป้องกันปัญหาการกัดเซาะ พังทลายของตลิ่ง และชะลอการตื่นเขิน ของลำน้ำจากการทับถมของตะกอนที่ชะ ล้างมาจากพื้นที่นาข้าว - กำหนดให้บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่า สงวนต่อเนื่องจากแนวป่าสงวนเดิม สร้าง ความต่อเนื่องของระบบนิเวศ - พัฒนาเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เลียบ แนวคูเมือง เพื่อศึกษาเรื่องพันธุไม้ และ ระบบนิเวศแหล่งน้ำได้ในอนาคต
	3.3 พื้นที่สวนป่า	- กำหนดเป็นเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประเภทพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการ รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม สามารถใช้ ประโยชน์ในการพักผ่อนหย่อนใจ - เชื้อประโยชน์ต่อโบราณสถานและชุมชน โดยสามารถตัดไม้มาใช้ประโยชน์ในการ ก่อสร้างหรือซ่อมแซมอาคารต่างๆ โดย ต้องมีการปลูกทดแทน

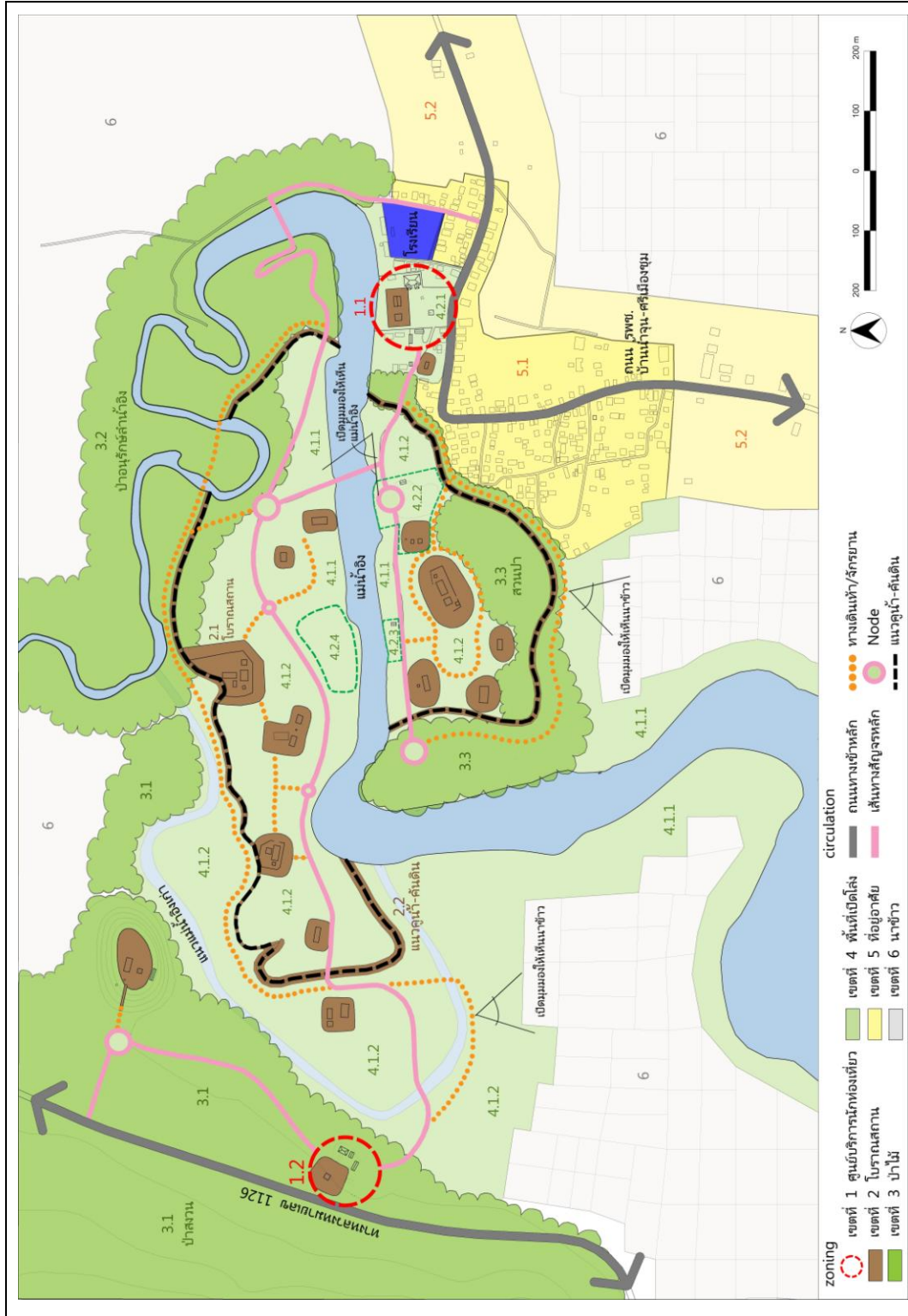
*บริเวณดังกล่าวมีการกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง จึงกำหนดพื้นที่จากริมฝั่งลำน้ำอิงทั้งสองฝั่งในระยะ 100-200 เมตร
จากระยะที่กำหนดไว้อย่างน้อย 50 เมตร เพื่อประโยชน์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา

ตารางที่ 5-3 เขตการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอ (ต่อ)

เขต	การใช้ที่ดิน	แนวทางการพัฒนาพื้นที่
เขตที่ 4 พื้นที่เปิดโล่ง	<p>4.1 พื้นที่เปิดโล่งเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม</p> <p>4.1.1 พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำอิงทั้งสองฝั่ง ภายในระยะ 50 เมตร</p> <p>4.1.2 พื้นที่โล่งอื่นๆ</p>	<p>- ริมฝั่งแม่น้ำอิงทั้งสองฝั่ง ภายในระยะ 50 เมตร กำหนดเป็นเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ห้ามมิให้มีการก่อสร้างอาคารในระยะ 20 เมตรจากริมฝั่งแม่น้ำ เพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อมธรรมชาติริมน้ำ ป้องกันการพังทลายของตลิ่ง เป็นพื้นที่ฉนวนจากพื้นที่เกษตรกรรม</p>
	<p>4.2 พื้นที่กิจกรรม</p> <p>4.2.1 วัดพระธาตุศรีปิงเมือง</p> <p>4.2.2 ศาลหลักเมือง</p> <p>4.2.3 ดงหอย (หอยเลื้อบ้าน, หอยผีบ้าน)</p> <p>4.2.4 พื้นที่พัฒนาริมฝั่งแม่น้ำอิง</p>	<p>- วัดพระธาตุศรีปิงเมือง : อนุรักษ์ลานทรายภายในวัดพระธาตุศรีปิงเมืองเอาไว้เพื่อประโยชน์ในระยะยาวน้ำและป้องกันความชื้นที่จะทำลายโบราณสถาน ไม่ให้มีการนำรถมาจอดในพื้นที่บริเวณลานทราย</p> <p>- ศาลหลักเมือง : พัฒนาพื้นที่เปิดโล่งหน้าศาลหลักเมือง เป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมของศาลหลักเมืองและทำเรือ เปิดมุมมองให้รู้สึกถึงความเป็นใจกลางเมือง</p> <p>- ดงหอย : อนุรักษ์พื้นที่ดงหอย ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญทางความเชื่อเรื่องผีของชุมชนในปัจจุบัน ให้คงความร่มรื่น</p> <p>- พื้นที่พัฒนาริมฝั่งแม่น้ำอิง : พัฒนาเป็นพื้นที่สวนสาธารณะ เป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมนันทนาการและอื่นๆของประชาชน</p>

ตารางที่ 5-3 เขตการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอ (ต่อ)

เขต	การใช้ที่ดิน	แนวทางการพัฒนาพื้นที่
เขตที่ 5 ที่อยู่อาศัย	5.1 ที่อยู่อาศัยที่มีอยู่เดิม จำนวนทั้งสิ้น 312 ครัวเรือน ประมาณ 20 ครัวเรือน ในแนวคูเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - ควบคุมความหนาแน่นไว้เท่าเดิม หากชุมชนจะมีการขยายตัวให้ขยายตัวไปยังพื้นที่ 5.2 - ควบคุมความสูงไม่เกิน 2 ชั้น ควบคุมขนาด รูปแบบ การใช้วัสดุ ผนัง พื้น หลังคา สี สัน ของอาคาร รวมทั้งป้ายโฆษณาและประกาศต่างๆ
	5.2 ที่อยู่อาศัย(พัฒนา) พื้นที่นอกเขตที่ 5.1 ไปตามแนวถนน	<ul style="list-style-type: none"> - เนื่องจากผังเมืองรวมพะเยากำหนดให้เป็นที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม การใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อกิจการอื่นให้ใช้ได้ไม่เกินร้อยละ 5 - ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมหรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม การอยู่อาศัย ซึ่งมีไซอาคารสูง (เกิน 23 เมตร) - กำหนดระยะถอยร่น ระหว่างอาคารกับเส้นทางสัญจร เพื่อเพิ่มพื้นที่โล่งข้างถนน เพื่อความปลอดภัยและใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์
เขตที่ 6 พื้นที่ เกษตรกรรม	นาข้าว กำหนดให้อยู่นอกแนวคูเมืองเพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่โบราณสถาน	<ul style="list-style-type: none"> - รักษาพื้นที่นาข้าวซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ คงวิถีชีวิตของชุมชนเอาไว้ และเป็น การช่วยเสริมสร้างบรรยากาศที่ดีให้แก่โบราณสถาน - เพื่อรักษาสภาพแวดล้อม รวมทั้งระบบนิเวศที่ดีของลำน้ำอิง ควรมีระยะถอยร่นจากลำน้ำอิงทั้งสองฝั่งอย่างน้อย 50 เมตร

การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเรียงล่อ จ.พะเยา

แผนผัง 5-4 ผังแสดงแนวคิดในการใช้พื้นที่โบราณสถานเรียงล่อ

5.9 บทสรุป

โบราณสถานเวียงลอนนั้นมีศักยภาพในการพัฒนาทั้งในแง่ของ ความมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รวมถึงศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา ซึ่งปัจจุบันโบราณสถานเวียงลอนนั้นยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากรจึงยังไม่มีแผนพัฒนาที่เป็นรูปธรรม ทำให้เสี่ยงต่อการถูกคุกคามจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ รวมถึงการพัฒนาไปอย่างไร้ทิศทาง และเนื่องจากเวียงลอนนั้นมีคุณค่าด้วยตัวเองจากทั้งโบราณสถานและแหล่งที่ตั้ง อีกทั้งการขุดค้นที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ดังนั้นจึงต้องทำการศึกษาในระดับภาพรวมของพื้นที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยที่ควรต้องนำมาพิจารณาก่อนที่จะนำไปสู่กระบวนการวางแผนและวางผังบริเวณโบราณสถาน จากการศึกษาสรุปได้ว่าการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงลอน ควรให้ความสำคัญกับสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

5.9.1 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น การเปลี่ยนแปลงเส้นทางของแม่น้ำอิง, การกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง เพื่อเลือกแนวทางในการป้องกันและแก้ไขที่เหมาะสม สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของพื้นที่

5.9.2 การใช้ที่ดินโดยรอบ การขยายตัวของชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโดยรอบโบราณสถานในอนาคต (เช่น การกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน, ระยะเวลาถอนจากแม่น้ำ ชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม)

5.9.3 การระบายน้ำของพื้นที่ มีผลเชื่อมโยงกับการวางแผนการใช้ที่ดิน, การจัดระบบระบายน้ำในพื้นที่ สามารถป้องกันอันตรายและความเสียหายจากภัยธรรมชาติที่มีต่อโบราณสถานเวียงลอนและชุมชน

5.9.4 ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ เช่น แนวคูน้ำ – คันดิน, การเลือกใช้พืชพรรณ หรือวัสดุที่เหมาะสม เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิทัศน์พื้นที่โบราณสถานที่ยังเสริมคุณค่าของโบราณสถานให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต

5.9.5 การสื่อความหมาย โดยการนำเสนอสามารถทำได้หลายวิธี ซึ่งนอกจากการใช้ป้ายสื่อความหมาย การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ การนำเที่ยว การบรรยาย หรือการใช้สื่อมัลติมีเดียแล้ว การสื่อความหมายควรมาจากการให้ความสนใจกับที่ตั้งและบริบทด้วย เช่น สภาพภูมิศาสตร์ สภาพภูมิทัศน์โดยรอบ สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เพราะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับความสำคัญทางวัฒนธรรมแหล่งโบราณสถาน จึงต้องมีการศึกษาทุกแง่มุมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างความประทับใจและความเข้าใจในคุณค่าของโบราณสถาน

จากแผนผัง 5-5 สรุปปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงล่อ ที่มีความจำเป็นต้องมีการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหามีก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานในระดับรายละเอียด โดยปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภูมิทัศน์โบราณสถานนั้นมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 4 ปัจจัย ดังนี้

- 1) การเปลี่ยนเส้นทางของแม่น้ำอิงจากเดิมมาไหลผ่านกลางเมือง ส่งผลให้เวียงล่อเกิดปัญหาน้ำท่วม แนวทางการป้องกันและแก้ไขทำได้โดยการอนุรักษ์และฟื้นฟูองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการระบายน้ำและการป้องกันปัญหาน้ำท่วมของเวียงล่อ ได้แก่ แนวแม่น้ำอิงเก่าและแม่น้ำอิงในปัจจุบัน, แนวคูน้ำ-คันดินรอบเวียงที่ถูกรुकูล้ำจากพื้นที่เกษตรกรรม ชุมชน หรือมีสภาพตื้นเขิน และแนวคันดินรับน้ำ
- 2) การกัดเซาะพังทลายของตลิ่ง สืบเนื่องจากการที่แม่น้ำอิงเปลี่ยนเส้นทางมาไหลผ่านกลางเมือง ส่งผลให้แนวคูน้ำ-คันดิน บางส่วนถูกน้ำกัดเซาะหายไป และพระธาตุศรีปิงเมืองซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญของเวียงล่อเกิดการทรุดตัว จึงใช้แนวคิดของพื้นที่ฉนวนริมฝั่งน้ำ (Riparian Buffers) ร่วมกับเทคนิคทางวิศวกรรมชีวภาพของดิน (Soil Bioengineering) เพื่อให้มีพื้นที่ให้รากของต้นไม้ช่วยยึดเกาะหน้าดิน เป็นเสริมความมั่นคงแข็งแรงให้ตลิ่งด้วยวิธีการที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติของแม่น้ำอิง
- 3) พื้นที่เกษตรกรรมรुकูล้ำโบราณสถาน ทำให้โบราณสถานหลายแห่งได้รับความเสียหายจากการไถกลบและการเผาถางพื้นที่เพื่อทำนาและสวนผลไม้ จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน ห้ามมิให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอื่นยกเว้นเพื่อความมั่นคงของโบราณสถานเท่านั้น จึงกำหนดเป็นเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพื้นที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันมิให้โบราณสถานถูกทำลายเสื่อมสภาพ
- 4) ชุมชนรुकูล้ำโบราณสถาน การสร้างบ้านเรือนคร่อมทับแนวคูน้ำ-คันดิน ส่งผลให้แนวคูน้ำ-คันดิน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ที่ใช้แสดงขอบเขตเมืองนั้นสูญหาย หรือมีสภาพตื้นเขินจนไม่สามารถรับรู้ถึงขอบเขตของเวียงล่อในอดีต จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณแนวคูน้ำ-คันดินเป็นเขตอนุรักษ์ที่ไม่อนุญาตให้มีการก่อสร้าง รวมทั้งฟื้นฟูแนวคูน้ำ-คันดิน เพื่อให้เกิดการรับรู้ขอบเขตของเมือง และเพื่อใช้ประโยชน์ในการป้องกันปัญหาน้ำท่วม

5.10 ข้อเสนอแนะ

แนวคิดในการพัฒนาภูมิทัศน์และผังแสดงแนวความคิดในการใช้พื้นที่โบราณสถานเวียงลอ ที่นำเสนอในวิทยานิพนธ์นี้เป็นเพียงแนวทางหนึ่งที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเวลาที่มีการขุดค้นโบราณสถานยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ดังนั้นในการนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่จริง จึงต้องการการศึกษาในระดับที่ลึกกว่า และให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาภูมิทัศน์โบราณสถานเวียงลอในขั้นต่อไปหลังการขุดค้นเสร็จสิ้นแล้วนั้น จำเป็นต้องมีการออกแบบวางผังบริเวณเฉพาะพื้นที่ การจัดทำแนวทางการออกแบบรายละเอียดรูปแบบ รูปร่างลักษณะภายนอก วัสดุ สี สัน องค์ประกอบของงานภูมิทัศน์ รวมทั้งการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองโบราณเวียงลอเพิ่มเติม เพราะในปัจจุบันข้อมูลในด้านดังกล่าวมีค่อนข้างน้อย และพื้นที่เพียงบางส่วนเท่านั้นที่ได้ทำการขุดสำรวจ ซึ่งการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์จะช่วยส่งเสริมศักยภาพในการอนุรักษ์และสื่อความหมายให้เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดพะเยา. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.

คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. 2538. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี. เชียงใหม่: โรงพิมพ์เมือง.

จังหวัดพะเยา. แหล่งท่องเที่ยว [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา: <http://www.visitphayao.com/th> [6 มิถุนายน 2554]

ทรัพยากรธรณี, กรม. แผนที่ธรณีวิทยาจังหวัดพะเยา [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: http://www.dmr.go.th/ewt_news.php?nid=8880 [10 มกราคม 2555]

ทิวา ศุภจรรยา. ชุมชนโบราณในเมืองไทยจากหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศ. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน 15 (2534)

เทศบาลตำบลเวียงลอ. 2554. ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลเวียงลอ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.tedsabanwianglor.com> [5 เมษายน 2554]

นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์. 2539. ภูมิศาสตร์กายภาพภาคเหนือของประเทศไทย. สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นิพนธ์ ตั้งธรรม. 2527. การควบคุมการชะล้างพังทลายของดิน. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

บริษัท ปรียะธุรกิจ จำกัด. 2547. รายงานเบื้องต้น งานขุดแต่งโบราณสถานเวียงลอ ตำบลล่อ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา เสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลล่อ และสำนักศิลปากรที่ 7 น่าน สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่.

ประเสริฐ ณ นคร. 2534. จารึกล้านนา ภาค 1 เล่ม 1: จารึกจากจังหวัดเชียงราย น่าน พะเยา แพร่.

โครงการวิจัย: การปริวรรตและชำระจารึกล้านนา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

ผู้อำนวยการ ศูนย์ปฏิบัติการพัฒนาที่ดินโครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่. การพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ใน เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, หน้า 3. 12-15 ธันวาคม 2543 ณ โรงแรมเวียงอินทร์ จังหวัดเชียงราย, 2553.

พัฒนาที่ดิน, กรม. 2554. ภูมิสารสนเทศดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.idd.go.th/gisweb/> [10 มกราคม 2555]

โยธาธิการและผังเมือง, กรม. 2548. รายงานการศึกษาฉบับสุดท้าย : โครงการวางและจัดทำผังพื้นที่เฉพาะเมืองโบราณเวียงกุมกาม จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: ปัญญา คอนซัลแตนท์.

รัตนา อินทียโกเศศ. 2554. ห้องเรียนรู้ท้องถิ่น (พะเยา, จุน, เวียงลอ และภูมิปัญญาท้องถิ่น)

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.rerk.net> [6 มิถุนายน 2554]

วสุ โปษะนันท์. ลักษณะแห่งการก่อสร้าง สิ่งบ่งชี้ความเป็นโบราณสถาน [ออนไลน์]. 2552.

แหล่งที่มา: <http://vasuposh.blogspot.com/2009/03/i.html> [8 พฤษภาคม 2555]

วัฒนธรรม, กระทรวง. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: <http://www.m-culture.go.th> [6 มิถุนายน 2554]

ศุภัชญา ปรัชญาคุปต์. 2552. แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์เวียงเจ็ดลิน เพื่อการอนุรักษ์และการ

ท่องเที่ยว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2554. ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์

พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2554. ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์

พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 2 แนวคิดและหลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูเมืองเก่า. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักชลประทานที่ 2 กรมชลประทาน. 2552. คู่มือการจัดทำแผนที่น้ำท่วมเพื่อใช้ในการเตือนภัยน้ำท่วม. ลำปาง: ลำปางบรรณกิจพริ้นติ้ง.

สิริวิมล สมจิตร. 2545. การอนุรักษ์และพัฒนาเวียงพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง.

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวีณา นิยมคำ. 2547. ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเวียงล่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม.

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

หวั่นโบราณสถานเวียงล่อถูกน้ำเซาะ. ข่าวสด (24 สิงหาคม 2554) : 29.

ภาษาอังกฤษ

Historic Scotland. 2007. The Antonine Wall Management Plan 2007-2012. Edinburgh: Historic Scotland.

Iowa Department of Natural Resources. 2006. How to control streambank erosion. Kansas: U.S. Department of Agriculture.

The Australia ICOMOS. 1999. The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance (The Burra Charter). New South Wales: Australia ICOMOS Inc International Council of Monuments and Sites.

The ICOMOS. 1964. International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter). IInd International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments.

The ICOMOS. 1987. Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas (Washington Charter). Adopted by ICOMOS General Assembly in Washington.

The ICOMOS. 1990. Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage. Prepared by the International Committee for the Management of Archaeological Heritage (ICAHM) an approved by General Assembly in Lausanne.

The ICOMOS. 1999. Charter of the Built Vernacular Heritage. Ratified by the ICOMOS 12th General Assembly.

The ICOMOS. 1999. International Cultural Tourism Charter Managing Tourism at Places of Heritage Significance. Adopted by ICOMOS General Assembly in Mexico.

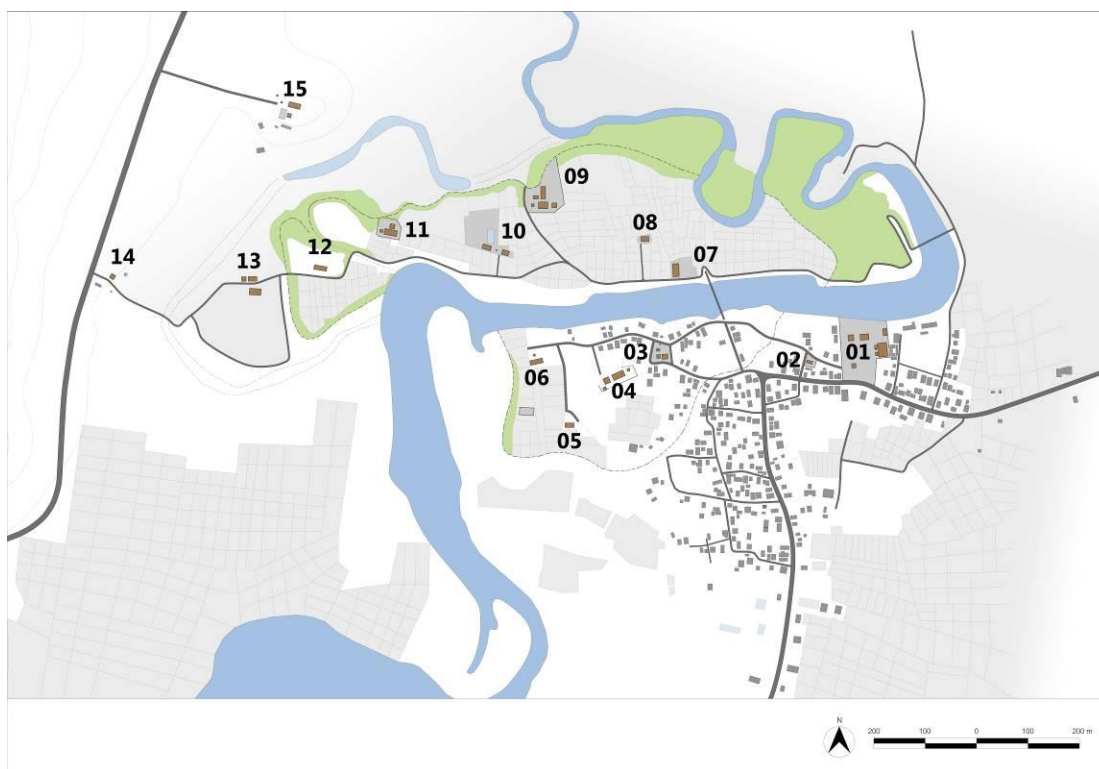
The ICOMOS. 2007. Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites. ICOMOS International Scientific Committee on Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
สภาพโบราณสถานในปัจจุบัน

จากการสำรวจพื้นที่ภาคสนาม สามารถแบ่งกลุ่มของโบราณสถานออกตามสภาพภูมิประเทศที่มีแม่น้ำอิงไหลผ่านกลางออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ 1) กลุ่มโบราณสถานฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง และ 2) กลุ่มโบราณสถานฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง ซึ่งในแต่ละกลุ่มประกอบด้วยรายชื่อโบราณสถาน (เรียงตามลำดับของการเข้าถึงในการสำรวจ) ดังต่อไปนี้

กลุ่มโบราณสถานฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง	กลุ่มโบราณสถานฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง
01 วัดพระธาตุศรีปังเมือง	07 วัดสารภี
02 กู่ศรีปังเมือง	08 กู่เกือกม้า
03 ศาลหลักเมือง	09 วัดศรีชุม
04 กู่พระแก้ว	10 วัดหนองผำ
05 วัดมะม่วงแก้มแดง	11 วัดกู่บวกกู่
06 วัดพระเจ้าเข้ากาต	12 วัดเวียงป่าสัก
	13 วัดท่าแฉะ
	14 วัดพระธาตุหนองห้า
	15 วัดพระธาตุบุญนาค

แสดงตำแหน่งของโบราณสถานภายในเชียงใหม่

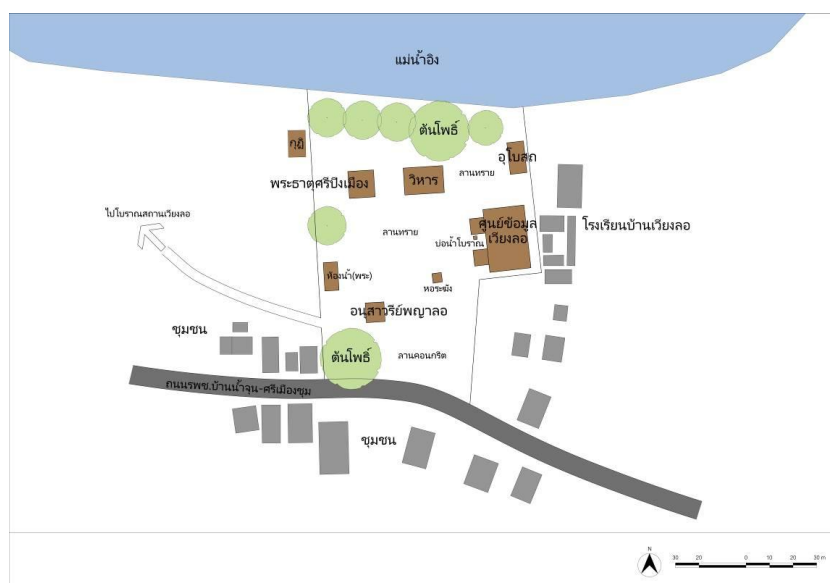
โดยฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง (เขตตำบลล่อ) พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชุมชน และมีการทำนาข้าว บริเวณพื้นที่รอบนอกชุมชน โบราณสถานที่พบในฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิงจึงเป็นโบราณสถานที่แทรกตัวอยู่ในชุมชนเสียส่วนใหญ่ มีเพียง 3 แห่งที่อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม คือ กู่พระแก้ว, วัดมะม่วงแก้มแดง และวัดพระเจ้าเข้ากาด ส่วนพื้นที่ในฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง (เขตตำบลหงส์หิน) พื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่ทำนาข้าวที่ห่างไกลจากตัวชุมชนของตำบลหงส์หินที่อยู่ขึ้นไปทางตอนเหนือ โบราณสถานที่พบในฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิงจึงเป็นโบราณสถานที่แทรกตัวอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด จากการสำรวจพื้นที่โบราณสถานเชียงใหม่ ได้ทำการเก็บข้อมูลและนำมาอธิบายสรุปเป็นหัวข้อต่างๆ ได้แก่

- 1) **สถานที่ตั้ง** แสดงข้อมูลที่ตั้งตามเขตการปกครอง
- 2) **พิกัดทางภูมิศาสตร์** อ้างอิงตำแหน่งที่ตั้งเป็นค่าระยะเชิงมุมของละติจูด (Latitude) และลองจิจูด (Longitude)
- 3) **อายุ / ยุคสมัย** แสดงข้อมูลเป็นช่วงพุทธศตวรรษ และ/หรือ ช่วงยุคสมัยทางวัฒนธรรม

- 4) **ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม** รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของโบราณสถานในแต่ละแห่ง
- 5) **สภาพปัจจุบัน** สภาพภูมิทัศน์โดยรอบ, ประเมินว่ามีสภาพดีหรือทรุดโทรม, เอกลักษณะของพื้นที่, ความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ, ความเสี่ยงจากการถูกคุกคาม
- 6) **ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน** เป็นโบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ (Living Monument) หรือไม่ เช่น เทศกาลประจำปี, พิธีกรรมทางศาสนา

กลุ่มโบราณสถานฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำอิง

01 วัดพระธาตุศรีปิงเมือง

สถานที่ตั้ง	ตำบลลลอ อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา
พิกัดทางภูมิศาสตร์	19°26'55.11" เหนือ / 100°05'32.26" ตะวันออก
อายุ / ยุคสมัย	พุทธศตวรรษที่ 21 / สมัยวัฒนธรรมเชียงแสน-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมสำคัญ คือ พระธาตุศรีปิงเมือง เป็นเจดีย์ฐานเชียงสี่เหลี่ยม ต่อด้วยฐานปัทม์ย่อมุม ฐานบัวลูกฟักทรงกลม บันไดเกาทรงกลมรองรับองค์ระฆังกลม

สภาพปัจจุบัน

- ด้านหน้าอนุสาวรีย์พญาลอเป็นลานคอนกรีต มีการจัดภูมิทัศน์ด้วยการนำอิฐที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีมาเรียงเป็นกระเบื้องปูไม้พุ่มตัดแต่ง
- บริเวณด้านหลังอนุสาวรีย์เป็นลานทรายขนาดใหญ่ มีเจดีย์พระธาตุศรีปึงเมือง, อุโบสถ, ศูนย์ข้อมูลเวียงลอ มีการจัดภูมิทัศน์ด้วยการใช้ไม้พุ่มตัดแต่ง และต้นสนซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ต่างถิ่น ปูกรเรียงกันเป็นแถวเป็นแนว
- บริเวณพื้นที่ที่ติดริมแม่น้ำอิงเป็นลานทรายมีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่อยู่กึ่งกลางลาน

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นที่ตั้งของศูนย์ข้อมูลเวียงลอ และเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยใช้พื้นที่ลานหน้าอนุสาวรีย์พญาลอและลานทรายในวัดประกอบกิจกรรมชุมชน, จัดงาน รวมทั้งประเพณีที่ชาวบ้านทำในทุกเดือนของแต่ละปี ได้แก่

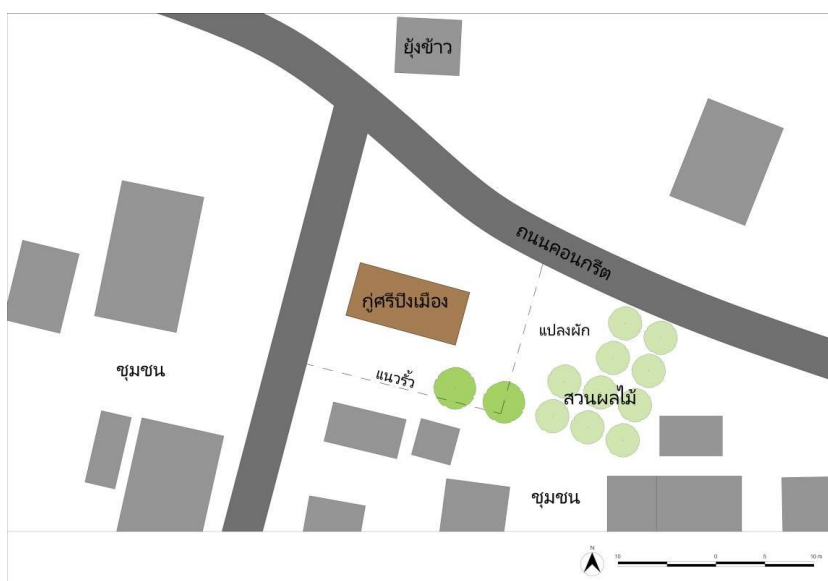
มกราคม	ประเพณีแก้บนใหญ่
กุมภาพันธ์	เก็บฝักส้มป่อยเพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ
มีนาคม	ประเพณีบูชาพญาลอ (บูชาพญาลอ) และประเพณีแก้บน เป็นเดือนที่นิยมจัดงานมงคลต่างๆ
เมษายน	ประเพณีสงกรานต์และประเพณีบูชาพญาลอ
พฤษภาคม	ประเพณีสงฆ์พระธาตุศรีปึงเมือง
มิถุนายน - สิงหาคม	ประเพณีเกี่ยวกับการทำนา
กันยายน - ตุลาคม	ประเพณีทานก๋วยสลาก (การนำข้าวบางส่วนที่ได้จากการเก็บเกี่ยวไปถวายพระสงฆ์)
พฤศจิกายน	ประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง)
ธันวาคม	ประเพณีแก้บนเล็ก

(ที่มา : เอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยสำนักปลัด เทศบาลตำบลเวียงลอ)

(ซ้าย) วัดพระธาตุศรีปึงเมือง และ(ขวา) อนุสาวรีย์พญาลอ

02 กุศรีปิงเมือง

สถานที่ตั้ง	ตำบลล่อ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา
พิกัดทางภูมิศาสตร์	19°26'55.82" เหนือ / 100°05'27.17" ตะวันออก
อายุ / ยุคสมัย	พุทธศตวรรษที่ 21-22 / สมัยวัฒนธรรมเชียงใหม่-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อยู่ในแนวรั้วกำแพงแก้ว วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก มีบันไดหลักทางทิศตะวันออก วิหารโถงมีการลดมุขหนึ่งชั้นที่บริเวณกึ่งกลางอาคาร มีขอบผนังเตี้ยๆประดับตกแต่งด้วยโครงสร้างไม้จนถึงหลังคาแต่พังทลายไปแล้ว และมีแนวกำแพงแก้ว ทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ของวิหาร

สภาพปัจจุบัน

- วัชพืชขึ้นปกคลุมโบราณสถาน จนมองไม่เห็นฐานวิหารก่ออิฐ
- ชุมชนอยู่ใกล้โบราณสถานมาก มีการรुक้าของสวนผลไม้และแปลงผัก

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument) และมีการรुक้าของสวนผลไม้

พื้นที่สวนผลไม้ทางด้านทิศตะวันออกของกุสุรีปิงเมือง

กุสุรีปิงเมืองที่มีวัชพืชขึ้นปกคลุม

03 ศาลหลักเมือง

สถานที่ตั้ง

ตำบลล่อ อำเภอลำดวน จังหวัดพะเยา

พิกัดทางภูมิศาสตร์

19°26'56.60" เหนือ / 100°05'16.00" ตะวันออก

อายุ / ยุคสมัย พุทธศตวรรษที่ 21-22 / สมัยวัฒนธรรมเชียงแสน-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมสำคัญคือ เสาหลักเมือง และอนุสาวรีย์พญาลอ

สภาพปัจจุบัน

พื้นที่ลานหญ้าเปิดโล่ง (Open space) ระหว่างอาคารอยู่ใจกลางชุมชน มีบ่อน้ำก่ออิฐโบราณ แต่ถูกปล่อยให้ต้นไม้อายุและวัชพืชขึ้นปกคลุม

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นสถานที่ประกอบพิธีงานเลี้ยงผีเมืองในเดือนมกราคมและธันวาคมของทุกปี โดยนำเครื่องเซ่นไหว้มาทำพิธีเลี้ยงผี เพื่อให้ผีบ้านผีเมืองคุ้มครองให้บ้านเมืองสงบสุข

มุมมองด้านหน้า (ซ้าย) เสาหลักเมือง และ (ขวา) อนุสาวรีย์พญาลอ

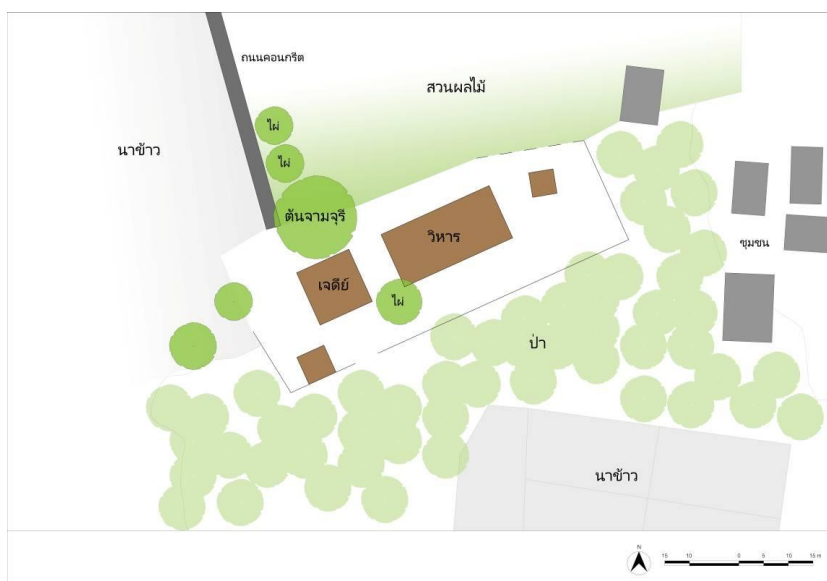

บ่อน้ำโบราณ

บ่อน้ำโบราณ มีวัชพืชขึ้นปกคลุม

04 กู่พระแก้ว

สถานที่ตั้ง

ตำบลล่อ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา

พิกัดทางภูมิศาสตร์

19°26'54.38" เหนือ / 100°05'11.37" ตะวันออก

อายุ / ยุคสมัย

พุทธศตวรรษที่ 21-22 / สมัยวัฒนธรรมเชียงใหม่-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

เจดีย์ประธานและวิหารเป็นแกนกลางของผังและอุโบสถเฉียงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ วิหารอาคารทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลมุดด้านหน้า มีแท่นอาสนสงฆ์คล้ายรูปแบบในวัฒนธรรมสุโขทัย และเจดีย์ประธานเหลือเพียงชั้นฐานที่มีการก่อปิดทับชุดฐานแบบย่อมุมไม้ยี่สิบไว้ภายใน

สภาพปัจจุบัน

กู่พระแก้วเป็นโบราณสถานที่มีขนาดใหญ่และยังคงความสมบูรณ์ที่สุดในโบราณสถานเวียงล่อทั้งหมด แต่พื้นที่มีสภาพกร้างวัชพืชขึ้นปกคลุม และเสี่ยงต่อการถูกรุกล้ำโดยสวนผลไม้ทางด้านทิศเหนือของโบราณสถาน

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument)

(ซ้าย) ความหลากหลายของป่ายี่สิบความหมาย และ
(ขวา) เจดีย์ประธาน มองจากถนนทางเข้า

(ซ้าย) วิหารในทุ่งพระแก้ว และ (ขวา) ฐานอาคารที่มีวัชพืชขึ้นปกคลุม

05 วัดมะม่วงแก้มแดง

สถานที่ตั้ง

ตำบลล่อ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา

พิกัดทางภูมิศาสตร์

19°26'50.79" เหนือ / 100°05'09.46" ตะวันออก

อายุ / ยุคสมัย พุทธศตวรรษที่ 21-22 / สมัยวัฒนธรรมเชียงแสน-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก มีประตูทางเข้าทางทิศตะวันออก วิหารไม่มีการลดมุข มีผนังสูงโดยรอบรองรับโครงสร้างหลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องดินขอ มีแท่นอาสนสงฆ์คล้ายรูปแบบในวัฒนธรรมสุโขทัย

สภาพปัจจุบัน

รกร้างอยู่กลางทุ่งหญ้า พื้นที่ห่างออกไปโดยรอบเป็นนาข้าว

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument)

วัดมะม่วงแก้มแดง (มุมมองจากถนนทางเข้า)

(ซ้าย) วิหารวัดมะม่วงแก้มแดง และ
(ขวา) วัชพืชขึ้นปกคลุมจนไม่สามารถมองเห็นตัวโบราณสถาน

06 วัดพระเจ้าเข้ากาด

สถานที่ตั้ง	ตำบลล่อ อำเภोजุน จังหวัดพะเยา
พิกัดทางภูมิศาสตร์	19°26'55.71" เหนือ / 100°05'07.01" ตะวันออก
อายุ / ยุคสมัย	พุทธศตวรรษที่ 21-22 / สมัยวัฒนธรรมเชียงใหม่-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าลดมุขด้านทิศตะวันออกเป็นลานทางขึ้นอาคาร มีอุโบสถตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวิหาร วิหารเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน ลดมุขด้านหน้า มีแท่นอาสนสงฆ์คล้ายรูปแบบในวัฒนธรรมสุโขทัย ส่วนอุโบสถ เป็นอาคารขนาดเล็ก แนวอิฐมีสภาพไม่สมบูรณ์แต่พบหินปักอยู่โดยรอบทั้งสี่ด้าน อาคารนี้จึงน่าจะเป็นอุโบสถที่มีเสมาหินเป็นขอบเขต

สภาพปัจจุบัน

พื้นที่โดยรอบเป็นทุ่งหญ้า มีวัชพืชขึ้นปกคลุมโบราณสถาน เอกลักษณะคือมีต้นไม้ขึ้นอยู่บนฐานวิหาร มีการตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ในบริเวณพื้นที่โบราณสถานแห่งนี้ด้วย

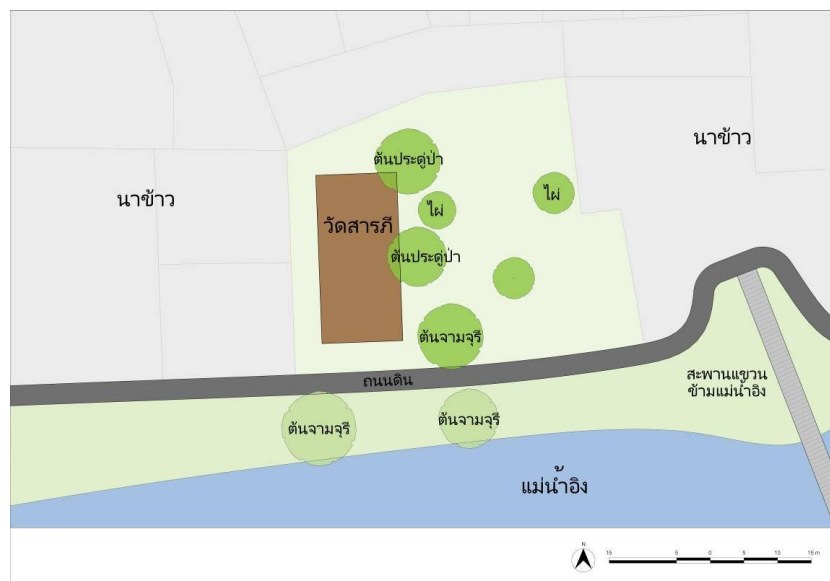
ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument)

วัดพระเจ้าเข้ากาต

07 วัดสารภี

- สถานที่ตั้ง** ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
- พิกัดทางภูมิศาสตร์** 19°27'1.62" เหนือ / 100°05'18.46" ตะวันออก
- อายุ / ยุคสมัย** ก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 / สมัยวัฒนธรรมเชียงแสน-ล้านนา
- ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม**

ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวตามแนวแกนทิศเหนือ - ใต้ ด้านหน้าหันออกสู่มแม่น้ำอิง มีบันไดทางขึ้นตรงกลาง เป็นวิหารโถง ผนังก่ออิฐปิดส่วนที่ตั้งพระประธาน หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องดินขอ

สภาพปัจจุบัน

พื้นที่โดยรอบเป็นนาข้าว มีวัชพืชขึ้นปกคลุมโบราณสถาน จากรูปที่ 27 แสดงการเปรียบเทียบวัดสารภีในช่วงก่อนและหลังฤดูฝน แสดงให้เห็นว่าวัชพืชที่ขึ้นปกคลุมโบราณสถานนั้น มีการเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล จุดเด่นของวัดสารภี คือมีทิวทัศน์ที่สวยงามมีแม่น้ำอิงไหลผ่านด้านหน้า มีกลุ่มต้นไม้ทางทิศตะวันออก และมีภูเขาเป็นฉากหลังไกลออกไปทางทิศตะวันตก

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument)

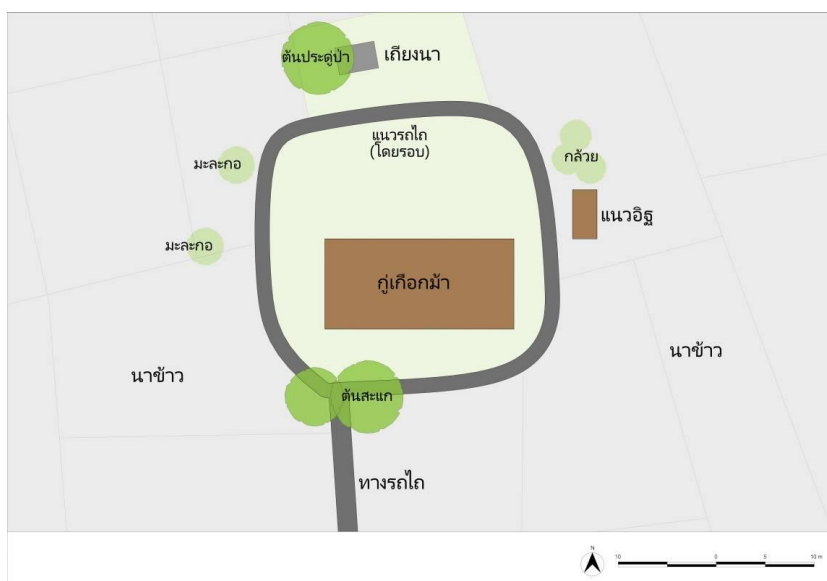

วัดสารภี (ซ้าย) วันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ.2554 และ (ขวา) วันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2554

วัดสารภีด้านหน้าอยู่ติดแม่น้ำอิง

08 กู่เกือกม้า

สถานที่ตั้ง	ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
พิกัดทางภูมิศาสตร์	19°27'4.25" เหนือ / 100°05'14.47" ตะวันออก
อายุ / ยุคสมัย	ก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 / สมัยวัฒนธรรมเชียงแสน-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าวางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก – ตะวันตก ด้านหน้าอยู่ทางทิศตะวันออกมีบันไดทางขึ้นอยู่ตรงกลาง และด้านข้างทางทิศใต้ เป็นวิหารโถง ผนังก่ออิฐปิดส่วนที่ตั้งพระประธาน หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องดินขอ

สภาพปัจจุบัน

ตั้งอยู่กลางนาข้าว มีวัชพืชขึ้นปกคลุม มีร่องรอยของรถไถโดยรอบ (สันนิษฐานว่าเป็นเส้นทางผ่านของรถไถเข้าไปในนา) ร่องรอยดังกล่าวอยู่ในระยะประชิดตัวโบราณสถานมาก นอกจากนี้ยังพบร่องรอยการก่อกองไฟทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของโบราณสถานด้วย ทำให้มีความเสี่ยงสูงที่จะเกิดความเสียหายแก่ตัวโบราณสถาน

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument)

(ซ้าย) ทุ่งแก้งค์มัว และ (ขวา) พื้นปูอิฐด้านบนวิหารที่อยู่ในทุ่งแก้งค์มัว

ร่องรอยของรถไถและการก่อองไฟภายในบริเวณทุ่งแก้งค์มัว

09 วัดศรีชุม

สถานที่ตั้ง ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
 พิกัดทางภูมิศาสตร์ 19°27'6.78" เหนือ / 100°05'7.72" ตะวันออก

อายุ / ยุคสมัย ก่อนพุทธศตวรรษที่ 21 / สมัยวัฒนธรรมเชียงแสน-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

วิหาร และเจดีย์วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก – ตะวันตก โดยมีอุโบสถอยู่ทางทิศเหนือของวิหาร วิหารเป็นวิหารโถง ฐานก่ออิฐ เสาหินทราย หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องดินขอ เจดีย์ฐานก่ออิฐพื้นเชื่อมกับวิหาร ส่วนอุโบสถ ฐานก่ออิฐ เสาหินทราย หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้อง นอกจากนี้ยังมีกำแพง, ฐานอาคารอื่นๆ และซุ้มประตูโขง

สภาพปัจจุบัน

พื้นที่โดยรอบเป็นป่าชุมชน วัดศรีชุมตั้งอยู่ท่ามกลางกลุ่มต้นไม้ใหญ่เพียงกลุ่มเดียวที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนเมื่อเข้ามาในโบราณสถานเวียงลอฝั่งทิศเหนือของแม่น้ำอิง สภาพโบราณสถานมีวัชพืชขึ้นปกคลุม แนวกำแพงวัดถูกใช้เป็นคันทนา มีสภาพเหลือเพียงเศษอิฐที่ปรักหักพังกระจายอยู่บนพื้นเป็นแนวอยู่บนคันทนาเท่านั้น

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument)

วัดศรีชุม (สังเกตเห็นพระพุทธรูปอยู่ภายใน)

เศษอิฐของกำแพงวัดที่กระจัดกระจายอยู่ตามแนวคันนาทางด้านทิศใต้ของวัดศรีชุม

10 วัดหนองผ่า

สถานที่ตั้ง	หมู่ที่ 7 ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
พิกัดทางภูมิศาสตร์	19°27'3.52" เหนือ / 100°05'3.54" ตะวันออก
อายุ / ยุคสมัย	พุทธศตวรรษที่ 21-23 / สมัยวัฒนธรรมเชียงแสน-ล้านนา
ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม	

วัดหนองผ่าประกอบด้วยอาคาร 2 หลัง และสระน้ำขนาดใหญ่ทางทิศเหนือของอาคาร หลังที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตก รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารหลังนี้ไม่ปรากฏแน่ชัด แต่มี

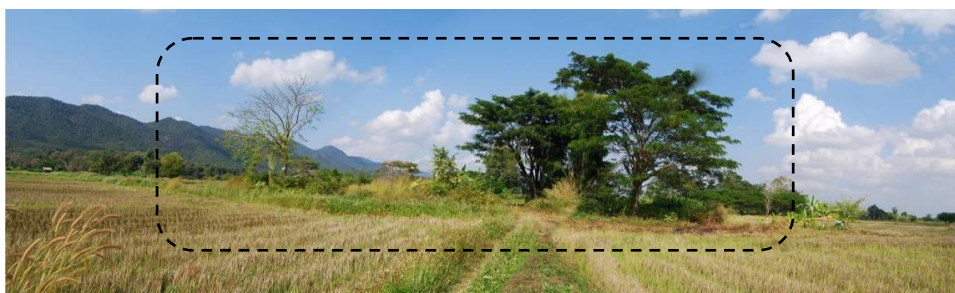
ร่องรอยการปรับถมชั้นดินบนอาคารและก่ออิฐผนังขึ้นใหม่ ส่วนอาคารทางด้านทิศตะวันออกเป็นอาคารโถง หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องดินขอ

สภาพปัจจุบัน

ตั้งอยู่กลางนาข้าว สภาพพื้นที่รกร้างเต็มไปด้วยวัชพืช ทำให้ยากต่อการเข้าถึงโบราณสถาน อีกทั้งวัชพืชขึ้นปกคลุมตัวโบราณสถานทั้งหมด สามารถสังเกตเห็นได้ชัดเจนเพียงปอน้ำเท่านั้น

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument)

ทางรถไฟที่ตรงเข้าไปสู่วัดหนองผ่า

วัดหนองผ่า (ซ้าย) ปี พ.ศ.2553 (ที่มา: เทศบาลตำบลเวียงลอ) และ (ขวา) ปัจจุบัน

11 วัดกุ่มวกกุ่ม

สถานที่ตั้ง	หมู่ที่ 7 ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
พิกัดทางภูมิศาสตร์	19°27'05.35" เหนือ / 100°04'55.56" ตะวันออก
อายุ / ยุคสมัย	พุทธศตวรรษที่ 21-23 / สมัยวัฒนธรรมเชียงใหม่-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

วัดกุ่มวกกุ่มประกอบด้วยวิหาร, เจดีย์ และอุโบสถ ผนังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีบันไดทางขึ้นอยู่ด้านหน้าทางทิศตะวันออก วิหารฐานหน้ากระดานซ้อนเหลื่อมกันสองชั้น ฐานเสาก่ออิฐในผนังสี่เหลี่ยม หลังคาเครื่องไม้ทรงกระเบื้องดินขอ มีเจดีย์อยู่ด้านหลังวิหาร ส่วนอุโบสถ ฐานเชิงสองชั้น รองรับลวดบัวและบัวคว่ำ มีหินสีมาทรงมนรีในทิศทั้งแปด นอกจากนี้ยังมีใช้กำแพงวัดร่วมกับกำแพงเมืองอีกด้วย

สภาพปัจจุบัน

พื้นที่โดยรอบเป็นนาข้าว เข้าถึงโบราณสถานได้จากการเดินไปตามคันนาแคบๆ (ตามเส้นประที่อยู่ในผัง) เพราะไม่มีเส้นทางรถเข้าถึงที่ชัดเจน มีการรुक้าทำนาเข้าไปถึงบนวิหารที่อยู่ทางด้านทิศใต้ สังเกตได้จากเศษอิฐของโบราณสถานที่แทรกอยู่ตามคันข้าว และมีการเผาถางหลังเก็บเกี่ยวเพื่อใช้ทำนา (เผาตัวโบราณสถานไปด้วย) แนวกำแพงวัดทางด้านทิศใต้ถูกใช้เป็นเส้นทางรถไถพบเศษอิฐแตกกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ส่วนโบราณสถานที่อยู่ขึ้นไปทางทิศเหนือ สภาพเป็นพื้นที่รกร้างมีวัชพืชขึ้นปกคลุม กุ่มวกกุ่มจัดเป็นโบราณสถานที่ถูกรุก้าอย่างรุนแรงและมีความเสี่ยงต่อการเสียหายของโบราณสถานมากที่สุด

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument) และถูกรุกล้ำจากการทำนาข้าว

วัดกุ่มบววกุ่ม (มุมมองจากด้านหน้าทางทิศใต้)

การรุกล้ำของพื้นที่นาข้าวและการเผาด่างโบราณสถานวัดกุ่มบววกุ่ม

12 วัดเวียงป่าสัก

สถานที่ตั้ง	หมู่ที่ 7 ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
พิกัดทางภูมิศาสตร์	19°27'02.52" เหนือ / 100°04'49.33" ตะวันออก
อายุ / ยุคสมัย	พุทธศตวรรษที่ 20-21 / สมัยวัฒนธรรมเชียงแสน-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีบันไดทางขึ้นหลัก วิหารฐานเชียงสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 2 ชั้น รองรับฐานบัวคว่ำ หน้ากระดานทองไม้ และบัวหงายฐานเสาก่ออิฐในผังสี่เหลี่ยม หลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องดินขอ

สภาพปัจจุบัน

วัดเวียงป่าสักเป็นโบราณสถานที่อยู่ติดเส้นทางสัญจรหลักเช่นเดียวกับวัดสารภี ทางทิศเหนือและทิศตะวันออกเป็นกลุ่มต้นประดู่ที่ขึ้นอยู่ตามแนวกำแพงเมือง ส่วนทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นพื้นที่นาข้าว พื้นที่โดยรอบมีสภาพรกร้าง วัชพืชขึ้นปกคลุมโบราณสถานอย่างหนาแน่นจนไม่สามารถมองเห็นตัวโบราณสถานได้เลย

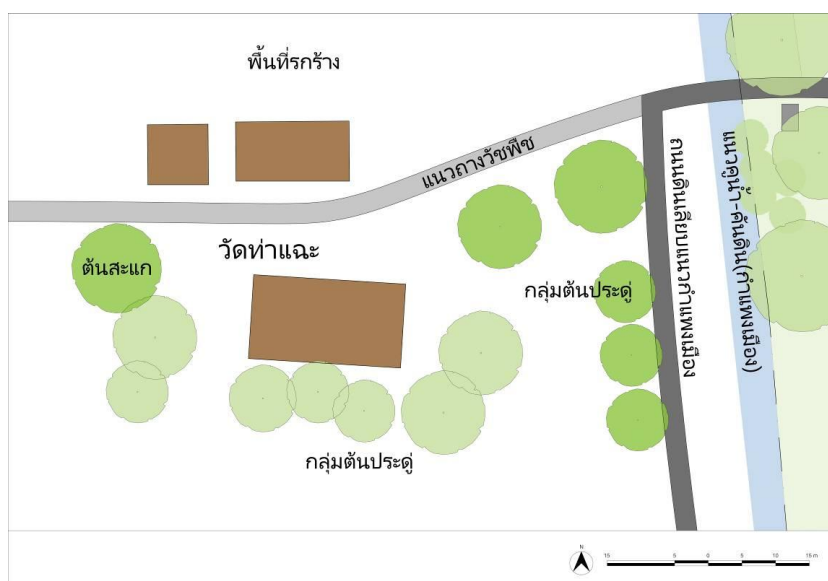
ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument)

วัดเวียงป่าสัก (มุมมองจากด้านหน้ามองไปทางทิศตะวันตก)

13 วัดท่าแฉะ

สถานที่ตั้ง	หมู่ที่ 7 ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
พิกัดทางภูมิศาสตร์	19°27'01.01" เหนือ / 100°04'44.73" ตะวันออก
อายุ / ยุคสมัย	พุทธศตวรรษที่ 20-21 / สมัยวัฒนธรรมเชียงใหม่-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

วิหารและเจดีย์ประธานวางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก ผังวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ส่วนเจดีย์ฐานเขียงสี่เหลี่ยมจัตุรัสรองรับฐานเขียงย่อมไม้ยี่สิบ นอกจากนี้ยังมีอาคารที่มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นอยู่ทางทิศใต้

สภาพปัจจุบัน

พื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่รกร้าง วัชพืชขึ้นปกคลุมโบราณสถานอย่างหนาแน่น เส้นทางเข้าถึงไม่ชัดเจนทั้งที่เป็นแยกทางตรงไปจากเส้นทางหลัก แต่กลับเห็นร่องรอยเส้นทางจากการถางวัชพืชเพื่อเปิดทางเท่านั้น ทางด้านทิศตะวันตกติดถนนเลียบบแนวคูน้ำ-คันดิน (กำแพงเมือง) ที่มีสภาพสมบูรณ์และสามารถมองเห็นได้ชัดเจนที่สุดในแนวกำแพงเมืองเวียงลอทั้งหมด บนแนวกำแพงเมืองมีการปลูกกล้วย ส่วนคูน้ำนั้นมีวัชพืชขึ้นปกคลุม

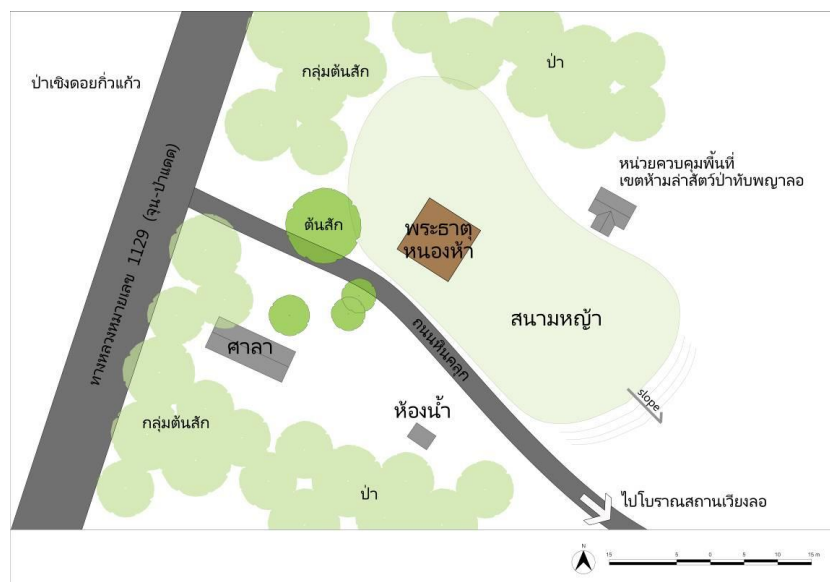
ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument)

วัดท่าแฉะ

14 วัดพระธาตุหนองห้า

สถานที่ตั้ง	หมู่ที่ 7 ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
พิกัดทางภูมิศาสตร์	19°27'02.67" เหนือ / 100°04'33.08" ตะวันออก
อายุ / ยุคสมัย	พุทธศตวรรษที่ 20-21 / สมัยวัฒนธรรมเชียงใหม่-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

พระธาตุหนองห้า หรือเรียกชื่ออื่นๆว่า พระธาตุศรีศรีเวียงลอ, ธาตุกุด เป็นเจดีย์ฐานเขียงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ต่อด้วยฐานบัวมีย่อมุม รองรับองค์ระฆังแปดเหลี่ยม

สภาพปัจจุบัน

พระธาตุหนองห้าตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาของดอยกิวแก้วซึ่งเป็นเทือกเขาอยู่ทางทิศตะวันตกของโบราณสถานเวียงลอ และในบริเวณเดียวกันยังเป็นที่ตั้งของหน่วยควบคุมพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทับพญาลอ พื้นที่โดยรอบเป็นป่าสัก ตัวเจดีย์มีสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ พื้นรอบเจดีย์เป็นสนามหญ้าเรียบเกลี้ยง ได้รับการดูแลรักษาอย่างดีโดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยควบคุมฯ

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

ใช้พื้นที่ร่วมกับหน่วยควบคุมพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทับพญาลอ และมีประเพณีสงกรานต์พระธาตุหนองห้าในเดือนพฤษภาคมของทุกปี

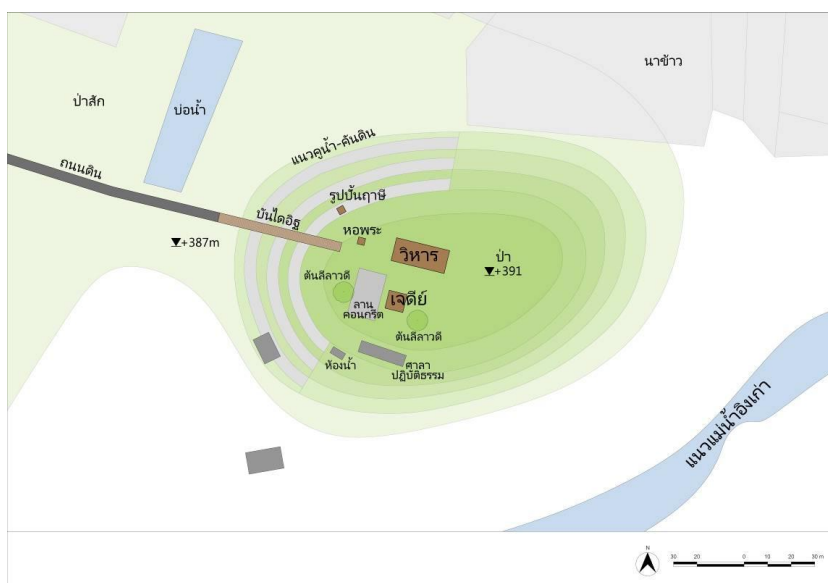

วัดพระธาตุหนองห้า

วัดพระธาตุหนองห้า (มุมมองจากทางเข้าฝั่งถนนสายจุน-ป่าแดด)

15 วัดพระธาตุบุบนาค

สถานที่ตั้ง	หมู่ที่ 7 ตำบลหงส์หิน อำเภอจุน จังหวัดพะเยา
พิกัดทางภูมิศาสตร์	19°27'14.19" เหนือ / 100°04'47.76" ตะวันออก
อายุ / ยุคสมัย	พุทธศตวรรษที่ 21 / สมัยวัฒนธรรมเชียงแสน-ล้านนา

ลักษณะและรูปแบบสถาปัตยกรรม

ตั้งอยู่บนเนินเขาใกล้แม่น้ำอิง(เก่า) ล้อมรอบด้วยคูน้ำ-คันดิน 3 ชั้น และมีแนวกำแพงก่ออิฐทำหน้าที่ไม่ให้เนินดินพังทลาย วัดพระธาตุบุบนาคประกอบด้วยเจดีย์, วิหาร และบ้านได้อิสฺฐ โดยเจดีย์นั้นเหลือเพียงส่วนฐาน รอบเจดีย์มีลานประทักษิณปูด้วยอิฐ ส่วนวิหารวางตัวในแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก มีบันไดทางขึ้นด้านหน้าทางทิศตะวันออก หลังคาโครงสร้างไม้มุงกระเบื้องดินขอ

สภาพปัจจุบัน

เป็นเนินเขาขนาดเล็กทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของโบราณสถานเวียงลอ (และแนวแม่น้ำอิงเก่า) โบราณสถานมีสภาพถูกทิ้งเป็นวัดร้างอยู่กลางป่า มีวัชพืชขึ้นปกคลุม วัดพระธาตุบุบนาคเป็นโบราณสถานเพียงแห่งเดียวในเวียงลอที่ตั้งอยู่บนเนินเขา และเข้าถึงด้วยการเดินขึ้นบ้านได้อิสฺฐที่สวยงาม จนไปพบกับวัดป่าที่อยู่ด้านบน

ลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน

เป็นโบราณสถานที่ไม่มีการใช้งาน (Dead Monument) เดิมเคยเป็นวัดป่า แต่ปัจจุบันถูกทิ้งร้างไปแล้ว

เส้นทางเข้าไปยังวัดพระธาตุบุณนาค

(ซ้าย) บันไดอิฐขึ้นวัดพระธาตุบุณนาค และ (ขวา) วิหาร มองจากบันไดทางขึ้น

(ซ้าย) เจดีย์ มองจากบันไดทางขึ้น และ
(ขวา) ลานคอนกรีตที่อยู่ทางทิศตะวันตกของเจดีย์

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	นางสาวจักรวิดา จันทนวรานุกร
วันเดือนปีและสถานที่เกิด	8 ธันวาคม พ.ศ.2528 จังหวัดกรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ในปีการศึกษา 2552
ประสบการณ์ทำงาน	บริษัท กรีนสเปซ อคาเทค จำกัด พ.ศ.2552 ตำแหน่ง สถาปนิก บริษัท ดีไซน์ ไซน์ส์ จำกัด พ.ศ.2552-2553 ตำแหน่ง สถาปนิก